DEMİR-ÇELİK SEKTÖRÜ

DİSK

BİRLEŞİK METAL İŞÇİLERİ SENDİKASI

BİRLEŞİK METAL-İŞ YAYINLARI

Tünel Yolu Cad. No.281110 Bostancı-İSTANBUL
Tel: (0216) 380 8590 Faks: (0216) 373 6502

Teknik Hazırlık: Birleşik Metal-İş
Baskı: Birleşik Metal-İş
No: 2 / 2003

İÇİNDEKİLER

Sunuş

I. BÖLÜM

Demir Çelik Sektöründe Sermeye Koşulları ve Dinamikleri

1. Demir Çelik Sektörü, Genel Özellikleri ve Dünya Ekonomisindeki Yeri
   Dünya Demir-Çelik Krizi
   Dünya Ham Çelik Üretimi ve Satışları
2. Sermaye Birikiminin Koşulları
   Kapasite Fazlası
3. Kriz ve Sermayenin Yeniden Yapılanması
4. Sermayeler Arasında Değişen İlişkiler
   Küreselleşme, Geleceğin Pazar Yapısı ve Dünya Çelik Sektöründe Stratejik Gelişmeler
5. Üretimde Yeniden Yapılanma
6. Demir-Çelik Pazarı ve Uluslararası İşbölüşümünün Değişimi
   Çelik Tesisleri için Stratejik Öneriler
7. Sermaye-Emek İlişkileri
   Yeniden Yapılanma ve Değişen Sermaye Emek İlişkileri
   İstihdam
   Bugün ve Gelecek 5 Yılın Temel Hedefleri

II. BÖLÜM

Türkiye'de Sektörün Genel Durumu

1. Sektörün Ülke Ekonomisindeki Yeri ve Önemi
2. Uzun Hadde Ürünleri
   Üretim Koşulları
   Mevcut Kapasite ve Kullanım Oranları
   Üretim Yöntemi ve Teknoloji
   Dış Ticaret
   Uzun Ürün İthalatı
   Uzun Ürün İhracatı
3. Yassı Hadde Ürünleri
   Erdemir-Çerçeve
   ABD, Erdemir'e Teknoloji Satışını Engelledi! - Çerçeve
   İthalat
   İhracat
   Fiyatlar
   Sektörün sorunları
4. Vasıflı Çelik
   Kapasite Durumu
   İthalat
   İhracat
5. Türk Demir-Çelik Sektöründe Özelleştirmeler
6. Sermaye-Emek İlişkileri
7. Devletin Sermaye Birikimindeki Rolü
8. Genel Değerlendirme
   Çeşitli Sınıf ve Kesimlerden Aktörlerin Sektörün Geleceğine İlişkin Önerileri
   Sendikal Politikalar ve Talepler
   EK- Almanya'da döküm sanayi

Grafikler

Grafik 1 Dünya Demir Çelik Üretimi
Grafik 2 Dünya Çelik Üretim Kapasitesi
Grafik 3 1975-2001 Döneminde İstihdam
Grafik 4 Metal Ana Sanayinde Üretim Endeksi
Grafik 5 Metal Ana Sanayinde Kapasite Kullanım Oranları
Grafik 6 Kapasite
Grafik 7 Vasıflı Çelik Üretiminde Kapasite Kullanım Oranları

Tablolar

Tablo 1 Dünya Demir Çelik Üretimi
Tablo 2 Dünya Ham Çelik Üretimi, 19999-2000
Tablo 3 Dünya Çelik Ürünleri Tüketimi, 1999-2000
Tablo 4 Dünya Çelik Üretim Kapasitesi
Tablo 5 Ulusal Sendikalarda son 5 yıldır değişen koşullar
Tablo 6 Entegre Tesislerde Değişen Koşullar
Tablo 7 Küçük İşletmelerde Değişen Koşullar
Tablo 8 Ulusal Çelik İşçileri Sendikaları ile işverenler arasında çatışma ve işbirliği konuları
Tablo 9 Demir Çelik Sektöründe İstihdam 1975-2001
Tablo 10 Sendikaların Politikaları
Tablo 11 Ulusal sendikaların devlet desteği konusundaki görüşleri
Tablo 12 Aynı düzeydeki çelik işletmeleri arasındaki ilişki
Tablo 13 Ülkesel Düzeydeki Çelik Sendikalarının Dünyanın Diğer Bölgelerindeki Sendikalarla İlişkileri
Tablo 14 Türkiye'nin ham Çelik Üretimi Kapasitesi
Tablo 15 1991-2000 Döneminde Ürünlere Göre Ham Çelik Üretimi
Tablo 16 1991-2000 Döneminde Yöntemlere Göre Ham Çelik Üretimi
Tablo 17 1996-2001 Dönemi Çelik Ürün İhracatı
Tablo 18 Üretim ve Kapasite
Tablo 19 Türkiye'de Demir Çelik Üretimi Yöntemine Göre Dağılımı
Tablo 20 Dünya Ham Çelik Üretiminin Yöntemine Göre Dağılımı
Tablo 21 Toplam Uzun Ürün ve Yarı Ürün İthalatı
Tablo 22 Toplam Uzun ve Yarı Ürün İthalatı
Tablo 23 Toplam Uzun ve Yarı Ürün İhracatı
Tablo 24 Uzun Ürün ve Yarı Ürün İhracatı
Tablo 25 Yassı Çelik Üretim Miktarları
Tablo 26 Yassı Çelik Üretim Değerleri
Tablo 27 Yassı Çelik Sektörü Ürün İthalatı
Tablo 28 Yassı Çelik Sektörü Ürün İthalatı
Tablo 29 Yassı Çelik Sektörü Ürün İhracatı
Tablo 30 Yassı Çelik Sektörü İhracatı
Tablo 31 Yassı Çelik Sektörü İstihdamı
Tablo 32 Vasıflı Çelik Sektöründe Önemli Kuruluşlar
Tablo 33 Vasıflı Çelik Sektörü ürün ithalatı
Tablo 34 Vasıflı Çelik Sektörü ürün ithalatı
Tablo 35 Vasıflı Çelik Sektörü ürün ihracatı
Tablo 36 Vasıflı Çelik Sektörü ürün ihracatı

SUNUŞ

Metal işkolu içinde ana sanayiyi oluşturan demir-çelik sektörü, birçok sektöre girdi sağladığı için sanayinin lokomotif sektörü niteliğini taşımaktadır. Demir-çelik 1960'lara değin tüm diğer sektörleri denetim altında tutan hegomonik sektördü. Bu özelliğini izleyen yıllarda yitirdiyse de, hala ekonominin kilit sektörü olma özelliğini korumaktadır. İnşaattan otomotive, savunmadan elektroniğe kadar bir çok sektörün üretimi demir-çelik sektörüne bağlıdır ve bu nedenle de stratejik özellikler taşımaktadır.

Sektör üretimi esas olarak büyük yatırımlar gerektiren entegre tesislerde gerçekleştirilmektedir. Dünya genelinde son dönemde elektrik ocaklı mini tesislerin önemi artmış da olsa üretimin büyük bölümü hala entegre tesislerde yapılmaktadır. Entegre tesislerin yatırım maliyeti çok yüksek olduğu için sektörde yer alan kuruluşlar ya dev ölçekli çok uluslu şirketler veya kamu kuruluşlarıdır. Özellikle son 20 yıldır özellikle gelişmekte olan ülkelerde (Latin Amerika, eski doğu bloku ülkeleri gibi) büyük çaplı bir özelleştirme uygulaması gündeme gelmiştir.

Sektörün ayırt edici özelliği diğer sektörlere oranla daha az tekelci olması ve daha geniş bir coğrafi alanda üretimin sürdürülmesidir. Ekonominin küreselleşmesine paralel olarak demir-çelik üretimi de son yıllarda küreselleşmiş, işbirlikleri, birleşmeler ve satın almalar yoğunlaşmıştır. Sektör yine diğer sektörlerden farklı olarak Triad (ABD, Avrupa, Japonya) özelliklerini yitirmiştir. Çin dünya pazarında ilk sırada yer alırken, yeni gelişen ülkelerin ve doğu bloku ülkelerinin pazar payı giderek artmakta, buna karşılık sanayileşmiş ülkelerin üretimden aldıkları pay azalmaktadır.

Sendikamız, gerek dünyada gerekse Türkiye'de demir-çelik sektöründeki gelişmelerin incelenmesini öngörmüştür. Diğer sektörleri izlemek açısından olduğu kadar, ilerde yaşanabilecek ciddi sorunları ve bedellerini öngörebilmek, sektöre ilişkin güncel bilgilerin derlenmesi ve benzeri sorunlar yaşayan diğer ülkelerin sektördeki sendikal örgütleriyle uluslararası bilgi alışverişinin geliştirebilmek için de bu alanda araştırmalar yapılmasını gerektirmektedir.

Sendikamız, kamuoyunun ve araştırmacıların yararlanacağı kapsam ve nitelikte olduğunu düşündüğümüz bu ve benzeri çalışmaları desteklemeye devam edecektir.

BİRLEŞİK METAL İŞÇİLERİ SENDİKASI

Genel Yönetim Kurulu

I. BÖLÜM

DEMİR ÇELİK SEKTÖRÜNDE SERMAYE KOŞULLARI VE DİNAMİKLERİ

1. Demir Çelik Sektörü, Genel Özellikleri ve Dünya Ekonomisindeki Yeri

Demir çelik ürünleri dayanıklı tüketim malları ve yatırım malları sanayinin ana girdisidir. Bu nedenle, bir ülkenin demir çelik ürün tüketim düzeyi, o ülkedeki refahın ve gelişmişliğin en önemli göstergelerinden biri olarak kabul edilir. Ekonomileri güçlü ülkelerde ve gelişmekte olan ülkelerde demir çelik tüketimi sürekli artmakta ve tüketim hızını karşılayabilecek üretim kapasiteleri oluşturulmaktadır. Gelişmiş ülkelerde toplam demir çelik üretimi ve tüketimi içerisinde yassı çelik ürünün payının, gelişmekte olan ülkelere göre daha yüksek olması çelik tüketimi ile kalkınmışlık düzeyi arasındaki ilişkiyi ortaya koyar.

Demir çelik sektörü tek bir sanayi kolu değil, birçok sektöre girdi sağlayan ülke ekonomisi için stratejik önem taşıyan bir sektör olagelmiştir. Demir çelik sektörü sanayinin lokomatif sektörlerinin başında gelir ve büyük ölçekli yatırımlar gerektirir. Bununla birlikte sektör hegemonik niteliklerini 1960'li yıllarda yitirmeye başlamış yerini enformatik sektörüne bırakmıştır.

Demir-çelik dalının dünya çapında hegemonik niteliklerini yitirmeye başladığı yıllarda, demir-çelik sanayi sermayesi azgelişmiş ülkelere ihraç edilmeye başlamıştır. 1960 sonrası yıllar, üçüncü dünya ülkelerine petro-kimya, demir-çelik gibi temel sanayi dallarına ait üretim birimlerinin yerleşmeye başladıkları yıllardır. Hegemonik ülke yalnızca meta şeklindeki sermayesini değil, sanayi dalının tümünü üretim süreci ile birlikte ihraç etmektedir. Ancak hegemonik ülke sınai denetimini bir başka yoldan uygulamaya devam eder. En yüksek verimliliği bütün ekonomiye iletebilme yeteneği ölçüt alınarak tespit edilen sanayi dalları arasında hiyerarşi içindeki en tepe yeri işgal eden sanayi dalının tekelini kaptırmaz. Ancak o dalın belirleyiciliğini dünya ekonomisi düzeyinde genelleştirerek pekiştirir.

Gerek stratejik özelliği gerekse yatırımların büyüklüğü açısından sektör birçok ülkede kamu öncülüğünde gelişti. Ancak 1980'li yıllarda özel sermayeye yeni kar alanları açmak üzere tüm dünyada ve özellikle doğu bloku ülkeleri ile Latin Amerika'da bu sektörde yoğun bir özelleştirme rüzgarının estiği görülüyor.

Demir çelik talebi ülke ekonomilerinin genel durumuna, alt yapı yatırımlarına, konut yatırımlarına ve genel olarak inşaat sektörünün gelişme düzeyine doğrudan bağlıdır.

Demir çelik sektörünün temel özellikleri:

- Sermaye ve teknoloji yoğun yatırımlar gerektirmesi,
- Demir-çelik sektörü içinde yer alan alt sektörlerin ekonomik ve teknolojik açıdan birbirlerine bağlı olmaları,
- Sektörde Triad yapının (Amerika, Avrupa ve Japonya) denetiminde olmaması, tekelleşme oranının diğer sektörlere göre düşük olması,
- Üretim yapılan yerleşim yerleri arasında bölgesel yoğunlaşmanın sözkonusu olması,
- Sektörün kamu öncülüğünde gelişmiş olmasıdır.

Demir çelik sektörü çok gelişmiş ve çeşitlenmiş alt sektörlere sahiptir. Uzun hadde ürünleri, yassı hadde ürünleri ve borular, vasıflı çelik ürünleri, dövme ve döküm sanayi ve ferro alaşımlar alt sektörler arasında sayılmaktadır. Demir çelik üretiminde Çin ilk sırada yer alırken onu ABD,

Japonya, Rusya ve Almanya izler. Döküm sektörü de demir dökümhaneleri, çelik dökümhaneleri ve hafif metal dökümhaneleri (esas olarak alüminyum). Döküm sektöründe üretimde dünya birincisi ABD gelirken onu Çin, Japonya ve Almanya izlemektedir. Avrupa'da ilk sırayı ise Almanya almaktadır. Bu sektörlerin tanımları aşağıdaki gibidir:

a) Uzun Çelik Ürünleri Alt Sektörü:

Uzun çelik ürünleri alt sektörü, demir cevheri veya hurdadan hareketle, sıvı çelik üretip, bunu çeşitli yöntemlerle dökerek, ingot (külçe), blum ve kütük haline dönüştüren çelikhaneler ile; ingot blum ve kütüğü haddelemek suretiyle blum, kütük, demiryolu malzemesi, ağır, orta ve hafif profil, nervürlü veya düz betonarme çelik çubuklar, tel ve kangal (filmaşin) üretimi yapan haddahaneleri kapsamaktadır.[1]

- **Yassı Hadde Ürünleri Alt Sektörü:**

Yassı çelik ürünleri dört ana ürün grubu altında ele alınmaktadır. Bu ana gruplar; Levha, sıcak haddelenmiş ürünler, soğuk haddelenmiş ürünler ve tenekeden oluşmaktadır.

Yassı çelik ürünleri dayanıklı tüketim malları ve yatırım malları endüstrilerinin ana girdisi olduğu için bir ülkenin yassı çelik tüketim düzeyi, o ülkedeki refahın ve gelişmişliğin en önemli göstergelerinden biri olarak kabul edilmektedir.

- **Çelik Boru Sektörü:**

Demir-çelikten mamul borular; kullanım alanlarına, boyutlarına ve üretim yöntemlerine göre sınıflandırılmaktadır.

Kullanım Alanlarına Göre;

- Standart su ve gaz boruları
- Petrol ve doğal gaz boruları
- Yüksek basınç ve ısıya dayanıklı borular,
- Petrol sondaj ve koruyucu borular,
- Mekanik borular ve profiller
- Özel hassas boruları

Boyutlarına Göre;

- Küçük borular,
- Orta büyüklükteki borular,
- Büyük borular

Üretim Yöntemlerine Göre;

- Dikişli Borular
  - Boyuna dikişli borular
  - Spiral dikişli borular
- Dikişsiz Borular
- Döküm Borular

- **Vasıflı Çelik Sektörü**

Vasıflı çelik, her türlü dövme ve makine imalat sanayinde kullanılmaya uygun, kimyasal, fiziksel ve metalurjik özellikleri garanti edilebilen ve bu garantiyi vermek üzere ihtiyaç duyulan tüm güvenilir muayene, ölçüm ve deneyleri yapılmış olan, müşteri talebi üzerine, ilgili izlenebilir dökümanları sunulabilen, karbon, orta ve yüksek alaşımlı çelik mamülleridir.

[1] Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Demir-Çelik Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporu DPT, 2001

Bu genel tanımın yanı sıra, vasıflı çelikler kullanım alanlarına göre üç grupta toplanır.

- **Alaşımsız Çelikler:** Genel makine yapım çelikleri, takım çelikleri ve asal çeliklerden oluşur.
- **Az Alaşımlı Çelikler:** Genel makine yapım çelikleri, elektrodluk, halatlık ve tellik çelikler, cıvata çelikleri, takım çelikleri ve yaylık çeliklerden oluşur.
- **Yüksek Alaşımlı Çelikler:** Özel yapı çelikleri, paslanmaz çelikler, ısıya dayanıklı çelikler, takım çelikleri ve cıvatalık çeliklerden oluşur.

Demir Çelik sektörü kapsamında Asya ve Avrupa dünya üretiminin üçte ikisini sağlamaktadır. Onları ABD izlemektedir. Üretimin geri kalan kısmı çok az sayıda üçüncü dünya ülkesi tarafından sağlanmaktadır. Bunlar Singapur, Tayvan, Hong-Kong, Güney Kore, Doğu Avrupa ülkeleri ile Çin ve Brezilya'dır. Hiçbir ülke tek başına demir çelik sektöründe diğer ülkelerin üstünde ezici çoğunluğa sahip olmamakla birlikte tek başına Çin dünya üretiminin %17'sini karşılamaktadır.

Grafik 1:

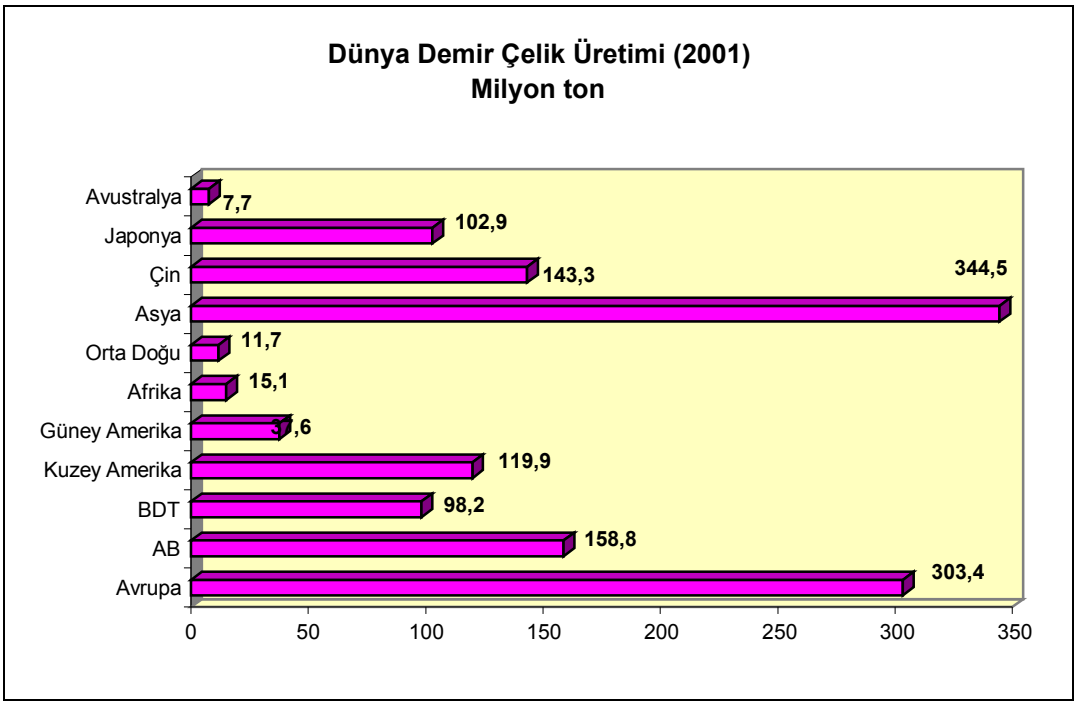

Kaynak: International Iron and Steel Institute, 2002

Dünya çelik üretiminin %70'i entegre tesislerde gerçekleştirilirken, ancak %30'u elektrik ark ocaklı (EAO) tesislerde üretilmektedir. Ayrıca dünya üretiminde yassı ürün payı %65, uzun ürün ise %35'lerdedir. Gelişmiş ülkelerde alaşımlı çelik üretiminin payı da %15 dolayındadır.[2]

Dünyada toplam çelik üretim kapasitesi 906 milyon ton/yıl dır. Toplam çelik üretimi ise 2001 yılında 840 milyon tondur. Bu rakam 2000 yılına göre 7 milyon ton daha azdır.

Ancak 1950'lere kadar dünyada demir-çelik üretimi ABD'nin hegemonyası altında idi. 1950'lere kadar sanayiler arası ilişkiler dokusunu denetleyen dalın (demir-çeliğin) önemini bir süre daha muhafaza etmesini sağlamıştır. Ancak bu dala artık hegemonik sanayi demeye imkan yoktur.

[2] Kardemir Belirsizliğine Son Verilmelidir, Metalurji Mühendisleri Odası, 2002, S.3

Dalı hegemonik kılmış olan teknoloji ve sanayiler arası dokunun üstündeki ABD tekeli kalkmıştır. Artık enformatik sanayi gelişmektedir.[3]

Hegemonya statüsünü yitirmiş demir-çelik sanayinin üretim birimleri, giderek emek-gücünün daha ucuza sömürülebildiği bölgeler aramak zorunda kalmıştır. Bu yerleşme, otomobil, elektrikli ev eşyası v.b tüketim sanayilerinin de üretim süreçleri bu ülkelerde yapılmaya başlamıştır.

Dünya Demir-Çelik Krizi

1970'lerin ikinci yarısında dünya çapında bir kriz başlamış ve bu kriz 1977'de akut hale gelmiştir. 1977'de Avrupa ve ABD'de çelik üretim masrafları Japon çeliğinin üretim masraflarından %15-20 daha yüksekti. 1977 Temmuz'unda Bethlehem Steel'in Pennsilvania'daki fabrikasından 3.000 kişi işten atılmıştır. Aynı yılın Eylül sonunda Ohio'da Youngstown adlı bir şirket 5.000 kişilik işyerini kapamıştır. ABD'nin en büyük çelik üreticisi US Steel Corparation 45.000 kişilik işyerini %10 küçültmüştür. 1955-1977 arasında ABD'de çelik üretimi %9 artarken dünya çelik üretimi %153 artmıştır.

Dünyada krizin durdurmadığı demirçelik üretim birimleri azgelişmiş ülkelerde yer almıştır.

Tablo 1: Dünya Demir Çelik Üretimi

	1950	1950	1960	1960	1965	1965	1971	1971
	Ton	%	Ton	%	Ton	%	Ton	%
Belçika/Lux	3.364	21.2	7.564	19.3	9.516	16.0	12.147	12.9
Fransa	3.282	20.7	5.393	13.8	6.567	11.1	7.687	8.1
İtalya	121	0.6	1.114	2.8	2.435	4.1	3131	3.3
İngiltere	2.389	15.1	3.101	7.9	3.925	6.6	4.976	5.2
Almanya	1.746	11.0	7.848	20.0	9.546	16.1	13.202	14.0
ABD	2.576	16.3	2.710	6.9	2.275	3.8	2.590	2.7
SSCB	646	4.1	3.004	7.7	4.987	8.4	7.444	7.9
Japonya	546	3.4	2.242	5.8	9.544	16.1	20.916	22.2
Öbürleri	744	4.7	4.535	11.6	7.560	12.7	21.907	23.3

Kaynak: Nora Şeni, S. 210

Demir-çelik dalında gelişmiş ülkelerin dünya çelik ihracatındaki payları çoğunlukla azalmıştır. SSCB, İtalya ve Japonya'nın dışında öbür ülkelerin dünya toplam çelik ihracatındaki payı azalmış, gelişmiş ülkeler dışında kalan diğer ülkelerin payı artmıştır.

Üçüncü dünya ülkelerine giden sermaye, herhangi bir temel sanayi dalı değil, hegemonyasını yitirmiş olan bir sanayi dalıdır. Bu dalın ve onun gelişmesine neden olduğu sanayilerin (otomotiv, metal eşya v.b) sanayiler arası ilişkiler dokusundaki önemlerini, eski yerlerini yitirmişlerdir.

1970'lerde akutlaşan krizin temel nedeni kar oranlarının düşmesidir. 1977'de 50.000 kişiyi işten çıkaran ABD demir-çelik sanayinin 1977'de kar oranlı, 1974 kar oranlarının yarısına ulaşmamıştı. Buna karşılık işçilerin ücretleri 10 yılda %125 artmıştı. Diğer sanayilerde ücret artış oranları %97'yi aşmamıştı. ABD demir-çelik işçisinin 1977'de saat ücreti, ulusal ortalamanın %40 üstündeydi. Buna karşılık üretkenlik artış oranı 1964-1976 arasında %1.9 iken diğer sanayilerde bu oran %2.2 dolayındadır. 1972-1977 arasında çelik fiyatları %79 artarken, öbür sanayi fiyatlarnın artış oranı %24'dür.

1977'de Almanya'da 10.000 kişi bu sektörde işsiz kalmış, İsveç'te %15 istihdam kısılması yapılmıştır. İngiltere ve İtalya'da da devlet, işçilerin muhafaza edilebilmeleri için, fabrika

[3] Nora Şeni, 1978

sahiplerine zararlarını karşılayacak ödemelerde bulunmuştur. Örneğin: 1977'de British Stell Corporation'a İngiliz devletinin yaptığı ödemeler günde 1 milyon Sterlini bulmaktaydı.

Dünya çelik üretimindeki kriz 1980'li ve 90'lı yıllarda da sürmüştür. En büyük iş kayıpları Avrupa'da yaşanmıştır. Avrupa Birliğinde çelik sektöründeki istihdam oranları 1975-1995 döneminde %65 oranında düşmüştür (991.000 kişiden 326.000 kişiye). Fransa ve İngiltere'de üretim, sırasıyla %16 ve %14 oranında gerilerken, istihdam da %75 ve %80 gerileme yaşanmıştır. ABD ve Japonya'daki iş kayıpları %51 ve %48 olurken, üretimdeki gerileme sadece %10 ve %1 ile sınırlı kalmıştır.[4]

1990'ların sonunda yaşanan krizin en önemli nedenlerinden biri Asya ülkelerindeki şiddetli devalüasyonlar ve Asya, Rusya ve Bağımsız Devletler Topluluğunda çeliğe olan talepteki büyük çaplı daralmadır.

İşgücü azalmaları çok daha alt düzeylerde de olsa, eski Sovyetler Birliği ülkeleri üzerinde de etkili olmuştur. 1990'larda çelik sektöründeki istihdam daralması oranı Rusya Federasyonunda yaklaşık %10'lara ulaşmıştır. Ancak ILO raporu, "bu, sadece bir başlangıç olabilir" uyarısında bulunmaktadır. Rusya Sanayi Bakanına göre ülkedeki çelik sanayinin rekabet gücünü arttırmak için önümüzdeki 5 yıl içinde 310 bin kişinin daha işten çıkarılması zorunlu olacaktır. Bu, ülkede 1996 yılı itibarıyla istihdam edilmiş olan 705 bin çelik işçisinin %40'ından fazlasını temsil etmektedir.

2001 yılında sanayileşmiş ülkelerdeki çelik üreticileri dünya ekonomisinin yavaşlamasından paylarını aldı. Yeni gelişen piyasalar ve gelişmekte olan ülkelerdeki üretim artışı da yavaşlayacak gibi gözükmektedir. IISI'ın son verilerine göre küresel çelik üretimi 2001 yılında 5.6 milyon ton azalış göstererek (%0.7) 824 milyon tona geriledi. Fakat yalnızca sanayileşmiş ülkelerdeki çelik üretimindeki düşüş 24 milyon tona (%5.7) ulaştı.[5] Bu süreçte en fazla kaybedenler Fransa, Almanya, İngiltere, Kanada, Meksika, ABD, Japonya ve Avustralya'daki çelik üreticileri oldu. Üretim daralması bu ülkelerin her birinde 1 milyon tonu aştı.2002 yılında da pek çok ürün kategorisinde üretim daralması yaşanacağı tahmin edilmektedir. Ekonomik faaliyet hacminin bir önceki yılın ancak yarısı kadar olması beklenmektedir. Üçüncü dünya ülkelerine yapılan ihracattaki ciddi düşüş yüzünden imalat sektörü bu olaydan en fazla yara alacak sektör olarak dikkat çekiyor. Çelik sektörünün yılın ilk yarısında çok büyük sıkıntılar çekeceği, ikinci yarıda ise yine pek çok ürün bazında hem fiyat hem de üretim açısından belli düzeyde bir iyileşme yaşanacağı tahmin edilmektedir.

Bu süreçte en fazla kazanan işletmeler Çin, Ukrayna ve Mısır'dan oldu. Çin 2001 yılında çelik üretimini 15 milyon ton kadar (%12) arttırdı. Ukrayna ve Mısır'daki çelik üretimi ise bir milyon ton kadar arttı. Çin ve Mısır'da üretimin 2002 yılında da artacağı, ancak artış hızının yavaşlayacağı tahmin edilmektedir.

Dünya Ham Çelik Üretimi ve Satışları

Dünya çelik üretimi sürekli bir büyüme içindedir. Bugün çeliğin olmadığı bir yaşamı hayat etmek bile mümkün değildir. 1900 yılında dünya yıllık çelik üretimi 28 milyon ton iken, yüzyılın sonunda bu rakam 780 milyon tona ulaşmıştır. Bu artış, yıllık çelik üretiminin 100 yıl boyunca her yıl %3.4 büyüdüğü anlamına gelmektedir. Üretim artış hızı %2'nin altında kalmıştır.1900 yılında ABD dünya çelik üretiminin %37'sini tek başına üreten, en büyük çelik üreticisi ülke konumundayken, ikinci dünya savaşı sonrasında hızla sanayileşen Asya kıtası bugün dünya üretiminin %40'ını gerçekleştirerek en büyük çelik üreticisi kıta konumuna gelmiştir. Kuzey Amerika %14.5 ve eski Sovyetler Birliği ve Doğu Bloku da dahil olmak üzere Avrupa kıtası da %36'lık paylarıyla Asya'yı takip eden çelik üreticisi bloklar konumuna gelmişlerdir.[6]

[4] ILO, 1997

[5] ILO, 2002

[6] Michael Weir, BHP kayıtlarından alınmış, www.worldstell.org, 2002

Tablo 2: Dünya Ham Çelik Üretimi, 1999-2000 (milyon ton)

Bölgeler	1999	2000	Artış Oranı
(AB) 15	155.3	163.2	5.1
Diğer Avrupa	41.7	45.3	8.5
Eski SSCB	85.7	98.1	14.5
NAFTA	130.1	135.2	3.9
ABD	97.4	101.5	4.2
Güney Amerika	34.6	39.0	12.7
Brezilya	25.0	27.8	11.0
Asya	298.9	320.5	7.2
Çin	124.0	127.2	2.7
Japonya	94.2	106.4	13.0
Güney Kore	41.0	43.1	5.0
Afrika	11.4	12.0	4.7
Orta Doğu	9.3	10.3	10.8
Okyanusya	8.9	9.3	3.7
Dünya Toplamı	**791.7**	**849.7**	**7.3**

Kaynak: Melih Ayhan, Ali Doğan Dünya Çelik Ürünleri Arz ve Talep Tahminleri, 2000-2010, Bildiriler Kitabı I, TMMOB Makina Mühendisleri Odası

Tablo 3: Dünya Çelik Ürünleri Tüketimi 1999-2000 (milyon ton)

Bölgeler	1999	2000	Artış Oranı
(AB) 15	138.3	143.8	4.0
Diğer Avrupa	31.6	35.1	10.9
Eski SSCB	33.6	40.7	21.2
NAFTA	137.5	146.9	6.8
ABD	110.7	115.0	3.9
Güney Amerika	24.4	27.2	11.6
Brezilya	14.1	15.8	12.1
Asya	310.7	338.4	8.9
Çin	130.8	141.2	8.0
Japonya	68.9	76.1	10.4
Güney Kore	34.0	38.5	13.2
Afrika	14.8	15.4	3.6
Orta Doğu	15.1	16.2	7.3
Okyanusya	6.7	6.3	-5.9
Dünya Toplamı	**712.7**	**770.0**	**8.0**

Kaynak: Melih Ayhan, Ali Doğan Dünya Çelik Ürünleri Arz ve Talep Tahminleri, 2000-2010, Bildiriler Kitabı I, TMMOB Makina Mühendisleri Odası

2. Sermaye Birikiminin Koşulları

Dünya çelik tüketimi son 25 yıldır düzenli olarak yükselmiştir. 1975'te 495 milyon ton ve 200 milyon tonun üzerinde işlenmiş ürün iken %41 artarak 1999'da yıllık 700 milyon tona ulaşmıştır. Bu dönemde üç önemli kriz yaşanmıştır. 1975-1979 döneminde çelik talebi 100 milyon tona ulaşarak %20.2 artmış ve 600 milyon tona ulaşmıştır. İzleyen üç yılda yılda

ortalama 60 milyon ton gerileyerek 537 milyon tona düştü. İzleyen 7 yılda 127 milyon ton artarak (%23.7) 1989'da 664 milyon tona yükseldi. 1989-1992 arasında ise çelik tüketimi 57 milyon ton gerileyerek (%8.6) 607 milyon tona düştü. Bunun nedeni Sovyetler Birliği ve 0Comecon ülkelerinin piyasa ekonomisine açılmasıydı.

1992-1997 arasında çelik tüketimi 91 milyon ton (%15) artışla 698 milyon tona yükseldi, Asya, Rusya ve Brezilya krizinin etkisiyle çelik talebi 1998'de 7 milyon ton (%1) azalarak 691 milyon tona düştü. Çelik talebi 1999'da yeniden arttı.

Latin Amerika, Asya, Orta doğu ve Rusya'da kişi başına çelik tüketimi 50-100 kg arasında iken Afrika'da yalnızca 20 kg'dır. AB ve NAFTA ülkelerinde ise kişi başına çelik tüketimi 350 kg dır. Bazı gelişmiş ülkelerde ise bu düzey 500 - 600 kg'a kadar yükselmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde çelik tüketimi giderek artarken, gelişmiş ülkelerde yüksek tüketim devam etmektedir. Bununla birlikte dünya genelindeki dağılma bakıldığında düşük bir tüketim düzeyi sözkonusudur. Bu nedenle çelik tüketiminin artması için büyük bir potansiyel vardır.

Dünya ticareti 1975-1999 arasında 5 katı artarak 1 milyar dolardan 5 milyar dolara yükselmiştir. 1998'de ABD ve Çin net ithalat yapan ülke iken (40 milyon ton), Japonya, Güney Kore, Rusya ve Ukrayna net ihracat yapan ülke idi (77milyon ton). 1999'da da bu durum değişmedi.

Kapasite Fazlası

Dünya çelik üretimi çok büyük bir kapasite fazlası ile karşı karşıyadır. Fiyat baskısının giderek artması ve fiyatların düşme eğilimi içinde olmalarının nedeni, sektörde mevcut fabrikaların yüksek verimliliği ve düşük talep karşısında giderek artmakta olan kapasite fazlasıdır.

Demir çelik sektöründe de kar oranlarının düşmesine paralel olarak artan rekabetle birlikte firmalar, bu süreçte üretim maliyetlerini daha da düşürerek pazar payını korumak ve/veya artırmak üzere toplam talebin sınırlarını dikkate almadan daha fazla sabit sermaye yatırımına gitmektedirler. Bunun sonucunda da aşırı kapasite eğilimi doğmaktadır. Bu gelişmeler karlılıktaki düşüşün sonucudur.

Tablo 4: Dünya çelik üretim kapasitesi

	1985	1990	1995	2000
Kapasite (Milyon ton)	932.6	994.7	1.009,8	1.109,6
Üretim (Milyon ton)	718,9	763,9	751,1	796,9
Kapasite kullanımı (%)	77,1	80,9	74,4	71,8

Kaynak: OECD

Grafik 2:

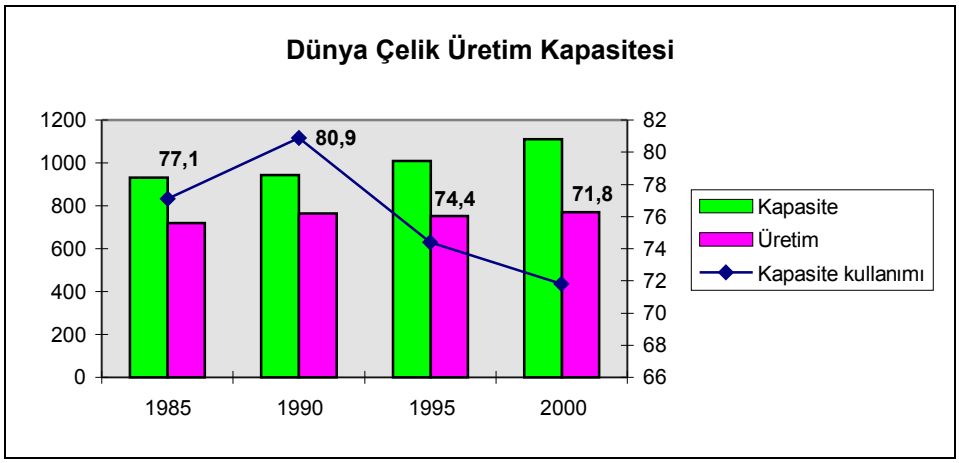

Kaynak: Untersuchung IMB/ Universitaeten Nottingham&Cardiff

Çelik üretim kapasitesinin talebin epey üzerinde olmasına rağmen kapasite artışı sürmüştür. 2001 yılında ortaya çıkan 60 milyon tonluk kapasite fazlası 5 yıllık bir süreçte oluşmuştur.[7]

1997-2001 arasında dünyada 60.7 milyon ton yeni kapasite oluşmuş ve bunun 37.6 milyon tonunun Asya'da, 9.4 milyon tonunun ABD'de, 8.4 milyon tonunun Orta Doğu'da, 6.6 milyon tonunun Latin Amerika'da bulunmasına karşılık, Avrupa Birliği'nin üretim kapasitesindeki artış, yalnızca 1 milyon ton seviyesinde kalmıştır.

Çelik üreticisi ülkelerin farklı ekonomik konumları nedeniyle son üç yılda kapasite kullanım oranlarında büyük farklılıklar ortaya çıkmıştır. Avrupa birliğinde İtalya'da kapasite kullanımı %67'den Fransa, Almanya ve İngiltere'de %80'e kadar değişim gösteriyordu. Küçük çapta çelik üreticisi ülkelerden ise Yunanistan'da %22, Lüksemburg'da %57 ve Hollanda, Avusturya ve Finlandiya'da %90'a ulaşıyordu.Bu dönemde Belçika ve Finlandiya kapasite kullanım oranlarını artırdılar.

Eski Sovyet bloğuna ait bir çok ülkeden Rusya, Romanya, Kazakistan ve Ukranya'da kapasite kullanımı %60 veya daha altında gerçekleşirken, Çekoslovakya ve Slovak Cumhuriyetlerinde 1997 ve1998'de bu oran %70'e ulaştı. Bu dönemde Polonya'da %85 ve Macaristan'da %95'e ulaştı.

Güney Amerika'da Brezilya, Şili ve Venezuela'da kapasite kullanımı %80'in üzerine ulaşırken, Arjantin'de yalnızca %66 idi.

Afrika'da Mısır'da kapasite kullanımı %85'e ulaşırken Güney Afrika'da %57 ve Yakın ve Orta Doğu ile İran'da %75 ve Suudi Arabistan'da %89'a ulaştı.

NAFTAülkelerinde ABD ve Meksika'da kapasite kullanımı %86 ve Kanada'da %90'a ulaştı.

Asya'da ise kapasite kullanımı Tayland'da %33, Endonezya'da ve Malezya'da %50, Japonya ve Filipinler'de %60, Hindistan'da %80'in üzerinde ve Çin ve Tayvan'da %90'ın üzerindedir.

OECD toplantıların pazar koşulları ve politik önlemlerle 2010 yılına kadar, 100 milyon ton civarında bir kapasitenin tasfiyesi için anlaşmaya varıldığı bildirilmektedir. Bu tasfiyenin 61-65 milyon tonunun 2003 yılına kadar, 9.5 milyon tonunun 2003-2005 yılları arasında ve 23 milyon tonunun da 2010 yılına kadar gerçekleşmesi öngörülmektedir.

Avrupa Birliği çelik üretim kapasitesini önemli oranda kısmıştır. Bir çok küçük ve verimsiz işletme kapatılmış, konum açısından iyi durumda bulunan, büyük ölçekli tesisler de kapasitelerini çeşitlendirmek amacıyla yatırım yapmıştır. Ancak kapasiteye yönelik yatırımların büyük bölümü, kalite geliştirme ve maliyet düşürme projelerine yöneltilmiştir.

3. Kriz ve Sermayenin Yeniden Yapılanması

Ekonomik kriz 1970'lerden beri sürmekte ve dünya pazarlarında rekabetin gittikçe artmasına neden olmaktadır. Ekonomik krizin önemli bir özelliği dünya ölçeğindeki az sayıdaki firmanın rekabetinin hızlı bir tırmanış içinde olmasıdır. Özellikle 1980'li yıllarda Avrupa ve Amerikan firmalarının kendi ülkelerinde yeni yatırımlara yönelmemeleri buna karşılık başta Çin olmak üzere Uzak-Doğu'ya yönelmeleri bu rekabetin kızışmasında önemli rol oynadı.

Thyssen Krupp, Hoogovens, British Steel, Arbed, Usinor birleşmeleri Avrupa Birliği çelik endüstrisini güçlendirmiştir. Ayrıca bu şirketler üretimlerini önemli ölçüde Çin'e kaydırmışlardır.

Şirketler artan rekabet karşısında yatırımlarını kalite artırıcı ve maliyet düşürücü alanlara yönlendirmektedirler. 1980-2000 arasında yapılan toplam 150 milyar dolar tutarındaki yatırım sayesinde, maliyet ve kalite açısından büyük gelişmeler sağlanmıştır. Bu yatırımlar sonucunda, hammadde fiyatları, işgücü ve diğer hizmetlerle servis gibi maliyetlerin %85 artmasına karşılık, işletme maliyetleri %15 oranında düşmüştür. Ayrıca çelik fiyatlarının, son 20 yıl içinde %55

[7] Kardemir Belirsizliğine Son Verilmelidir, Metalurji Mühendisleri Odası, 2002, S.3

oranında gerilemesi sonucunda, oluşan her gelişme ve verimli çalışma, düşük fiyatlarla müşteriye yansıtılmıştır.

Dünyanın en büyük 5 çelik üreticisi, dünya pazarının yalnızca %15'ini elinde tutarken, 5 otomotiv kuruluşu dünya pazarının üçte ikisine hakim, 5 demir cevheri üreticisinde ise, bu oran %90'dır. Çelik sanayindeki bu parçalanmışlık rekabet açısından büyük baskı yaratırken, maliyet yapısı da bu baskıları iyice artırmaktadır.

Sabit maliyetlerin çok yüksek olduğu bu ortamda, sabit maliyetleri bir azaltabilmek için, üretimi maksimize etmek, bütün üretici kuruluşlar açısından en mantıklı seçenektir.

Artan rekabet ve kar oranlarının düşme eğilimine bağlı olarak gerçekleşen yatırım artışlarının tüketim kapasitesini aşması dünya çapında kapasite fazlasına neden olmakta ve aşırı üretim olgusu ortaya çıkmaktadır. Kapasitenin efektif talebi geride bırakması, firmaların üretim kapasitelerini artı değerden daha fazla pay alabilmek amacıyla olabildiğince hızla artırma çabalarının bir sonucudur.

Yeniden yapılanmanın temel nedenleri üretimin uluslararasılaşması, kısalan ürün çevrimleri, artan AR-GE harcamaları, azalan kar oranlarıdır.[8] Firmalar krizden çıkabilmek için yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Bu süreçte rasyonalizasyon stratejileri, ulusal yapılarla uluslararası ilişki tarafından belirlenmektedir. Firmaların temel hareket noktası üretimde esnekliktir.

Firmaların yeniden yapılanma çabalarına damgasını vuran genel eğilimler:

1. Bir ürünün üretim sürecinin belli aşamaları belli üretim yerlerinde yoğunlaşmaktadır. Böylece bir işin aynı anda iki farklı yerde birden yapılması önlenmektedir.
2. Bir ürünün markası ile üretimi birbirinden ayrılmaktadır.
3. Fazla kapasite azaltılmaya çalışılmakta, işyerleri kapatılmakta, işten çıkarmalar gerçekleştirilmektedir.
4. Belli bölgelere dağılmış üretim yerleri sanki bunlar tek bir fabrika çatısı altındaymış gibi örgütlenmeye başlamıştır.

Üçüncü Dünyadaki fabrikaların çevrelerindeki daha elverişli ve büyüyen pazarlara kaydırma olasılığı artmaktadır. Bu eğilime yol açan temel nedenler şunlardır:

Bu ülkelerin gelecekte oluşturacakları pazar payları, üretim maliyetleri ve endüstriyel yapı değişikliğine direniş, daha az mücadeleci ve nitelikli işgücünün varlığı. Bu az sayıdaki ülke ve bölgelerde yayılmanın çapını ve merkezlerini ise büyük uluslararası firmalar kontrol etmektedir.

İthalatın rekabet gücünü artırmaya başladığı düşünülmektedir. Son 10 yıldır AB'nin çelik ithalatı 11 milyon tondan 28 milyon ton düzeyine çıkmıştır. Modern bir çelik üreticisi firmanın sahip olması gereken özellikler aşağıdaki gibi sıralanmaktadır.[9]

- Düşük maliyetli olmalı, uzun vadede, rekabete karşı maliyet düşürme çalışmalarının gerçekleştirilmesine gereken önem verilmeli.
- Kalite gereksinimi mükemmel olmalı- Yalnızca ürün kalitesinde değil, müşteri hizmet ve güvenirlilik gibi alanlarda da kalite ihtiyacına cevap vermeli.
- Sürekli yeni iş gelişim alanları arayışı içersinde olmalı.
- Daha verimli çalışabileceği satış yöntemleri aramalı.

4. Sermayeler Arasında Değişen İlişkiler

Küreselleşme, Geleceğin Pazar Yapısı ve Dünya Çelik Sektöründe Stratejik Gelişmeler

Çokuluslu şirketler, dünyayı tek bir pazar olarak görmektedir. Farklı pazarlarda üstünlüğü ele geçirme çabasında olan bu şirketler, daha ucuz ve kaliteli üretim yapma arayışındadır. [10]

[8] Kurtar Tanyılmaz, Elektronik Sektörü S.

[9] Kardemir Belirsizliğine Son Verilmelidir, Metalurji Mühendisleri Odası, 2002, S.4

Şirket stratejileri ortaklık kurma, satın alma, yeni üretim tesisleri kurma, düşük karlı yan şirketleri elden çıkarma şeklinde olmaktadır.

Geçtiğimiz yıllarda çelik sektöründe joint-venture (ortaklık) kurma oldukça yaygın hale gelmiştir. Genellikle farklı ülkelerde faaliyet gösteren şirketler arasında ortaklık sözkonusu olmaktadır.

Bir çok ülkede, devletin çelik endüstrisine verdiği teşvikler azaltılmıştır. Özellikle Güney Amerika ve Batı Avrupa'da devletin çelik sektörüne yönelik teşvikleri azalmıştır.

Doğu Avrupalı ve Rus çelik üreticileri dünya çelik üretim kapasitesinin yaklaşık %28'ine sahiptirler. bu üreticiler, çevre kirliliği sorunları, ürün kalitesi, işgücü verimliliği ve yatırım harcamaları gibi büyük sorunlar nedeniyle rekabetçi özelliğe sahip değildirler.

Büyük uluslararası şirketler yüksek miktarda uluslararası yatırım yapmaktadır.

Daha önceleri az sayıda satıcı tarafından belirlenen çelik ürünleri fiyatlarının giderek daha rekabetçi bir ortamda belirlenmektedir. Endüstrileşmiş ülkeler arasında, sadece büyük alıcı fiyatlandırma sistemi Japonya'da sürmektedir ve az sayıda satıcı fiyatların oluşumunda etkili olmaktadır.

Birleşmeler ve Satın Almalar:

Tarihsel olarak baktığımızda 20.yy'da 1920'lerde, 1960'ların ikinci yarısında, 1980'lerde ve 1990'ların sonunda birleşme ve satın almaların önem kazandığı görülmektedir

Birleşme ve satın almaları etkileyen faktörlerin başında ekonomik gelişmeler, küreselleşme ve teknolojik gelişmeler gelmektedir. Çelik sektörü bu gelişmelerden diğer sektörlere oranla daha geç etkilenmektedir.

Cevher tedariki son birleşmeler sonucunda üç büyük tedarikçi olan BHP (Avustralya), CVRD (Brezilya) ve Rio Tinto tarafından kontrol edilmektedir.

Aynı şekilde, üretici, müşteri ve tedarikçi endüstrilerinin ilk beş firmasının pazar payları, çelik üretim ekipmanı sektöründeki ilk beş firmanın pazar payı %65 iken, havacılık ekipmanı sektöründeki ilk beş firmanın pazar payı %84'tür. Çelik sektöründe ise pazar payı sadece %15'tir.

Unisor, Arbed ve Averalia'nın birleşmesi sonucu oluşan firma (Newco) 44.4 milyon ton ile dünyanın en büyük çelik üreticisidir. Ancak yine de batı pazarının %16 payına, dünya pazarının ise %5.3'üne sahiptir.

Çelik sektöründeki birleşmeleri ve satın almaları zorlayan bir diğer faktör defirmaların ölçek ekonomilerini gerçekleştirememeleridir. CRU International Steel Business Unit tarafından yapılan bir araştırmaya göre, çelik üreticisi bir firmanın seçilmiş bir ürünün fiyatı üzerinde etkisi olabilmesi için o ürün pazarının %40'ına sahip olması gerekmektedir. Halihazırdaki dağınık yapı ile bunun gerçekleşmesi mümkün gözükmemektedir.

Diğer bir etken ise çelik sektöründe kar marjlarının çok düşük olmasıdır. En büyük beş üreticinin karlılıklarına karşı tekelleşme oranı, çelik için, faaliyet karlılığı bakımından %6 oranı ile diğer endüstriler içinde en düşüğüdür.

Birleşmeler ve satın almalar ile birleşen veya satın alınan firmaların birçok verimsiz tesisleri elden çıkarılmakta, genel giderler azalmakta, alıcı ve satıcılarla yapılan ticarette pazarlık gücü oluşabilmekte, böylece karlılık artmaktadır.

Çelik sektörünün dağınık yapısından kaynaklanan ve birleşmeleri zorunlu kılan sonuncu faktör ise şirket değerlerinin oldukça düşük olmasıdır. Yüksek sermaye gereksinimi, düşük konsantrasyon ve kar marjları yatırımcıları çelik sektöründen uzaklaştırmıştır. Birleşmeler

[10] Melih Ayhan, Neşe M. Güven Keskin, Globalleşme, geleceğin pazar yapısı ve dünya çelik sektöründe stratejik gelişmeler; I. Demir Çelik Sempozyumu; 1

sonucunda elde edilecek güçlü çelik firmaların yatırımcılar açısından cazip olabilecektir. Nitekim, Newco'nun birleşme kararı açıklandıktan sonra birleşen firmaların değerleri %36 oranında artmıştır.

Çelik endüstrisinde son 20 yıldır tekelleşme oranında bir değişiklik olmamaktadır. Bu nedenle bu sektörde birleşme ve satın almalar kaçınılmazdır. Morgan Stanley'in tahminlerine göre gelecekte 5-6 tane büyük çelik firması olacaktır.

McKinsey'in yaptığı araştırmada ise büyük müşterilerini ve gerekli pazar gelişmelerini dengelemek için 15-30 milyon tonluk tesisler yetersiz kalacak, 50 milyon ton ve üzeri tesisler gerekecektir. Müşteriler uluslararası tedarikçileri talep ettiklerinden dolayı küresel oyuncular gereklidir.

Ayrıca, e-ticaret çelik sektöründe dağıtım kanalları, çelik servis merkezleri ve prosesçileri daha büyük olmaya, dolayısıyla birleşmeye zorlayacaktır.

Bütün bu gelişmelere rağmen bölgeler arasındaki değişiklik birleşme ve satın almaların kısa zamanda gerçekleşmesini önleyecektir.

Stratejik Ortaklıklar ve İşbirlikleri:

- Birleşme ve satın almalarda şirketlerin yönetimleri el değiştirmekte ve ana şirketler kendi kimliklerini kaybedip başka bir kimliğe bürünmektedirler.
- Stratejik işbirliğinde, firmalar kendi kimliklerini kaybetmemekte ve yönetimsel bir değişiklik olmamaktadır.
- Ortaklıkta ise ortaklık yapan firmadan farklı bir tüzel kişilik oluşturulmakta ana firmalar kimliklerini koruyabilmektedirler.

Ortaklıklar ve işbirlikleri pratikte AR-GE, hammadde veya ara mal tedariki, ürün geliştirme, pazarlama, reklam, satış sonrası hizmetler, lojistik gibi konuların birinde veya birçoğunda gerçekleşmektedir.

Çelik sektöründe, Batı'da birleşme ve satın almalar ağırlıklı iken, şirket kültürünün ve bağlılıklarının etkisi ile Uzak Doğu'da ortaklık ve işbirlikleri ön plana çıkmaktadır. Bu ortaklık ve işbirliklerine firmaları zorlayan faktörlerin başında ölçek ekonomilere ulaşırken şirket olarak bağımsız kimliğini korumak, müşteri ve tedarikçilerinin de bu tür ortaklıklara gitmiş olması ve onların bu davranışı karşısında pazarlık gücünü kaybetmemek ve diğer küçük rakipleri pazardan dışlayabilmek gelmektedir.

Bu tür stratejik işbirliklerine NNK-Kawasaki ve onların dağıtım kanalı olan Marubaeni-Itochu, Nissan ve Renault'un birleşmesinden sonra her iki ülkede de onlara çelik sağlayan Nippon-Usinor, Posco-Nippon, Posco Baosteel, Kobe-USSteel, TSK-NKK-Kawasaki sayılabilir. ABD'de uzun yıllardan beri Japon şirketleri ile ortaklık kurma oldukça yaygın bir uygulama haline gelmişir. Örneğin, Trico Steel, British Steel, Sumitomo ve LTV Steel'in ortak olarak kurdukları bir şirketir. Diğer bir örnek ise, Fransız çelik üreticisi Usinor Sacilor'un , Kanada'da yeni kurulacak bir sıcak daldırma galvaniz tesisi için Kanada'lı üretici Dofasco ile ortaklık kurmuştur.

Stratejik ortaklık ve işbirlikleri önümüzdeki yıllarda da önemini koruyacaktır.

Elektronik Ticaret:

Firmaların ticaretlerini internet üzerinden yapması olan e-ticaret giderek yaygınlaşmaktadır. Gerçi 2000 yılının sonunda açılan bir çok şirket talep yetersizliğinden kapanmaya başlamıştır. Ancak e-ticaretin gelecekte sadece satış kanalı olmaktan çıkıp, tedarik zinciri, ürün ve talep planlama entegrasyonu sağlayarak, yeni bir iş yapış şekli olacağına inanılmaktadır. Gartner Grup'un tahminlerine göre, 2000 yılında 100 milyar $ olan e-ticaret hacmi, 2004 yılında 7.3 trilyon $'a ulaşacaktır.

World Steel Dynamics'in tahminlerine göre, 2004 yılında çelik e-ticaret hacmi 44 milyar $ olurken, 2010 yılında 300 milyar $'a ulaşacaktır.

Global bir çelik e-ticaret firmasının, kar eder duruma gelebilmesi için dünya ticaretinin %27'si gibi bir oranı elinde tutması gerekmektedir, bu da gelecekte çelik e-ticaret sektöründe 2 veya 3 tane global e-ticaret firmasının hayatta kalabileceğini göstermektedir.

E-ticaretin bir diğer etkisi ise çelik fiyatlarında olacaktır. Tedarik zincirindeki bilgi akışının aksak olduğu çelik sektöründe e-ticaret sayesinde arz ve talep tahminleri daha kolay yapılabilir hale gelecek ve böylece hem alıcı, hem üreticiler daha az stok tutmak zorunda kalacak, fiyatlar şeffaflaşacak ve fiyat dalgalanmaları daha az ve kısa periyotlarda olacaktır.

1. Üretimde Yeniden Yapılanma

Çelik şirketleri üretimde yeniden yapılanmayı iki şekilde gerçekleştirmektedir. Birincisi üretim organizasyonunu değiştirerek, ikincisi AR-GE'deki gelişmelere koşut olarak teknolojilerini yenileyerek üretimi esnekleştirmekte, kalite yönetimi uygulamakta ve reorganizasyona gitmektedirler. Bu çerçevede teknolojik gelişmeler nedeniyle istihdamı azaltmak gündeme gelmekte ve yoğun işçi çıkartma sözkonusu olmaktadır.

Sektörde devrim niteliği taşıyan yeni teknolojiler uygulanmaktadır. Örneğin bu konuda en büyük devrim, 1989 yılında ABD'li çelik üreticisi Nucor şirketinin Indiana'daki tesislerinde sadece 400 kişinin çalıştığı ve 0.9 milyon ton sıcak haddelenmiş şerit ve soğuk haddelenmiş sac üreten tesisini devreye alması olmuştur.

Mini tesis yönetim teknikleri yaygınlaşmaktadır. Bu, genel masraflar maliyetinin asgariye indirilmesini içermektedir. Yeni üretim süreçleri, yeni yatırım sermayesi açısından, geçmişin normlarında kurulmuş, muazzam ölçekli entegre çelik tesislerinden çok daha küçük ama etkinliği yüksek, stratejik öneme sahip çelik fabrikalarının cazibesini arttırmaktadır. Çünkü bu yeni fabrikalar pazara daha yakın mesafede, çok daha az sayıda işçi ile çalışabilen ve rekabet gücünün daha yüksek olduğu kanıtlanmış küçük fabrikalar biçiminde faaliyet göstermektedir. British Steel İngiltere'de yılda 3-4 milyon ton çelik üretimi için 4.000'i aşkın işçi istihdam ederken, şirketin, ABD'deki TRICO isimli mini fabrikasında yılda 2 milyon ton çelik üretilmekte ve 600'den az işçi çalışmaktadır.

Bilgisayar sistemlerinin proses kontrolünde kullanılması, eski haddehanelerin çok düşük yatırım maliyetiyle yenilenerek dünya standartları seviyesine çıkarılmasını sağlamaktadır.

Çelik üretimi artık, bilgisayar bağlantılı imalatın öncülüğünde bir ileri teknoloji sanayi konumundadır. Geleneksel, büyük hacimli, emek yoğun çelik fabrikaları artık çok daha etkin, çevreye duyarlı, ana oksijen dönüştürücüleri ve elektrikli fırınlarla çalışmaktadır. Yeni, daha hafif çeliğin daha etkin üretimi, her nihai ürün için ihtiyaç duyulan ham çelik miktarının çok daha az olması ve çelik mamul üretiminde istihdam edilecek işçi sayısının azalması anlamına gelmektedir.

Endüstriyel üretimde çelik tüketiminin artması çelik yoğun sektörlerin performansının artması çelik arzının da artırılmasına neden olmaktadır.

Çelik şirketleri üretimdeki esneklikle birlikte müşteri odaklı bir politika izlemektedir. Özellikle otomotiv endüstrisi için şekillendirilmiş özel parçalar siparişle üretilmekte ve müşteri odaklı üretime örnek teşkil etmektedir.

Dünyanın büyük entegre çelik üreticileri kendi içlerinde küçük şirketlere ayrılarak, yassı, uzun, teneke, paslanmaz vb, ürünlerde, pazar paylarına göre ihtisaslaşmakta, bu yapılanma, şirketlerin globalleşme çabalarına büyük esneklik sağlamaktadır.

İleri teknolojilerin yeni ülkelere ve üreticiler transferi kolaylaşmaktadır.

Çelik endüstrisi, işlenen materyal değer ve ağırlığı anlamında çimento sanayinin hemen arkasında ikinci konumdadır. Her yıl dünya ölçeğinde üretilmekte olan 750 milyon ton çelik, yıllık bazda 30 milyon tonluk bir katı atığın ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Diğer yandan demir ve çelik üretiminin çevre üzerindeki etkisi son 20 yılda dramatik ölçülerde azalmış

durumdadır. Bu anlamda, gelişen teknolojiler ve katı çevresel düzenlemelerin yürürlüğe konması sonucunda, 1970'li yıllarda bir ton çeliğin yaklaşık yarısı katı atık olarak kalırken bugün bu oran %4'e gerilemiştir. Çeliğin kendisi rutin olarak dönüştürülebilmektedir. Bugün, 300 milyon tonun üzerindeki hurda çelik (üretimin %40'ı) yeni çelik ürünlerinin üretiminde kullanılabilmektedir.

Gelecekte ise, çelik üreticileri açısından en büyük potansiyel etki, sera gazları etkisini önleme amaçlı çevresel yönetim baskılarından geleceğe benzemektedir. İleride sera gazları emisyonunu azaltma amacıyla yapılacak uluslararası anlaşmaların üretim süreçleri üzerindeki etkisi kaçınılmaz olacaktır. ILO raporuna göre, gelecekte kazançlı çıkacak olanlar, ürün kalitesi ve çevre yönetimi konularına konsantre olan, müşterilerinin programlarını karşılayabilen, işgücünün kaliteli üretim ve çevresel sorumlulukta pay sahibi olmaları için onlara eğitim olanakları sağlayıp, işgüvencesi gibi sistemlerle motive edebilen çelik firmalarıdır.

2. Demir-Çelik Pazarı ve Uluslararası İşbölümünün Değişimi

Çelik pazarında sık sık karşılaşılan düşük talep dönemleri, tekrar ortaya çıkan engeller yüzünden muhtemelen uzun bir süre daha devam edecek olan yıkıcı fiyat çekişmelerine yol açacaktır.[11]

Çelik üreticilerinin önündeki en önemli sorunlar:

- Rekabetçi özellik taşıyan fiyatlandırma yapısı
- Yüksek sabit maliyetler
- Kurlardaki değişimler
- Çelik ürünleri ticaretindeki artıştır.

Gelişmiş ülkelerdeki şiddetli rekabete rağmen, çelik pazarındaki rekabetin orta vadede durgunlaşması beklenmektedir. Çok gelişmiş ekonomilerde ise, talepteki önemli dalgalanmalar ve ikame malzemelerinin giderek ciddileşen rekabeti, çelik kullanım miktarlarındaki sınırlamaları beraberinde getirecektir.

1996-2010 yılları için hesaplanan çelik pazarındaki dağılım, aşağıdaki eğilimleri desteklemektedir.

- En büyük gelişme Asya'da yaşanacaktır. Zaten bugün bile üretilen her 2 ton çeliğin 1 tonu Asya ülkesinde kullanılmaktadır. Çelik satışları için büyük önem taşıyan bölgede (Japonya hariç) muhtemelen %10 artış sağlanacaktır.
- Çelik fiyatları stabilize olamaz. Çelik fiyatlarında dibe vurma tekrar eden bir olgudur. Gelecekte de bu durum yaşanabilir, fiyat dalgalanmaları olacaktır. Çelik endüstrisinde sabit maliyetler yüksek olmasına rağmen rekabetçi özellik taşımaktadır.
- Bilgisayar kontrolünün gelişmesine bağlı olarak proseslerin elenmesi ve birbirine bağlanması, sermaye yoğunluğunda azalmaya neden olacaktır. Aynı zamanda, ölçek ekonomileri de demir ikame malzemelerinin temin edilebilirliği ile beraber küçüleceklerdir. Teknolojik devrimin olumlu etkilerinden biri de birim kapasite başına sermaye maliyetlerinin azalmasıdır.
- Yeni çelik üretim tesisleri (mini tesislerde az sayıda kişi çalıştığı için işgücü maliyetleri daha düşük olmaktadır) daha çok gelişmiş ülkelerde kurulacaktır.
- Dünya çelik pazarında fiyatların önemli ölçüde gerilemesi bu sektöre yönelen sermayeyi olumsuz yönde etkileyecek, yatırımlarda kısıtlamaya gidilecektir.
- Avrupa, Japonya, Afrika ve 5.kıtada tüketilen çelik miktarı muhtemelen bugünküyle aynı düzeyde kalacaktır. Dolayısıyla, bu kıtalar doyuma ulaşacak ve dünya toplam tüketimindeki paylarında azalma olacaktır.

[11] Dünya Çelik Ürünleri Arz-Talep Tahminleri, 2000-2010, Melih Ayhan, Ali Doğan Bildiriler Kitabı-1

- Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin toplam çelik tüketimi, 90'lı yılların başındaki sarsıntıdan sonra muhtemelen yarı yarıya artacak ve dünya pazarındaki payları %10'dan %11'e yükselecektir.
- Amerika'da Kuzey Amerika çelik pazarında beklenen çok az miktardaki bir düşüşü, Güney Amerika ülkelerindeki pozitif gelişme rahatlıkla dengeleyebilecektir.

Kazanmaya Aday Çelik Şirketleri	**Kaybetmeye Aday Çelik Şirketleri**
İnternet ve elektronik ticaret imkanından kaynak zamanına yararlananlar	Kamu payı ve devlet desteği azalan ve yeni yaratamayanlar
Müşteri odaklı hizmet anlayışı düşük tesisler, benimseyenler	Eski teknoloji ve tesislere sahip rekabet gücü
Talebin yüksek olduğu gelişmekte olan ülkelerde pozisyonlarını güçlendirenler	Yüksek üretim maliyetine sahip olanları
Düşük üretim maliyeti ve iyileştirme yüksek potansiyeline sahip olanlar,	Eski kok fabrikaları ve özellikle küçük ve orta ölçekli fırınlara yönelik kapanma baskısı ile karşı karşıya olanlar,
Yeni yatırımlar için sermaye ve özellikle orta ve uygun kredi bulabilenler,	E-ticaretin gelişmesi ile kar marjı düşecek olan küçük çaplı servis merkezleri,
E-ticaret sayesinde fiyat avantajı çaplı sağlayacak olan orta ve küçük çaplı alıcılar,	E- ticaret nedeniyle, fiyat avantajını kaybedecek büyük alıcılar
Düşük yatırım harcaması ile kurulan ve geniş üretim yelpazesi yeteneğine sahip olan performans değerlerine ulaşamayan entegre tesisler	Yatırım harcamalarını kısma eğiliminde olan ve global elektrik ark ocaklı tesisler,
İleri teknolojiyi iyi kullanabilenler,	Piyasadaki gelişmelere hızla uyum sağlayabilenler

Çelik Tesisleri için Strateji Önerileri[12]

Çelik tesislerinin 2002 yılında izlemelerinde fayda görülen stratejiler aşağıdaki gibi belirtilmiştir:

- Fiyatların tekrar yükseleceğine ilişkin beklentilerin ağırlık kazanması nedeniyle, mevcut fiyat seviyelerinden uzun vadeli çelik satış anlaşmaları imzalanmaması.
- Üretimin, arz-talep dengesini lehe çevirecek şekilde düşürülmesi.
- Maliyetlerin maksimum oranda düşürülmesi.
- Marjinal kapasitenin elimine edilmesi.
- Ülkedeki çelik üreticileri ile birleşme arayışına girilmesi.
- Hükümetten, bazı maddi yardımlarda bulunması talep edilmesi.
- Hükümetten, çelik ticaretinde korunma talep edilmesi.

Yukarıdaki strateji önermelerinden özellikle korumacı önlemler ve devletten mali yardım talebi ile ilgili olanlar için uluslararası yatırım ve ticaret sisteminde ciddi sınırlar ve hatta cezai yaptırımlar söz konusudur. Ancak, tüm yasaklara karşın ulusal korumacılık sürmektedir. Sadece ABD'de 1998'den bu yana ABD'nin en büyük ikinci çelik üreticisi de dahil yaklaşık 24 firma iflastan korunma talep etmiştir. Bunun da ötesinde gerek ABD'de ve gerekse AB'de ithalat kısıtlamaları uygulanmaktadır. Yine de bu kısıtlamalar günümüzde Dünya Ticaret Örgütü Uyuşmazlıkların Halli Mekanizmasına (WTO-Dispute Settlement Mechanisms) devredilmiş ve davalar halen sürmektedir. ABD'nin 2000 yılında aldığı çelik sektöründe belli ürünlerin ithalatında kota uygulanması vegümrük vergilerinin arttırılması yönündeki kararı 2001 yılında uygulamaya koyması başta AB olmak üzere çelik ihracatçısı 17 ülkenin (AB, Avustralya, Brezilya, Kanada, Şili, Hindistan, Endonezya, Tayland, Japonya, Kore, Meksika, Arjantin, Costa-Rica, Hong-Kong, Çin, İsrail, Norveç) Tahkim sistemine başvurarak, şikayette bulunmasıyla

[12] Kardemir Belirsizliğine Son Verilmelidir, Metalurji Mühendisleri Odası, 2002, S.5

neticelenmiştir. Bunun üzerine ABD, kısıtlamalarından bir bölümünü (300 milyon$) kaldırmış, ayrıca DTÖ-Temyiz Kuruluna müracaat ederek, kararın bozulmasını talep etmiş; fakat, Temyiz mahkemesi de DTÖ-Uyuşmazlık Panelinin aldığı kararı onaylamış ve ABD'den korumacı düzenlemelerini derhal kaldırmasını talep etmiştir.[13] Buna göre, ABD'nin bu korumacı önlemleri hemen terk etmesi gerekiyor, aksi taktirde DTÖ Uyuşmazlık Sistemi, şikayetçi ülkelere karşı-ekonomik ambargo uygulama hakkı verecek ki ABD ekonomisinin bu denli kapsamlı bir cezai müeyyideyi -özellikle ekonomisinin bugün içinde bulunduğu durgunluk koşullarında- sineye çekme gücüne sahip olup olmadığı tartışma götürür bir durumdadır.

1980'lere kadar dünya sanayi üretimi ile demir çelik üretimi birbirine paralellik göstermiştir. Son yirmi yılda ise enformatik sektörünün önem kazanmasıyla birlikte özellikle gelişmiş ülkelerde yüksek katma değerli yeni ürün ve üretim yöntemleri büyük önem kazanmış ve demir-çelik üretiminin toplam sanayi üretimi içindeki payı giderek azalmıştır.

Dünya ihracatında demir-çeliğin payı 1970'lerde %5 iken bu oran 1990'ların sonlarında yarıya düşmüştür.

AB'ye aday ülkelerde çelik üretimi, sanayi üretiminin %5'i iken, Almanya ham çelik üretimi 44.3 milyon ton olmuştur ve miktarın parasal büyüklüğü, Almanya sanayi üretiminin yalnızca %2'sidir.

1. Sermaye-Emek İlişkileri

Yeniden Yapılanma ve Değişen Sermaye Emek İlişkileri

1. Küreselleşen Çelik Endüstrisinde Çalışma [14]

Küreselleşme sürecinde rekabetin artması karşısında, üretim maliyetinin azaltılmak ve özellikle işçi ücretlerinin düşürülmek istenmesi nedeniyle çalışma ilişkilerinde önemli bir kötüleşme işçileri tehdit etmektedir, bu da sendikalar için büyük bir tehlikedir. Çok uluslu bir işveren üretimi daha karlı bir üretim alanına kaydırma olanağına sahiptir (veya en azından böyle bir tehdit sözkonusudur). İşveren işletmeler arasında karşılaştırma yapmak ve başka bir işletmeye ilkinden bağımsız yeni yatırım yapmak için daha güçlü bir pozisyona sahiptir. Bu durumda işçinin bazı yeni talepleri onaylaması sözkonusudur, örneğin ücret zammından vazgeçmek, daha yorucu çalışmayı kabul etmek gibi işçiye yönelik önlemleri veya esnekliği kabul etmek gibi.

Dünyadaki en büyük 10 çelik üreticisi firma, 1998 yılında toplam üretimin %22'sini elde ediyordu. En büyük beş firma; toplam ham çeliğin %14.4'ünü, yassı karbon çelik ürünlerinin %20'sini, yassı paslanmaz çelik ürünlerinin ise %49.9'unu üretiyordu.

Küreselleşmenin sendikalar açısından yarattığı en büyük tehlike, üretim maliyetinin özellikle işçilik maliyetleri açısından firmalar arasındaki rekabeti şiddetlendirmesidir.

Dünya çelik üretiminde çok hızlı bir artış olmasına rağmen istihdam düşmüş, verimlilik, ücret ve sosyal haklardan daha fazla artmış, ton başına işçilik maliyetleri azalmıştır.

Şirket birleşmeleri herhangi bir kriz ortamında fiyatların ve ücretlerin düşmesine neden olmaktadır. Çelik sektörü sermaye yoğun yatırım gerektirdiği için, değişen teknolojiler daha az sermayeye ihtiyaç duymakta, coğrafi ve yapısal değişimlerle hızla yol katedilmekte, AB süreci ortaklıkları teşvik etmektedir.

Çelik işçilerinin çalışma ilişkilerindeki değişiklikleri aşağıdaki gibi olmuştur.

1.2 ve 3. tablolar son 5 yıldır çelik işyerlerinde entegre tesislerde ve küçük işyerlerinde çalışma ilişkilerindeki değişiklere genel bir bakış getirmektedir. Üç grupta da olumlu gelişmeler yoğunlaştırılmış eğitim ve yeteneklerin geliştirilmesi konusunda ortaya çıkmıştır.

[13] Last Minute US Steel Concessions Persuade EU to Hold Fire, 19 July, 2002; EU Trade in Goods; WTO Dispute Settlement Body Web Site

[14] Untersuchung IMB/ Universitaeten Nottingham&Cardiff, IMF, 2001

Yıllık izin ve emeklilik kazanımları konusunda herhangi önemli bir değişiklik olmamıştır. Olumsuz gelişmeler ise iş yükü, işin taşeronlaştırılması, işten çıkarmalar, iş güvencesi ve işten memnuniyetsizlik olarak görülmektedir.

Yeni teknolojiler küçük işletmelerde de hızla yaygınlaşmaktadır.

Tablo 5- Ulusal sendikalarda son 5 yıldır değişen koşullar (Yüzde)

	Arttı	Değişmedi	Azaldı
İş yükü	83	11	6
İşin taşeronlaştırılması	73	19	8
Yeteneklerin düzeyi	70	27	3
Eğitim	43	38	19
İşten çıkarmalar	46	31	23
Satın alma gücü	30	38	32
Emeklilik	28	66	6
Kazalar	31	30	39
Meslek hastalığı	25	44	31
İşyeri memnuniyeti	22	40	38
Çalışma süresi	19	65	16
İş güvenliği	14	35	51
Tatil	8	92	0

Kaynak: Untersuchung IMB/ Universitaeten Nottingham&Cardiff

Entegre tesislerle küçük işyerlerinin karşılaştırılması her iki işyerinde de benzeri gelişmelerin ortaya çıktığını göstermektedir. Örneğin, iş yükünün artması, yeteneklerinin düzeyinin yükselmesi ve eğitim olanaklarının artması. Bununla birlikte yalnızca entegre tesislerde ortaya çıkan gelişmeler de vardır. Örneğin iş kazalarının önemli ölçüde azalması meslek hastalıklarında gerileme bunların arasında sayılabilir, bu konularda küçük işyerlerinde önemli bir değişim yoktur.Ayrıca küçük işyerlerinde emeklilikte bir kötüleşme gözlenmektedir. Çalışanlar açısından, küçük işletmelerde istihdamın ve ücretlerin azalacağına kesin gözüyle bakılmaktadır.

Tablo 6: 92 Entegre tesiste değişen koşullar (yüzde)

	Arttı	Değişmedi	Azaldı
İş yükü	77	14	9
Yeteneklerin düzeyi	67	27	6
Eğitim	63	29	8
İşin taşeronlaştırılması	50	37	14
Satın alma gücü	46	28	26
İşten çıkarmalar	40	31	29
İş kazası	29	16	55
Meslek hastalığı	23	39	38
İş güvenliği	25	42	33
Emeklilik	22	64	14
Çalışma süresi	21	65	14
İşyeri memnuniyeti	17	47	36
Tatil	13	84	3

Kaynak: Untersuchung IMB/ Universitaeten Nottingham&Cardiff

Tablo 7: 48 Küçük işletmede değişen koşullar (yüzde)

	Arttı	Değişmedi	Azaldı
Yeteneklerin düzeyi	52	44	4
İş yükü	51	19	28
Eğitim	49	38	13
Satın alma gücü	46	25	29
İşin taşeronlaştırılması	41	38	21
İş güvenliği	38	29	33
Çalışma süresi	35	40	25
İş kazası	30	40	30
İşten çıkarmalar	27	34	39
Meslek hastalığı	23	63	15
Emeklilik	21	42	37
İşyeri memnuniyeti	15	61	24
Tatil	13	85	2

Kaynak: Untersuchung IMB/ Universitaeten Nottingham&Cardiff

Tablo 8: Ulusal Çelik İşçileri Sendikaları ile İşverenler Arasında Çatışma ve İşbirliği Konuları

	Ağırlıklı olarak işbirliği	İşbirliği ve çatışma eşit oranda	Ağırlıklı olarak çatışma
Kalitede iyileştirme	83	17	0
Yeni teknoloji	71	23	6
Yatırım	65	20	15
Eğitim	62	27	11
İşverenin verimi	61	31	8
Tatil	56	39	5
İş güvenliği	56	33	11
İş pratikleri	49	37	14
Emeklilik	45	34	21
Çalışma süresi	36	33	31
İş yükü	31	23	46
Asgari ücret	27	32	41
Gelir	22	32	46
İşyerinin korunması	19	42	39
İşten çıkarmalar	16	30	54

Kaynak: Untersuchung IMB/ Universitaeten Nottingham&Cardiff

Birçok ulusal sendika çeşitli konularda işverenle çatışma içine girmiştir ve bu devam etmektedir. Özellikle işten atma, iş güvenliği ve iş yoğunluğu konusunda çatışma yoğunlaşırken, gelir ve asgari ücret konusunda daha az tartışma olmaktadır. Kalitede iyileştirme, yeni teknoloji ve eğitim konusunda çatışmanın yerini uzlaşma almaktadır.

Özelleştirmenin etkisi, çalışma ilişkilerinde önemli bir rol oynamıştır. Dünya çapında ham çelik kapasitesinin %25'i kamuya aitken, 2000'de bu oran %15'e düşmüş ve giderek de gerilemektedir. Özelleştirme özellikle Latin Amerika ve Doğu Avrupa'da etkili olmuştur.

Gelişmekte olan ülkelerde 1985'de kamu sektörünün payı 2/3 iken, 1995'te bu oran %45'e düşmüştür. Örneğin Latin Amerika'da 1990'dan beri çelik işletmelerinin %95'i özelleştirildi.

Özelleştirme küreselleşen çelik işletmelerinde birçok sorunu beraberinde getirdi. İşçiler özelleştirmeden sonra genellikle kötü yönetimlerin olumsuz sonuçlarına katlanmak zorunda kaldılar.

İstihdam

Gelişmiş ülkelerde son 25 yıldır istihdam %50-75 arasında hatta bazı örneklerde %80 oranında azaldı. Bu süreç verimlilik artışı ve personel giderlerini düşürme eğilimi nedeniyle devam etmektedir. Teknolojik gelişmeler sektörde önemli ölçüde istihdam kaybına neden olmaktadır. Bununla birlikte istihdamı azaltan faktörlerin başında çelik endüstrisindeki özelleştirme ve yeniden yapılandırma stratejileri gelmektedir. İstihdamı etkileyen diğer bir faktör ise şirket birleşmeleri ve satışlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 9: Demir Çelik Endüstrisinde İstihdam, 1975-2001 (bin kişi)

	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2001
Avusturya	42	39	34	21	13	12	11
Belçika	58	45	35	26	24	20	21
Danimarka	3	2	2	1	1	1	1
Finlandiya	14	15	10	10	7	9	9
Fransa	156	105	76	46	39	37	37
Federal Almanya (1)	213	197	151	125	93	77	77
Yunanistan	0	4	4	3	3	2	2
İrlanda	0	1	1	1	0	0	0
İtalya	96	100	67	56	42	39	38
Lüksemburg	21	15	13	9	6	4	4
Hollanda	25	21	19	17	13	12	11
Portekiz	5	7	6	4	3	2	1
İspanya	91	81	54	36	25	22	23
İsveç	51	48	31	26	15	13	13
İngiltere	184	112	59	51	38	27	23
Avrupa Birliği	958	792	561	434	321	277	270
Yugoslavya (2)	74	0	56	69	17	15	15
Kanada	54	61	69	53	54	56	55
ABD	457	399	238	204	171	151	141
Brezilya	124	132	133	115	78	65	65
Güney Afrika	71	70	65	54	39	24	20
Japonya	447	380	349	305	252	197	195
Güney Kore	-	0	0	67	67	57	55
Avustralya	38	0	30	30	22	21	20
TOPLAM	2223	1834	1500	1331	1022	863	836

Kaynak: httpp://www.worldsteel.org, Şubat 2003

1975-2001 arasında Çin dışında tüm dünyada istihdamın çok hızlı bir şekilde azaldığı görülmektedir. İstihdamın en fazla düştüğü ülkeler arasında ABD, İngiltere, Almanya, Fransa ve İsveç gelmektedir.

Meksika çelik sanayinde de çalışan sayısı 1975'te 37.600 iken 1985'te 84.600'e yükselmiş, 1998'de ise 43.300 kişi azalarak 41.300 kişiye düşmüştür. Benzer bir gelişme de Brezilyada yaşanmıştır, çalışan sayısı 1975'te 124.200 iken 1985'de 133.000'e yükseldi, ancak izleyen 15 yılda 65.000'e kadar düştü.

Grafik 3:

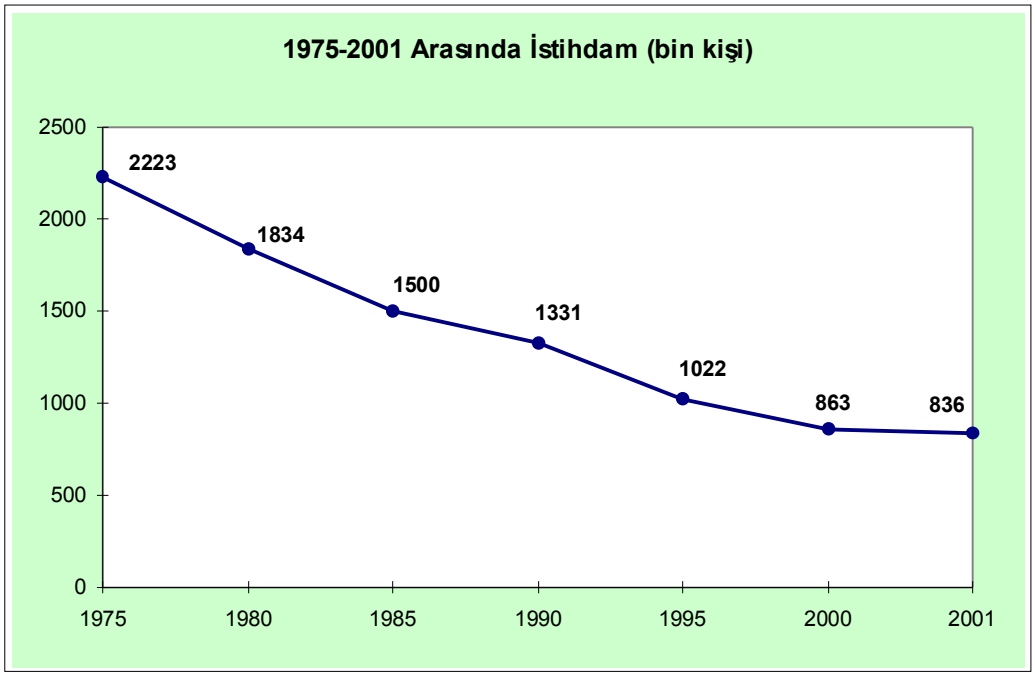

Kaynak: httpp://www.worldsteel.org, Şubat 2003

İşten çıkarmalarda önceliğin yeni işe girenlere verildiği görülüyor. Çalışanların çoğunu 35-55 yaşındakiler oluşturuyor.
Çalışan sayısındaki hızlı azalmaya karşı üretimin gerilememesi verimliliğin yükseldiğini göstermektedir.
Örneğin Almanya'da 1998'de üretim 44.05 milyon iken 1975'de 3.64 milyon ton'du. Çalışan sayısı ise 226.700'den 80.200'e düşmüştü. Verimlilik (kişi başına düşen ton) 371 tk, 549.3 tk yükseldi. Bu da yılda ortalama %9.1 verimlilik artışı olduğunu gösteriyor.

Temel Hedef: Ortak Bir Sendikal Program

IMF, tüm üyelerinin ortaklaşacağı bir program oluşturma çabasında olduğu için araştırması aşağıdaki 3 soruya yanıt arıyor:

- Çelik işçilerinin varolan ve gelecekteki problemleri aynı mı?
- Ortak davranış öncelikleri var mı?
- Sendikalar arasında politikalarına ilişkin görüş birliği var mı?

Bugün ve Gelecek 5 Yılın Temel Hedefleri

Ulusal sendikalar açısından hangi ölçüde değişik hedefler problemdir veya gelecek 5 yıl içinde problem olacaktır. Temel problemler şu şekilde tespit edilmiştir.

Bugünün problemleri:

- Taşeronların giderek daha fazla kullanımı
- İş güvencesinin azalması
- İş temposunun yüksekliği

Gelecek 5 yıl içinde aşağıdaki konular temel problem olarak tanımlanacaktır.

- Konjonktür dalgalanmaları
- Küçük işyerleri dışındaki yeni teknolojiler
- Çelik ithali
- Çelik işverenlerinin birleşmeleri
- İş temposunun yüksekliği
- Taşeronlar
- İşveren tarafından devredilme
- İş güvencesinin azalması

Sendikaların müzakere öncelikleri ise 3 grupta toplanabilir. Müzakere programının temel hedefleri gelir, iş güvenliği ve iş güvencesinden oluşmaktadır. İkinci gruptaki öncelikler işten atmalar, çalışma süresi, iş pratiği ve iş yüküdür. Üçüncü gruptaki hedefler ise sendikadan sendikaya değişmekle birlikte, eğitim, emeklilik, işçilerin yeteneklerinin düzeyi ve tatil olarak belirlenmektedir.

Sendikal politikalar açısından bir çok önemli hedef ortaklaşabiliyor. Bunlar arasında yeni teknolojilerin uygulanması, sendika temsilcilerinin işyeri komitesinde veya yönetim kurullarında temsil edilmesi, uluslararası işyeri komitesi ve iş organizasyonun yeni formu gelmektedir.

Tablo 10: Sendikaların Politikaları (yüzde)

	Destek	Tarafsız	Red	Politikasız
Yeni teknoloji	84	16	0	0
Uluslararası işletme komitesi	79	11	0	10
Sendika temsilcilerinin İdare Komitesi veya Yönetim Kuruluna katılımı	76	8	5	11
İş organizasyonunun yeni formları	74	16	5	5
Çelik işçilerinin işverenlerinden pay alması	40	4	5	21
Kamu işletmeciliği	40	34	13	13
Çelikte ticari sınırlamalar	31	31	31	7
Çelik işvereninin kendi ülkesinde yabancı yatırım	22	41	32	5
Çelik işvereninin yabancı olması	5	58	29	8

Kaynak: Untersuchung IMB/ Universitaeten Nottingham&Cardiff

Çelik endüstrisinin yeniden yapılanmasında özellikle Avrupa ve Kuzey Amerika sendikaları açısından devlet desteği konusu uluslararası bir hedeftir. Devlet desteği talep edenler bölgesel gelişme, işten çıkarılanlara destek ve teknik modernizasyon konusunda yoğunlaşmaktadır. Bu konuda desteğin yeniden yapılandırılan işyerine yapılmasını isteyenler çoğunluktadır.

Teknolojik değişim sonucu işini kaybeden işçilere meslek eğitimi verilmesi ve bu eğitimin sendika, işveren ve devletin oluşturacağı üçlü bir yapı tarafından organize edilmesi gerekmektedir. Çünkü teknolojik değişim kaçınılmazdır, ancak sonuçları sadece işçilerinin işlerini kaybetmesi ve maliyetlerin düşmesi şeklinde olmamalıdır.

Tablo 11: Ulusal sendikaların devlet desteği konusunda görüşleri (yüzde)

	Destek	Tarafsız	Red	Politikasız
İşten atılan çelik işçilerine yardım	91	3	3	3
Bölgesel gelişme için destek	88	6	0	6
Teknik modernizasyon	79	12	6	3
Varolan işletmede yeniden yapılanma	60	14	17	9
Yeni yapılan işletmeye destek	56	12	27	6

Kaynak: Untersuchung IMB/ Universitaeten Nottingham&Cardiff

1. Sendikalar Arasında Uluslararası İlişkiler

Sendikalar varolan deneyimleri, geleceğe yönelik problemleri, sendikal taktikleri, müzakere öncelikleri, sendikal politikalara yönelik ortak görüşleri açısından yoğun bir uluslararası ilişki potansiyeli göstermektedir. Sermayenin küresel hareketi karşısında çelik işkolundaki sendikalar yakın bir uluslararası ilişkiyi kurmak ve geliştirmek açısından iyi bir konumdadır.

Tablo 12: Aynı düzeydeki çelik işletmeleri arasındaki ilişki (yüzde)

	Entegre Tesisler	Küçük İşletmeler
Başka ülkelerdeki aynı işletmelerin ismini biliyor mu	72	54
Bu işletmelere yönelik bilgileri var mı	49	45
Bu işletmelerin sendikaları ile düzenli ilişkisi var mı	10	14

Kaynak: Untersuchung IMB/ Universitaeten Nottingham&Cardiff

Tablo 13: Ülkesel düzeyde çelik sendikalarının dünyanın diğer bölgelerindeki sendikalarla ilişkileri

	Düzenli	**Ara sıra**	**İlişki yok**
Batı Avrupa	60	15	15
İskandinavya	34	29	29
Güney Amerika	23	29	37
Doğu Avrupa	20	40	31
Kuzey Amerika	14	46	34
Asya	14	26	54
Afrika	11	20	63
Asya-Pasifik	11	9	71
Orta Doğu	6	17	71
Orta Amerika	3	29	60

Kaynak: Untersuchung IMB/ Universitaeten Nottingham&Cardiff

2. İşbirliğinin Öncelikleri

Sendikalar açısından çok önemli olarak nitelenen işbirliğinde öncelikli konular sırasıyla aşağıdaki gibidir:

Sendikal haklar

Çevre hedefleri

İş güvencesi

İş güvenliği

Çok uluslu çelik şirketleri

Sosyal damping

Yeni teknolojiler

Sendikalar açısından daha az önemli olarak belirtilen işbirliği konuları, devlet desteği, uluslararası ticaret ve uluslararası çelik sözleşmeleridir.

II. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE SEKTÖRÜN GENEL DURUMU

Sektörün Ülke Ekonomisindeki Yeri ve Önemi

Ülkemizde demir-çelik üretimine yönelik girişimler, kamu öncülüğünde Cumhuriyetin kuruluşundan sonra başladı ve ilk demir-çelik işletmesi, 1930'lu yıllarda Kırıkkale'de kuruldu. Fabrika varolan bir silah imalathanesine onaltışar tonluk iki Siemens-Martin çelikhanenin yerleştirilmesiyle kuruldu. Kırıkkale fabrikası Karabük demir-çelik tesisleri üretime geçinceye kadar Türkiye'nin ray ihtiyacını karşıladı, ayrıca fabrikada her türlü takım çelikleri, makine yapı çelikleri ve az miktarda inşaat çelikleri üretildi. Daha sonra entegre bir tesis olan Karabük Demir-Çelik fabrikası 15.000 ton/yıl kapasite ile 1939'da faaliyete geçti. Başlangıçta Sümerbank'a bağlı olan şirket 1955'te Türkiye Demir Çelik İşletmelerine (TDÇİ) bağlandı. Özel sektörde ise ilk ark ocaklı tesis olan Metaş, 1960 yılında 20.000 ton/yıl kapasite ile üretime geçti. Yassı ürüne yönelik ilk tesis olan Erdemir ise, 1965 yılında Ereğli'de 470.000 ton/yıl kapasite ile, 1975'de ise İskenderun Demir-Çelik fabrikaları üretime başladı.

80'lerin ikinci yarısında, yeni ark ocaklı tesislerin üretime geçmesiyle, özel kesim Türkiye'nin demir -çelik üretimine ağırlığını koydu. 2000'lerde yıllık üretim kapasiteleri 100.000 ton ile 2 milyon ton arasında değişen, 15'i özel sektöre, 2'si kamu sektörüne ait olmak üzere 17 adet ark ocaklı tesis ile, kapasiteleri 1-3 milyon ton arasında değişen üç entegre tesis faaliyet göstermektedir. Ancak METAŞ ve Sivas Demir Çelik İşletmeleri, 1999 yılında üretimlerini durdurmuşlardır. Ayrıca entegre ve arklı ocakların yanısıra yurt içi ve yurt dışından temin ettikleri kütüğü çekip ince uzun çelik üreten ve tamamı özel sektöre ait olan çok sayıda haddehane vardır.

1980 yılında Türkiye'nin ham çelik üretim kapasitesi 4.2 milyon tondu, bu sayı 2001 yılında 20 milyon 766 bin tona yükseldi. Sözkonusu kapasitenin ürünlere dağılımında %83'ünü uzun ürünler, %14'ünü yassı ürünler, %2'sini vasıflı çelik oluşturur.

Ülkemizde demir-çelik sektöründeki hızlı gelişime karşın, verilen yanlış teşvikler nedeniyle yapısal bir sorun ortaya çıktı. Gelişmiş ülkelerde çelik üretiminin %60'ını yassı, %40'ını uzun ürünler oluştururken, ülkemizde uzun ürün üretiminde patlama yaşandı. Türkiye'nin uzun ürün üretimi, iç tüketimin yaklaşık bir kat fazlasıdır. Yassı ürün üretimi ise, iç talebin yarısı dolayındadır. Bu nedenle uzun ürünlerde ihracat, yassı ürünlerde ise ithalat sözkonusudur. Türk demir-çelik sektörünün dünya uzun ürün ihracatındaki payı %30'dur.

Dünyada çelik üretiminde çok yüksek katma değerli son ürünlerin üretimi temel stratejidir. Oysa Türkiye'de üretilen ürünlerin katma değeri son derece düşüktür. Uzun ürün üreten EAO'ların yarattığı katma değer 40 ABD dolar/ton, uzun ürün üreten entegre tesislerin yarattığı katma değer 90 ABD dolar/ton, yassı ürün üreten entegre tesislerin yarattığı katma değer 160 ABD dolar/ton'dur. Bu değerlerle Türkiye'de 2000 üretim rakamları ile çelik üretiminin yarattığı katma değer 1 milyar ABD doları dolayındadır. Oysa Türkiye'nin üçte birinden daha az bir üretim gerçekleştiren Avusturya çelik sektörünün yarattığı katma değer de yaklaşık bu kadardır.

Grafik 4:

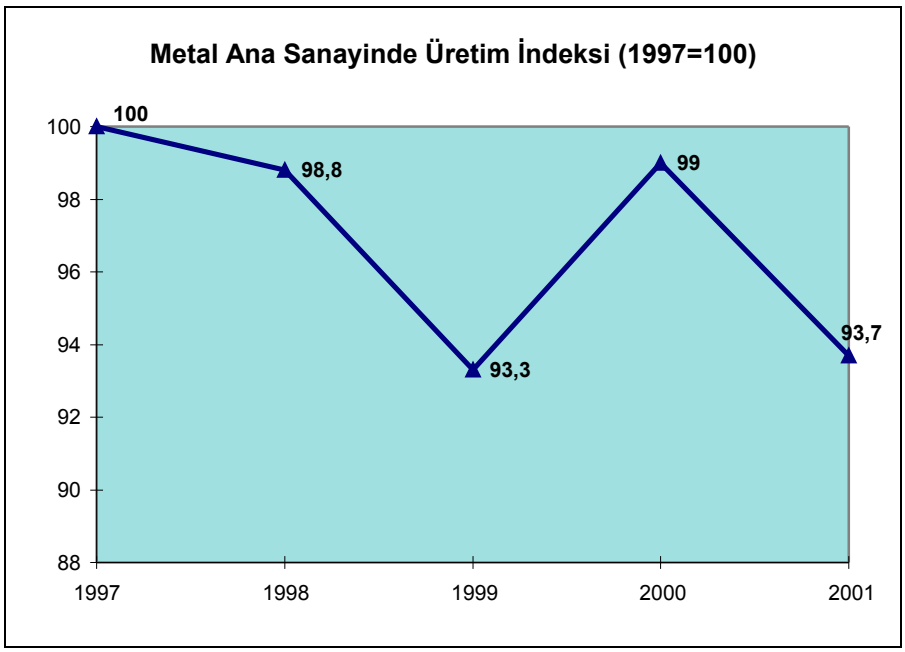

Kaynak: Türkiye Ekonomisi İstatistik ve Yorumlar, 2002 Mayıs-Haziran DİE

Türkiye'de metal ana sanayinde üretim 2000 yılının Kasım ayından sonra önemli ölçüde azalmıştır. 2001 yılının Ekim ayında bir canlanma olduysa da izleyen aylarda özellikle 2002'nin ilk 4 ayında önemli ölçüde düşmüştür. DİE metal ana sanayi kapsamına demir çelik dışı metalleri de almaktadır.

Tablo 14: Türkiye'nin ham çelik üretim kapasitesi

ton	**1980**	**1985**	**1990**	**1995-96**	**1997**	**1998**	**1999**	**2000**	**2001**
Uzun Mamul	2.654.000	4.460.000	8.924.000	16543000	16153000	16453000	16453000	16340000	17316000
Yassı Mamul	1400000	1800000	2000000	2800000	3000000	3000000	3000000	3000000	3000000
Vasıflı çelik	146000	240000	376000	482000	482000	482000	482000	450000	450000
Toplam	**4200000**	**6500000**	**11300000**	**19825000**	**19635000**	**19935000**	**19935000**	**19790000**	**20766000**
EAO,Uzun	1054000	1660000	6124000	13643000	13253000	13553000	13553000	13140000	14116000
Entegre, Uzun	1600000	2800000	2800000	2900000	2900000	2900000	2900000	3200000	3200000
EAO, vasıflı	146000	240000	376000	482000	482000	482000	482000	450000	450000
Entegre yassı	1400000	1800000	2000000	2800000	3000000	3000000	3000000	3000000	3000000
Toplam	**4200000**	**6500000**	**11300000**	**19825000**	**19635000**	**19935000**	**19935000**	**19790000**	**20766000**

Kaynak: Demir Çelik Üreticileri Derneği, Yıllık Rapor 2002

Tablo 15: 1991-2002 Döneminde ürünlere göre ham çelik üretimi (bin ton)

	1991	**1992**	**1993**	**1994**	**1995**	**1996**	**1997**	**1998**	**1999**	**2000**	**2001**	**2002**
Uzun	7.241	8.228	9.363	9.840	10.328	10.580	11.164	11.226	11.455	11.597	11.718	13250
Yassı	1.861	1.714	1.656	1.879	2.042	2.458	2.711	2.545	2.611	2.388	2.962	2893
Vasıflı	234	311	395	355	375	344	401	377	243	340	301	329
Toplam	**9.336**	**10.253**	**11.414**	**12.074**	**12.745**	**13.382**	**14.276**	**14.148**	**14.309**	**14.325**	**14.981**	**16472**

Kaynak: Demir Çelik Üreticileri Derneği, Yıllık Rapor 2003

Tablo 16: 1991-2002 döneminde yöntemlere göre ham çelik üretimi (bin ton)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999*	20001	2001	2002
EAO/EAF	5.079	6.155	7.400	7.795	8.518	8.450	9.038	9.047	9.171	9.096	9.703	11333
BOF/BOF	3.652	3.493	3.409	3.674	3.621	4.327	4.633	4.496	4.830	5.229	5.278	5139
OH/OH	605	605	605	605	606	605	605	605	308	-	-	0
Toplam	**9.336**	**10.253**	**11.414**	**12.074**	**12.745**	**13.382**	**14.276**	**14.148**	**14.309**	**14.325**	**14.981**	**16472**

Kaynak: Demir Çelik Üreticileri Derneği, Yıllık Rapor 2003

Grafik 5:

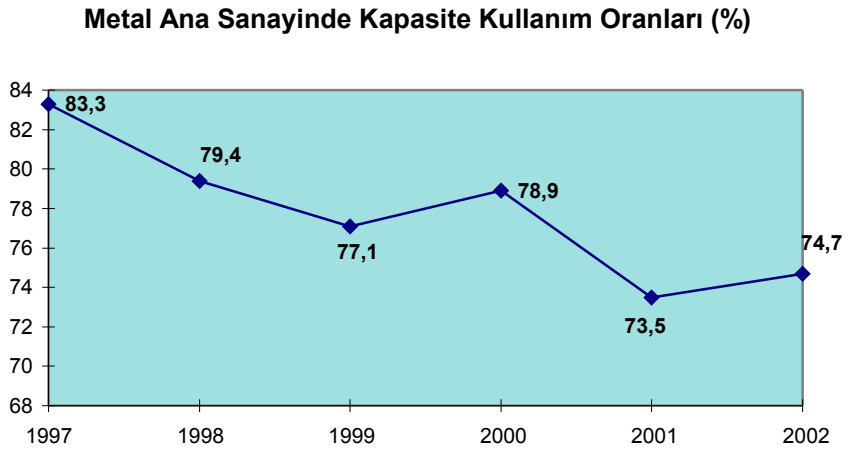

Kaynak: Türkiye Ekonomisi İstatistik ve Yorumlar, 2002 Mayıs-Haziran DİE

* 2002 yılının ilk dört ayına ilişkin veriler kullanılmıştır.

Metal ana sanayinde üretimdeki daralmaya koşut olarak kapasite kullanım oranları da 1997-2002 arasında önemli ölçüde düşerken, 2002'nin ilk dört ayında kapasite kullanımında bir artış sözkonusudur.

Tablo 17: 1996-2001 Dönemi Çelik Ürün İhracatı

	1996		1997		1998		1999		2000		2001	
	ton	1000 $	ton	1000 $	ton	1000 $	ton	1000 $	ton	1000 $	ton	1000 $
Kütük, blum	1023431	240988	132141 2	305178	764438	152682	631263	102995	122612 8	216853	216587 3	380138
Slab	5	5	12	5	61	31	3	2	13	7	145	60
Yassı ürün	538486	184524	847235	308266	598622	223767	687910	191366	755043	270882	1350208	361731
Uzun ürün												
Vasıflı çelik												
TOPLAM												

Kaynak: Demir Çelik Üreticileri Derneği, Yıllık Rapor 2002

2. Uzun Hadde Ürünleri:

Uzun çelik ürünleri alt sektörü, demir cevheri veya hurdadan, sıvı çelik üretip, bunu çeşitli yöntemlerle dökerek, ingot (külçe), blum ve kütük haline dönüştüren çelikhaneleri ile, ingotblum ve kütüğü haddelemek yoluyla blum, kütük, demiryolu malzemesi, ağır, orta ve hafif profil, nervürlü veya düz betonarme çelik çabuklar, tel ve kangal (filmaşin) üretimi yapan haddehaneleri kapsar.

Uzun ürünler sektöründeki kuruluşlar entegre kuruluşlar ve ark ocaklı tesislerden oluşur.

2000 yılında Türkiye'de yassı ürün üreten 3 milyon ton/yıl yassı ürün kapasiteli Erdemir ile, 2.2 milyon ton/yıl uzun ürün kapasiteli İsdemir ve 1 milyon ton/yıl uzun ürün kapasiteli Karabük tesisleri olmak üzere, toplam 6 milyon ton/yıl kapasiteli 3 entegre tesis faaliyet gösteriyordu.

Kamu yatırımlarının yanı sıra, özel sektör tarafından da 20 bin ton kapasite ile 1956'da temeli atılan METAŞ 1960 yılında ark ocaklı izabe tesislerinde faaliyete geçti. 1970'li yıllarda özel sektöre ait ark ocaklı tesisler üretime geçmeye başladı ve özellikle 1980'lerin ikinci yarısında başlangıçta haddahane olarak üretim yapan kuruluşlarımızın, ark ocaklı tesislerinin kuruluşunu tamamlayıp üretime geçmeleri ile özel kesimde demir-çelik üretimine ağırlığını koydu.

Üretim Koşulları:

Mevcut Kapasite ve Kullanım Oranları

Türkiye'de 1999 yılında 19.9 milyon ton olan çelik üretim kapasitesinin, yöntemlere göre %70'i ark ocaklı tesislerde, %30'unu entegre tesisler oluşturuyordu. Üretim kapasitesinin ürünlere göre dağılımında ise kapasitenin %83'ünü uzun ürünlerin, %15'ini yassı ürünlerin ve %2'sinin kaliteli çeliğin oluşturduğu görülür.

Grafik 6:

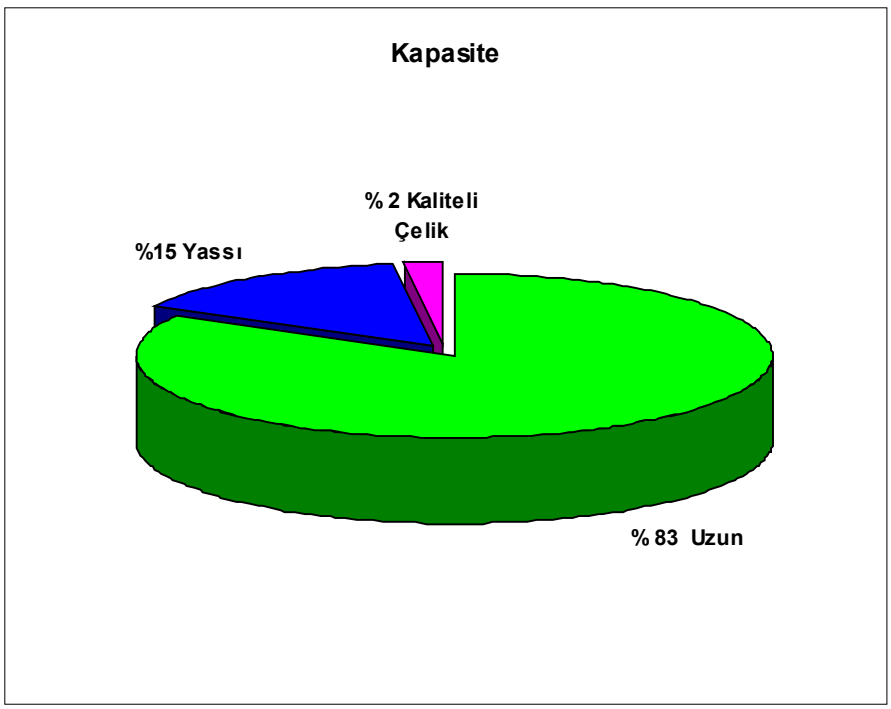

Kaynak: 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı

Türkiye'de özellikle 1980'li yıllarda yapılan yanlış yatırımlar demir çelik sektöründe üretim-tüketim dengesini bozdu. Dünyada çelik üreten ülkelerde üretimin %60'ını yassı, %40'ını uzun ürünler oluşturur. Türkiye'de ise üretimin %15'i yassı, %83'ü uzun üründür. Türkiye'nin uzun ürün üretimi iç tüketimin bir kat fazlası iken, yassı ürünlerde üretim, talebin yarısı kadardır.

Tablo 18: Üretim ve Kapasite

	1995 Kapasite	1995 Üretim	1996 Kapasite	1996 Üretim	1997 Kapasite	1997 Üretim	1998 Kapasite	1998 Üretim	1999 Kapasite	1999 Üretim
Entegre Tesisler	5.900	4.244	5.900	5.045	5.900	5.356	5.900	5.156	5.900	5.138
KKO	72		86		91		87		87	
EAO'lı tesisler	14.125	8.502	13.9350	8.337	14.235	8.919	14.035	8.892	14.035	9.171
KKO	60		60		63		64		65	
Toplam	19.825	12.745	19.635	13.382	19.935	14.275	19.935	14.148	19.935	14.309
KKO	64		68		72		71		72	

Kaynak: 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı

1995'ten 2000 yılına değin sektörün üretim kapasitesinde önemli bir değişiklik olmamasına karşılık kapasite kullanım oranının %12 artırılmasıyla üretim, 12.745.000 ton'dan 14.309 ton'a yükseldi. Üretim artışlarında entegre tesislerin daha büyük bir pay aldığı görülür. Ancak elektrik ark ocaklı tesislerin düşük kalmasında METAŞ'ın ve Sivas Demir Çelik Tesislerinin 1999 yılından itibaren üretimlerini durdurmaları etkili oldu. Bu iki tesis değerlendirme dışı bırakıldığında, ark ocaklı tesislerin kapasite kullanım oranları %72'ye KKO'daki artış ise %18'e yükselir.

Üretim Yöntemi ve Teknoloji

Entegre tesislerde demir-çelik üretim süreci, demir cevherinin kırma, eleme, sinterleme işlemleri sonucunda hazırlanması veya parça cevherin doğrudan doğruya yüksek fırına şarjı ile başlar. Yüksek fırınlarda kok kömürünün yardımı ile demir oksit haline gelen cevherin oksijeni alınarak indirgenir ve sıvı ham demir elde edilir.

Çelik, sıvı ham demir içinde yüksek oranda bulunan, karbon, silisyum, fosfor, kükürt gibi elementler istenilen ölçüde arıtılarak ve gerekli alaşım maddeleri ilave edilerek üretilir.

Entegre tesislerdeki en önemli üretim aşaması yüksek fırınlardır.

Elektrik ark ocağına dayalı tesislerde ise; hurda, ark ocaklarında ergitilerek istenilen kimyasal bileşimde çelik elde edilir. Bu üretim yöntemindeki en önemli üretim aşaması, elektrik ark ocağıdır.

1950'lerden beri, çelik üretim teknolojisindeki gelişmelerin başında; oksijen konverterlerinin entegre tesislerde yoğun olarak kullanılması, sürekli döküm teknolojisinin büyük bir ağırlık kazanması ve UHP (ultra yüksek güç) elektrik ark ocaklarının devreye girmesi ile, mini çelik tesislerinin ağırlık kazanması gelir. Yüksek fırına dayalı üretim süreçleri, zaman içinde önemlerini büyük ölçüde kaybetmiştir.

Türkiye'de, ark ocaklarıyla üretilen ham çelik miktarı giderek artıyor. Bu artışın en önemli nedenleri:

- Ark ocaklarında yaratılan ton kapasite başına yatırım tutarının, entegre tesislere göre daha düşük seviyede bulunması,
- Ark ocaklı tesislerde yatırım süresinin kısa olması,
- Ark ocaklı tesislerin ekonomik üretim ölçeğinin düşük olması,
- Üretimde esneklik sağlaması.

Ark ocaklı çelik üretiminde gelecekte önemli teknolojik gelişmelerin yassı ürünlerde olması bekleniyor.

Çelik üretimindeki teknolojik gelişmeler

- Döküm süresinin kısaltılmasına,
- Refrakterömrünün arttırılmasına,
- Elde edilen yan ürünlerin değerlendirilmesine ve
- Enerji tüketiminin azaltılmasına yönelik olmuştur.

Tablo 19: Türkiye'de demir çelik üretim yöntemine göre dağılımı (%)

Kuruluş	1980	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Entegre	74	47	46	40	36	36	32	37
EAO	26	53	54	60	64	64	68	63

Kaynak: Etem Kırca, Demir-Çelik Metalurji Dergisi, Ocak-Şubat, 1998

1980'ler kadar esas üretim yöntemi entegre tesislerde cevher ve taş kömürü kullanmak yönünde iken, ilerleyen yıllarda bu ilişki ters yönde gelişmiş ve ağırlıkta olan üretim yöntemi EAO'da hurda kullanımına dayalı yöntem olmuştur.[15]Bu ülke çıkarları açısından son derece olumsuz bir tablodur ve dünyada bir benzeri daha yoktur.

Tablo 20: Dünya ham çelik üretiminin üretim yöntemlerine göre dağılımı (%)

Ülke Adı	Entegre Tesisler	EAO Tesisler
Rusya	86.2	13.8
Japonya	68.2	31.4
ABD	61.6	38.4
Almanya	79.7	20.3
G.Kore	70.9	29.1
Fransa	71.1	28.9
İngiltere	67.1	23.9
Dünya Ortalaması	71.7	28.3
Sanayileşmiş Ülkeler Toplamı	67.1	32.9
Batı Ülkeleri Toplamı	66.9	33.1
Türkiye	38.1	61.9

Kaynak: Etem Kırca, Demir-Çelik Metalurji Dergisi, Ocak-Şubat, 1998

Düşük yatırım maliyeti ve devlet teşviklerinin özendiriciliği ve yönlendiriciliği ile yatırımın gerçekleşme süresinin kısa olması sonucu EAO'ları lehine ortaya çıkan bu durumun en önemli sakıncaları, dış kaynaklı olan hurdaya bağımlılık ve pahalı bir enerji olan elektrik enerjisine duyulan büyük ihtiyaçtır. Dünyada hurda üretimi sanayileşmiş ülkelerin tekelindedir. 1994 verilerine göre dünya satılabilir hurda miktarı 35.5 milyon tondu ve Türkiye bunun 5.9 milyon tonunu ithal etmişti. Bu rakam ülkemizin hurdaya nedenli bağımlı olduğunu göstermektedir.

Ayrıca 1996 verilerine göre Türkiye elektrik enerjisi üretimi 100 milyar Kwh/yıl kişidir. Görülmektedir ki Türkiye yeterli elektrik enerjisi üretememekte ve tüketememektedir. Bu durumda çelik üretiminin elektrik enerjisine dayalı kurulması önemli bir hatadır. Oysa gerek demir cevherinin, gerekse taşkömürünün önemli bir kısmı ülkemizde üretilebilmektedir.

[15] Demir-çelik, Etem Kırca

Dış Ticaret

Uzun Ürün İthalatı

Türkiye demir çelik üretiminin %80'ini uzun ürün olarak üretirken, üretiminin yarısını ihraç ediyordu. Ancak aynı zamanda önemli miktarlarda ithalat ve özellikle düşük kaliteli ürün ithalatını sürdürüyor. 1995'te 926 bin ton olan toplam uzun ürün ithalatı, 1998'de 1.263 bin tona ulaşmıştır. Ekonomik kriz nedeniyle izleyen yıllarda ithalatta önemli ölçüde düşüş yaşanmıştır. Ancak 2001'de Türkiye'nin uzun ürün ithalatı hala 567 bin tondu. Kalitesiz ve standart dışı uzun ürünler esas olarak BDT ülkelerinden ithal ediliyor.İthalattaki özellikle 1997 yılında görülen artış da Uzakdoğu'da başlayan ve Rusya'ya da sıçrayan ekonomik kriz, önemli rol oynadı. İzleyen yıllarda alınan tedbirlerin de etkisiyle ithalatta önemli düşüşler söz konusu oldu.

Tablo 21: Toplam Uzun Ürün ve Yarı Ürün İthalatı (bin ton)

Ürün	**1995**	**1996**	**1997**	**1998**	**1999**	**2000***	**2001***	**2002***
Filmaşinler	141	138	226	191	174	129	74	114
Çubuklar	34	50	50	39	39	12	10	17
Profiller	35	55	56	82	42	39	56	118
Teller	25	20	46	34	27	24	19	14
Ürün toplamı	**235**	**263**	**378**	**346**	**283**	**204**	**159**	**280**
Kütük+Blum	691	620	1.015	917	900	771	408	420
Toplam	**926**	**883**	**1.393**	**1.263**	**1.183**	**975**	**567**	**700**

Kaynak: Demir Çelik Üreticileri Derneği 2003, Demir Çelik Özel İhtisas Komisyonu Raporu

* 2000, 2001ve 2002 yılları Ocak-Eylül dönemini kapsamaktadır.

1997'de uzun ürün ithalatı, 1996'ya oranla %58 oranında artarken, ithalatın değer açısından artışı %46 oranında kalmıştır. 1997 yılından itibaren fiyatların düşmesi bu duruma neden olmuştur. Fiyatlardaki düşüş izleyen yıllarda da devam etmiştir.

Tablo 22: Toplam Uzun Ürün ve Yarı Ürün İthalatı (1000 $)

Ürün	**1995**	**1996**	**1997**	**1998**	**1999**	**2000***	**2001***	**2002***
Filmaşinler	61.338	56.505	74.783	71.836	55.350	38.131	23.779	34315
Çubuklar	16.966	22.054	21.700	17.405	13.302	5.558	4.082	4883
Profiller	18.896	25.137	25.213	34.881	17.386	17.339	20.329	37612
Teller	25.131	16.356	21.622	23.063	20237	16.753	15.737	12229
Ürün toplamı	122.381	120.052	143.318	147.185	106.270	85.616	70.679	96648
Kütük+Blum	149.255	132.178	223.392	172.020	138.227	125.927	69.157	74791
Toplam	271.636	252.230	366.710	319.205	244.497	211.543	139.836	171.439

Kaynak: Demir Çelik Üreticileri Derneği 2003, Demir Çelik Özel İhtisas Komisyonu Raporu

* 2000, 2001ve 2002 yılları Ocak-Eylül dönemini kapsamaktadır.

AB ülkelerinden yapılan ithalat 1996 ve 1997 yıllarında artış gösterirken, 1998 yılından itibaren düşüş sürecine girdi ve özellikle 1999 yılında önemli ölçüde geriledi. Uzun ürün ithalatında miktar ve değer yönünden en büyük paya sahip olan kütük-blumde, Rusya ve Ukrayna'nın ilk sıralarda yer aldığı, diğer ürünlerde ise, İtalya, Romanya ve Almanya'nın en çok ithalat yapılan 5 ülke arasında yer aldığı görülüyor.

Uzun Ürün İhracatı

1980 sonrasında demir-çelik sektöründeki kapasite artışına paralel olarak ihracatta da önemli artışlar sağlandı ve sektör, tekstil sektöründen sonra Türkiye'nin ikinci büyük ihracatçı sektörü durumuna geldi. İhracatın %61'ini uzun ürünler oluşturuyor.

Uzun ürün ihracatı 1990'ların ikinci yarısında konjoktürel dalgalanmaya bağlı bir görünüm sergiledi. İhracat 1998 yılında dünya ekonomisindeki daralmaya bağlı olarak geriledi. Ancak 1999'dan itibaren artış trendi içine girdi. Ağustos depremi sonrasında iç talepte gözlenen ani düşüşün ardından üretimin önemli bir bölümü ihracata yöneldi.Özellikle 2001 yılında ihracatta önemli bir sıçrama gerçekleşti.

1997 yılında uzun ürün ihracatı miktar yönünden %12 artarken, fiyatlardaki düşüş nedeniyle, değer itibarı ile %9 oranında arttı. Fiyatlardaki düşüş izleyen yıllarda da devam etti.

Dünya ekonomik krizi nedeniyle fiyatlarda ortaya çıkan düşüş, uzun ürün ihracatından elde edilen gelirin de azalmasına neden oldu. AB ülkelerine yönelik ihracattaki değer yönünden artış da miktar yönünden artışın gerisinde kaldı. BDT ülkelerine yapılan ihracatımız ise miktar ve değer yönünden ihmal edilebilir seviyelerde kaldı.

Tablo 23: Toplam Uzun Ürün ve Yarı Ürün İhracatı(bin ton)

Ürün	**1995**	**1996**	**1997**	**1998**	**1999**	**2000***	**2001***	**2002***
Filmaşinler	638	820	908	828	1.029	767	871	749
Çubuklar	2.842	3.280	3.472	3.445	4.184	2.665	3.177	2.920
Profiller	300	163	215	308	385	397	335	344
Teller	27	23	22	16	25	17	17	19
Ürün toplamı	3.807	4.286	4.617	4.597	5.622	3.851	4.403	4.037
Kütük+Blum	1.725	1.023	1.321	764	631	814	1.748	1.918
Toplam	5.532	5.309	5.938	5.361	6.253	4.665	6.151	5.955

Kaynak: Demir Çelik Üreticileri Derneği, Demir Çelik Özel İhtisas Komisyonu Raporu

* 2000, 2001 ve 2002 yılları Ocak-Eylül dönemini kapsamaktadır.

İhracat pazarlarında ortaya çıkan dalgalanmalara paralel olarak, Türkiye'nin ihracat yaptığı ülkelerin dağılımı da değişti. 1990'ların ortalarında daha çok Uzakdoğu ağırlıklı olan ihracatımızda ilk 5 sırada yer alan ülkelerin yerini Ortadoğu ve Avrupa ülkelerine bıraktı.

Tablo 24: Uzun Ürün ve Yarı Ürün İhracatı (bin $)

Ürün	**1995**	**1996**	**1997**	**1998**	**1999**	**2000***	**2001***	**2002***
Filmaşinler	47	32	183	196	94	165	177	161
Çubuklar	514	406	14	396	488	539	634	585
Profiller	654	593	492	733	237	101	82	81
Teller	63	8	21	23	39	9	8	9
Ürün toplamı	1.278	1.039	710	1.348	858	817	902	836
Kütük+Blum	7	115	14	19	1	143	307	349
Toplam	1.285	1.154	724	1.367	859	960	1.209	1.185

Kaynak: Demir Çelik Üreticileri Derneği, Demir Çelik Özel İhtisas Komisyonu Raporu

* 2000, 2001 ve 2002 yılları Ocak-Eylül dönemini kapsamaktadır.

3. Yassı Hadde Ürünleri

Yassı çelik ürünleri dayanıklı tüketim malları ve yatırım malları endüstrilerinin ana girdisidir.

Yassı çelik ürünlerinin girdi olarak kullanıldıkları sanayi faaliyetleri;

- İnce levhaların %40'ı motorlu taşıtlarda
- İnce levhaların %11'i elektrikli ev eşyalarında
- Tüp ve boru gibi ürünlerin %30'u petrol ve gaz dalında
- Tenekenin neredeyse tümü madeni ambalaj ve kap üretiminde
- Levhaların büyük kısmı otomobil sanayi ve elektrikli ev eşyaları imalinde kullanılır.

Türkiye'de yassı çelik ürünlerinin ana gruplar bazında üretimi sadece Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları T.A.Ş (ERDEMİR) yapılır.

2001 yılında Türkiye Çelik Endüstrisi'nde kurulu kapasitenin sadece %16.7'si yassı çelik üretimine yöneliktir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ise yassı çelik üretiminin toplam üretim içindeki payı %60'lara ulaşmaktadır.

2000 yılında Erdemir 3.1 milyon ton yassı çelik üretmiştir. Aynı dönemde yurtiçi tüketim 6 milyon ton dolayındadır. Bu nedenle yaklaşık 3.8 milyon ton ithalat yapılmıştır.

Tablo 25: Yassı Çelik Üretim Miktarları (bin ton)

Ana Mallar	1995	1996	1997	1998
ERDEMİR				
Teneke	81.1	108.7	85.9	79.7
Soğuk hadd. Ürün	346.8	600.7	883.5	898.6
Sıcak hadd. Ürün	974.3	1.609,8	1.644,7	1.409,8
Levhalar	230.4	302	310.9	345.5
BORÇELİK				
Soğuk hadd. Ürün	227.7	306.2	350.4	357.1
TOPLAM				
Teneke	81.1	108.7	85.9	79.7
Soğuk hadd. Ürün	574.5	906.9	1.233,9	1.255,7
Sıcak hadd. Ürün	974.3	1.609,8	1.644,7	1.409,8
Levhalar	230.4	302	310.9	345.5

Kaynak: Demir Çelik Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT 2000

1990'ların ikinci yarısında yassı çelik üretiminde genel olarak artış gözlendi. 1995'de 1.859.000 olan üretim, 1997 yılında 3.276.000 tona çıkarken izleyen yıl 3.091.000 tona geriledi.

Tablo 26: Yassı Çelik Üretim Değerleri (1998 Sabit fiyatlarıyla, milyar TL)

Ana Mallar	1995	1996	1997	1998
ERDEMİR				
Teneke	14.435	19.350,7	15.299,7	14.188,2
Soğuk hadd. Ürün	31.693,9	54.901,7	80.742,4	82.128,6
Sıcak hadd. Ürün	66.746,4	110.278,8	112.672,2	96.576,4
Levhalar	16.515,3	21.643,1	22.279	24.760,8
BORÇELİK				
Soğuk hadd. Ürün				
TOPLAM				
Teneke	14.435	19.350,7	15.299,7	14.188,2
Soğuk hadd. Ürün	31.693,9	54.901,7	80.742,4	82.128,6
Sıcak hadd. Ürün	66.746,4	110.278,8	112.672,2	96.576,4
Levhalar	16.515,3	21.643,1	22.279	24.760,8

Kaynak: Demir Çelik Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT 2000

ERDEMİR

Erdemir 15 Mayıs 1965'te 470.000 ton/yıl kapasite ile Ereğli'de kuruldu. Erdemir bugün 3 milyon ton/yıl ham çelik üretim kapasitesi ile Türkiye'nin en büyük, dünyanın 27. büyük demir çelik kuruluşu ve tek entegre yassı çelik üreticisidir. Uluslararası kalite standartlarında levha, sıcak ve soğuk haddelenmiş sac ile kay, krom ve galvaniz kaplamalı sac üretmektedir. 2000 yılında 4.050'si işçi olmak üzere 6.588 çalışanı vardır.

Erdemir projesi ilk kez 1944 yılında ortaya çıkmıştır. Ancak bu proje o yıllarda ABD'nin vetosuyla karşılaşmıştır. Aynı proje 1960'da salt ABD kredileri ve teknik danışmanlığına dayanılarak kurulmuştur.

Erdemir'in kuruluşu, Türkiye'de yassı çeliği hammadde olarak kullanan sanayilerin kurulmakta olduğu bir döneme rastlar. Bu sanayinin genellikle Türkiye'de en yüksek düzeyde tekelleşmiş uluslararası sermayeyle bütünleşerek oluşmuş ve birikmiş, çoğu zaman çok uluslu şirketlerin bir uzantısı olarak varolan sermaye olduğu üzerinde durulmaktadır.

1950'li yıllarda gelişmiş ülkelerde ve özellikle ABD'de demir-çelik sektöründe ortalama kar hadleri düşmüştür. Az gelişmiş ülkelere sanayi mamülleri ihraç etmek yalnızca pazarı genişletmeyi, yani toplam kar hacmini genişletmeyi hedef almamaktadır. Ticari sermayenin bu ülkelerdeki faaliyetinin kar oranı daha yüksek olabildiğinden, hesaba katılan, az gelişmiş ülkeye mal ihracının, genel kar oranını yükseltebilme kapasitesidir. [16]

Ortalama kar hadlerinin ulusal çerçeveleri aşarak oluşması, kar oranlarını eşitleme eğiliminin dünya ekonomisi düzeyinde gerçekleşmesi, sermayenin uluslararası niteliğini ve uluslararasılaşma sürecini en iyi göstergelerinden biridir.

Ereğli Demir Çelik'in kuruluşu ticari sermayenin Türkiye'de tarihi görevini yerine getirmekte olduğu, sonuçlandırmakta olduğu bir döneme rastlar. Geleneksel üretim tarzı bozulurken, belirli bir emekçi sayısını pazara "özgür ücretli işçi" olarak, yani emek-gücünden başka satacak varlığı olmayan kişi olarak sürmüştür.

Ticari sermaye, dolaşımını sağladığı metalarca içerilen artık-değerin gerçekleşmesini mümkün kılacak, bu gerçekleşme tabanının yayılmasını, yani Türkiye'nin pazar olarak genişlemesini sağlamıştır.

Erdemir, uluslararası sermayenin sınai biçimde ihraç edilebilir duruma geldiği, Türkiye'deki özgür emek gücünün, sınai sermaye ile ilişkisi içinde ele alınabilir hale geldiği bir dönemde kurulmuştur.

Sermayenin yeni birikim modelinin belirlediği yeni uluslararası işbölümünde "azgelişmişlikle" nitelenen ülkelere verilmiş olan işlev, genel kar hadlerinin düşme eğilimine karşı, görece artık değer ortalama oranını yükselterek katılmalarıdır. Çevre ülkeleri ya da azgelişmiş ülkeler bu işlevi kendi ücretli emek güçlerinin uluslararası sermaye tarafından sömürülmesine imkan tanıyarak yerine getirirler.

Ereğli Demir Çeliği planlayan ve kuran parasal sermaye yabancı kredi ve borçlanmalarla oluşturulmuştur. Türk hükümetine Ereğli'nin kurulması amacıyla AID tarafından sağlanan kredi bunun en önemli kısmını meydana getirmiştir. Koppers Corp. Inc. liderliğindeki konsorsiyum öteki şirketleri Westinghouse Electric.İnt.Corp.'dur. Bu şirket Erdemir'in planı projesini yapmış, gerçekleştirmiş ve kurmuştur. 129 milyon dolarlık kredinin büyük kısmı ABD'den üretim aracı satın almaya gitmiştir.

1968, 1969 ve 1972 yıllarında kompleksin büyütülmesi faaliyetlerini de "US Steel Engineers and Consultant" yapmıştır. Kompleksin kurulması için gelen sermaye Türkiye'deki ortalama tekelleşme düzeyiyle kıyaslanamayacak kadar büyüktür. Bu sermaye, Türkiye devleti tarafından aktarılmaktadır. Yabancı sermayeye ortak olan devlettir. Bu tekelci sermayeye ortak olacak iç sermaye de, İş Bankası, devlet gibi Türkiye çapındaki tekelci sermayenin temsilcileridir.

[16] Nora Şeni,Emperyalist Sistemde Kontrol Sanayi ve Ereğli Demir Çelik, S. 67

AID kredisiyle gelen parasal sermaye, yalnızca, ABD kökenli metaca (burada üretim ve donatım araçlarıyla, mühendislik ve engineering faaliyetleri) içerilen değerin gerçekleşmesini sağlamakla kalmamış, sigorta ve taşıma şirketlerindeki sermayenin de kendisini değerlendirmesini mümkün kılmıştır.

Koppers Ereğli Demir Çeliğin %28 hissesine sahip olabilmek için yalnızca ayni ödemeler yapmıştır.

Kurulduğunda Ereğli Demir Çelikte 5.000 kişilik bir emek gücü vardır. Bu sayı o dönemde Türkiye'de bir sermaye birimi tarafından çalıştırılan ve bir üretim biriminde toplanan ortalama işçi sayısının oldukça üzerindedir. Emek-gücüylebu emek gücünün çalıştırdığı üretim araçları arasındaki gelişim düzeyi farklılığı, çokuluslu sermayenin buraya gelip yerleşmesinin ve bu emek gücünü kullanmasının baş ve temel nedenidir.

1971'den sonra toplu iş sözleşmelerini işverenle Maden-İş yapmıştır. 1973 yazında grev önerisi işçilerin %99'u tarafından onaylanmıştır. Ancak grev Bakanlar Kurulu tarafından ertelenmiş, ardında grev süresince devlet grevi kırmak için demir ithal etmiştir. Grev 11.02.1974 tarihinde bitmiştir. 1975'de Ereğli Demir Çelik işçileri DİSK'in Konfederasyon olarak CHP'yi destekleme kararı alması ile topluca Maden-İş'ten istifa etmişler, sonra tekrar Maden-İş'e dönmüşlerdir.

Ereğli Demir Çelik'te çalışan emek-gücünün mücadelecilik düzeyi, toplu ve dayanışmalı hareket etme yeteneği, yani işçi kitlesinin öznel gelişim düzeyi Türkiye kapitalist üretim birimlerinde çalışan emek gücünün ortalama öznel gelişiminin hayli üstündedir. Uluslararası normlar içinde yoğunlaşmış ve merkezileşmişbu teknoloji karşısında, genç emek gücünün bilinç düzeyi, kavgacılığı kendi tarih normlarının üstüne sıçramaktadır.

EreğliDemir Çelik Türkiye'de ticari sermaye ithal ikamesi yoluyla "sanayi"ye yönelmeye başladığı bir anda, uluslararası sermayeyle bütünleşmiş sanayi şirketlerine -ki bu şirketler çoğunlukla otomobil, elektrikli ev eşyası, tüp ve boru, madeni eşya v.b dallarında faaliyet göstermektedirler- girdi, yani yassı çelik sağlamak üzere kurulmuştur.

Erdemir 1990'lı yıllarda büyük bir değişim süreci yaşamıştır. 1990-1996 yılları arasında Cumhuriyet tarihinin en büyük sanayi yatırımı özelliğini taşıyan 1.6 milyar dolar tutarında Kapasite Artırma ve Modernizasyon (KAM) Projesi gerçekleştirilmiştir. Bu proje çerçevesinde,kapasiteyi artırma ve yeni üretim teknolojilerini uygulamanın yanı sıra çevreyi korumaya, enerji tasarrufu sağlamaya ve ürün çeşidini artırmaya, katma değeri yüksek ürünler elde etmeye yönelik yatırımlara da ağırlık verilmiştir. Ayrıca bilgisayar destekli yönetim bilişim teknolojilerine yönelik projeler de uygulamaya sokulmuştur. Sıvı çelik ve yassı çelik üretim kapasitesini 3 milyon ton/yıl seviyelerine çıkaran, kalite ve verimi yükselterek üretim maliyetlerini azaltmayı amaçlayan KAM Projesi; 1998 yılı içinde ticari işletmeye alınan Yeni Liman Gemi Yükleme-Boşaltma Vinçleri ve Maniplasyon Tesisleri, 3 ve 4 No'lu Buhar Kazanlarının Doğalgaza Dönüştürülmesi, II. Soğuk Haddehane 2. Bobin Çıkış Stok Sahası projelerinden sonra ağırlıklı olarak bilgisayar sistemlerine yönelik testler niteliğindedir. Böylece tesis en gelişmiş teknolojik yapıya kavuşmuş ve rekabet gücü artmıştır. Limanları, 150.000 DWT gemilerin yanaşmasına elverişlidir. Bu liman sayesinde navlun giderleri mümkün olan en alt düzeye indirilirken, dışarıya hizmet sunumu ile de ek gelir sağlanması mümkün olmuştur.1999 sonlarında, yeni bir Teneke ve Krom Kaplama tesisi üretime geçmiştir. Erdemir ilk kez 2001 yılında Türkiye Kalite Ödülü'ne aday olmuş ve "saha ziyareti"ne kalmıştır.

Öte yandan; KAM Projesi ile ulaşılan üretim hedeflerini korumak, üretim kalitesini iyileştirmek, üretim maliyetlerini daha aşağılara indirme ve katma değeri yüksek ürünlerin üretilmesine imkan yatmak açısından gündeme alınan Tamamlama Yatırımlarına yönelik çalışmalar da sürmektedir.

Erdemir, değişen rekabet ortamında, özellikle otomotiv ve beyaz eşya sektörlerinde faaliyet gösteren müşterilerine daha iyi hizmet vermek amacındadır. Müşteri taleplerini daha kısa zamanda ve daha hızlı bir şekilde karşılamak amacıyla müşterilere yakın yerlerde çelik servis merkezleri kurulması yönünde çalışmalar sürmektedir.

Erdemir'in 2005 yılına kadar Avrupa'da ilk 10 çelik üreticisi arasına girme hedefine ulaşabilmek için, "yurt içi ve dışı tesislerinin satın alınması ve/veya ortak olunması" benimsemiş ve öncelikle coğrafi yönden yakın çevremiz de dikkate alınarak Doğu Avrupa, Rusya ve Ukrayna'da kurulu demir çelik tesisleri ortak olma/satın alma açısından incelenmeye başlanmıştır. Bu çalışmalar kapsamında Bulgaristan'daki 2 milyon top/yıl çelik üretim kapasiteli Kremikovtz Demir Çelik Tesisleri ile bağlantı kurulmuştur.

Ayrıca üniversitelerle sürdürülen çok sayıda proje kapsamında çalışmalar sürdürülmektedir.

2000 yılında Erdemir'in yurt içi pazar payı %42'dir. İç pazarın talebi ithalatla karşılanmaktadır. Yüksek kaliteli ürünleri uluslararası piyasalara ihraç edilmektedir. 2000 yılında başta AB ve ABD olmak üzere bir çok ülkeye 500.000 ton ihracat yapılmıştır. 2000 yılında ham çelik üretimi 2.38 milyon, nihai ürün üretimi ise 3,13 milyon tondur.

Bu dev kuruluş da 1987 yılında özelleştirme kapsamına alınmıştır. Kamuya ait hisseler %50.03'tür ve bunun %46.12'si T.C Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, %3.81'i Türkiye Kalkınma Bankası, %3.05'i Erdemir Mensupları Yardımlaşma Sandığı Vakfına aittir. Hisselerinin %2.90'ı Erdemir portföyü olup %44.02'si halen İMKB'de işlem görmektedir. Erdemir'de Eylül 2002 yılı itibariyle özelleştirme çalışmaları devam etmekte olup, İsdemir'deki kamu hisselerinin Erdemir'e devri gerçekleştirilmiştir. İsdemir'e 5 yıl içerisinde Erdemir tarafından yaklaşık 650 milyon ABD doları yatırım yapılması ve İsdemir'in 2 milyon ton yassı mamul ve 500 bin ton kütük demir ve uzun çelik üreten modern bir şirket yapısına dönüştürülmesi planlanmıştır.

ABD, ERDEMİR'E TEKNOLOJİ SATIŞINI ENGELLEDİ!

Amerikan Eximbank'ı, Erdemir'e, çeliğin kalitesini artıracak bazı araçların satışı için destek kredisi isteyen ABD'li Delta Brands şirketinin kredi talebini reddetti. ABD Kongresinin iki milletvekili,Delta Brands'ın, kredi talebinin reddi için Eximbank'a mektup yazdı. Cumhuriyetçi Partili Ohio milletvekili Bob Ney ve Pennsylvania milletvekili Phil English, Eximbank'a gönderdikleri mektupta , bu satışın, Amerikan çelik endüstrisine zarar vereceğini ve bu durumun da, yerel çelik üreticilerini korumak için ABD'nin kısa süre önce uygulamasına başladığı çelikte gümrük vergisinin artırılması uygulamasıyla çeliştiğini ileri sürdü.

Delta Brands'ın Txas Irving'deki sözcüsü Velinda Savariego, satışın zaten yapıldığını ancak anlaşma için gereken finansmanın, Kongre üyelerinin girişimi yüzünden bankaya takıldığını söyledi.

İki Kongre üyesi, bu satışın yapılmasıyla Türkiye'nin daha fazla çelik üreterek ucuza Amerikan piyasasına satabileceğini ve bu durumun da, Amerikan yerel çelik üreticisine haksızlık olduğunu savunuyor. Kongre üyeleri, ABD'de çelik üreticilerinin, 1997 yılından bu yana ülkeye giren düşük fiyatlı çelik yüzenden zor duruma düştüğünü ileri sürüyor.

Erdemir'in Halkla İlişkiler Koordinatörü Hüseyin Akgül, asitleme ünitesinin kurulması için makine parkının temin edilmesi ve kurulması ihalesini Delta Brands'ın aldığını, yatırıma dört ay önce başladıklarını, bu aşamadan sonra geri dönemeyeceklerini söyledi. Asitleme ünitesinin 21 milyon dolarlık bir yatırım olduğunu belirten Akgül, "Delta Brands, Amerikan Eximbank'tan 18.9 milyon dolarlık kredi alıp, bunu bize kullandırmayı taahhüt etmişti. Ancak kredi sağlanamıyor. Yine de yatırımı sürdüreceğiz ve tamamını kendi imkanlarımızla yapacağız" dedi.[17]

[17] 14.08.2002 Hürriyet, 17.08.2002 Milliyet

İthalat

Yassı çelik ürünleri ithalatında miktar artışları değer bazında da artışlara neden oldu. Ancak 1997 yılından itibaren, ekonomik kriz nedeniyle fiyatlardaki düşüşe paralel olarak, değer yönünden artış, miktar yönünden artışa kıyasla yavaşladı. Fiyatlardaki düşüş bazı ürünlerde 1998 yılı boyunca da devam etti. 2002 yılında 2001'e oranla yassı ürün ithalatı önemli ölçüde artarak 2.771.335 tona yükseldi.

Tablo 27: Yassı Çelik Sektörü Ürün İthalatı (bin ton)

Ana Mallar	1996	1997	1998
Yarı Ürün	215	357	564
Levha	191	353	386
Sıcak Had. Ürün	1.083	1.334	1.622
Soğuk Had. Ürün	620	872	697
Teneke/Krom Kap.	126	131	139
Diğer Kap.Ürünler	165	175	184

Kaynak: Demir Çelik Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT 2000

90'ların ikinci yarısında AB ülkelerinden yapılan ithalat önemli ölçüde azalmış, buna karşın BDT ülkelerinden yapılan ithalat artmıştır.

Tablo 28: Yassı Çelik Sektörü Ürün İthalatı (Cari fiyatlarlar, bin $)

Ana Mallar	1996	1997	1998
Yarı Ürün	55.186	88.939	152.112
Levha	66736	104.530	113.802
Sıcak Had. Ürün	303.192	356.342	418.748
Soğuk Had. Ürün	269.205	325.399	242.541
Teneke/Krom Kap.	99.443	88.119	88.702
Diğer Kap.Ürünler	123.892	124.306	133.517

Kaynak: Demir Çelik Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT 2000

Yassı Çelik Sektörü İhracatı

1995'ten itibaren yassı çelik sektörü ihracatı dalgalı bir seyir izledi. 1995-1998 döneminde yassı mamul ihracatında teşvikler , AB/AKÇT Anlaşması çerçevesinde anlaşmanın yürürlüğe giriş tarihinde sıfırlandı. 1995'te uygulamada olan uzak yol navlun teşviği de kaldırıldı. Halen uygulanmakta olan teşvikler çevre, AR-GE gibi AB'ye uyumlu teşviklerdir. 2001 yılında yassı ürün ihracatı 1.088.187 ton iken 2002 yılında 755.6441 tona düşmüştür.

Tablo 29: Yassı Çelik Sektörü İhracatı (ton)

Ana Mallar	1996	1997	1998
Yarı Ürün	53	12	61
Levha	18.078	6.156	11.456
Sıcak Had. Ürün	329.256	422.906	152.651
Soğuk Had. Ürün	164.566	376.630	378.306
Teneke/Krom Kap.	223	489	330
Diğer Kap.Ürünler	29.369	41.052	55.879

Kaynak: Demir Çelik Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT 2000

Tablo 30: Yassı Çelik Sektörü İhracatı (bin $)

Ana Mallar	1996	1997	1998
Yarı Ürün	24	5	31
Levha	6.795	2.247	4.476
Sıcak Had. Ürün	94.847	128.531	44.713
Soğuk Had. Ürün	64.876	151.224	140.213
Teneke/Krom Kap.	219	477	326
Diğer Kap.Ürünler	18.782	25.787	34.039
TOPLAM	185.543	308.271	223.798

Kaynak: Demir Çelik Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT 2000

Fiyatlar

1995 yılından sonra yassı çelik ürünleri fiyatları düşmeye başlamış, 1997'de biraz yükseldikten sonra 1998 kriziyle birlikte fiyat düşüşleri süreklilik kazanmıştır. Bazı ürünlerde fiyat düşüşleri %30 düzeyine ulaşmıştır.

Tablo 31: Yassı Çelik Sektörü İstihdamı

İşgücü	**1995**	**1996**	**1997**	**1998**
ERDEMİR				
Yüksek Kademe	810	792	785	827
Teknik	561	555	533	576
İdari	249	237	252	251
Orta Kademe	1828	1769	1773	1704
Teknik	722	717	757	638
Memur	1106	1052	1016	1066
İşçi	4538	4271	4029	3709
Düz	477	344	269	215
Kalifiye	4061	3927	3760	3494
Toplam	**7176**	**6832**	**6587**	**6240**
BORÇELİK				
Yüksek Kademe	23	27	30	29
Teknik	14	16	22	23
İdari	9	11	8	6
Orta Kademe	115	122	128	133
Teknik	87	92	97	100
Memur	28	30	31	33
İşçi	161	172	168	171
Düz	21	23	23	24
Kalifiye	140	149	145	147
Toplam	**299**	**321**	**326**	**333**
TOPLAM	**7475**	**7153**	**6913**	**6573**

Kaynak: Demir Çelik Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT 2000

1995-1998 arasında yassı çelik sektörü istihdamı azalmıştır. Ereğli Demir Çelik fabrikasında istihdamın %13 oranında daraltılması bu azalmaya neden olmuştur.

Sektörün Sorunları

Üretim kapasitelerinin yetersizliği sektörün en önemli sorunudur. Türkiye ham çelik kapasitesinin %15'i, üretim miktarının ise %18'i yassı çelik üretimine yöneliktir. Ülkede üretilen yassı çelik ile talebin yaklaşık yarısı karşılanabilmekte, kalanı ise ithal edilmektedir.

Yeni kapasiteler yaratmak için çeşitli projeler üretilmektedir. Bunların başında özelleştirme kapsamına alınan İSDEMİR'in (İskenderun Demir Çelik Tesisleri) uzun ürün üretimini bırakarak, yassı ürün üretecek biçimde yeniden yapılandırılması gelmektedir. Ancak projeler için alınabilecek dış kredilere istenen Hazine garantisinin sağlanamaması ve mevcut yatırım teşviklerinin yeterli olmaması, yeni yatırımlar için önemli sorunların arasında yer almaktadır.

Ayrıca yassı çelik sektöründe girdilerin bir kısmını, yurt içinden temini pahalı veya düşük kaliteli olduğu için tercih edilmemekte ve ithal yolundan karşılanmaktadır. Ancak bu hammaddelerin taşınmasında Türk bayraklı gemilere %10 daha fazla navlun ücreti ödenmesi maliyetleri olumsuz yönde etkilemektedir.

Sektör, kullandığı modern teknolojiler, verimlilik, ucuz işgücü, dünya standartlarında üretim kalitesi ile uluslararası pazarda diğer rakipleri ile rekabet edebilir konumdadır. Ayrıca Gümrük Birliği'nden sonra AKÇT (Avrupa Kömür Çelik Topluluğu-1951/2002) anlaşması ile gümrüklerin sıfıra indirilmesine rağmen AB ülkelerine karşı rekabet gücünü kaybetmemiştir.

Sektörde tedarikçilerle müşteriler arasındaki ilişkiler gelişmektedir. Müşterilerin geleneksel olarak yaptıkları bazı işler artık tedarikçiler tarafından gerçekleştirilmektedir. Örneğin bir buzdolabı üretiminde kullanılan girdi, müşteri tarafından kesilmiş, şekillendirilmiş ve boyaması yapılmış biçimde talep edilmektedir.

Çelik üreticileri bu nedenlerle komple servis vermek zorunluluğundadır. Bu da ağırlıklı olarak çelik servis merkezleri ile yapılacaktır. Önümüzdeki dönemde bu merkezlerin yaygınlaşması beklenmektedir.

4. Vasıflı Çelik:

Vasıflı çelik, her türlü dövme ve makina imalat sanayinde kullanılmaya uygun, kimyasal, fiziksel ve metalurjik özellikleri garanti edilebilen ve bu garantiyi vermek üzere ihtiyaç duyulan tüm güvenilir muayene, ölçüm ve deneyleri yapılmış olan müşteri talebi üzerine, ilgili izlenebilir dökümanları sunulabilen, karbon, orta ve yüksek alışımlı çelik mamulledir.

Sektörde biri kamuda ikisi özel sektörde olmak üzere (Asil Çelik, Çeliksan ve Çemtaş) yer almaktadır.

Asil Çelik

Asil Çelik, otomotiv ve makina imalat sanayinin ihtiyaç duyacağı kaliteli ve alaşımlı çelik imal etmek üzere 1974 yılında kurulmuştur. Asil Çelik Koç Holding'e bağlı bir özel kuruluş iken 1980'de Askeri Yönetim döneminde devlet tarafından devranılmıştır. Böylece Türkiye Cumhuriyet tarihinde ilk kez bir özel işletme kamulaştırılmıştır. Tesis 2000 yılında yeniden özelleştirilmiştir.

Asil Çelik, çelikhanesi ve haddehanesi ile entegre bir mini çelik tesisidir. Tesislerin çelikhane kapasitesi 250.000 ton/yıl ingot ve haddehaneleri 200.000 ton/yıl ürün kapasitesine sahiptir. 22-300 mm arası yuvarlak, kare, diktörtgen ve altıgen kesitlerde 300 farklı kompozisyonda kaliteli ve alaşımlı çelik üreten fabrika kapasitesi itibariyle Türkiye'de en büyük, ürün çeşitleri itibarı ile ise tek tesisdir.

Tesiste ısıl işlem fırınları, kimyasal ve fiziksel test laboratuarları bulunmaktadır. Tamamen vasıflı çelik üretimine dönük olarak kurulmuş olan tesis, alaşımsız, az alaşımlı ve yüksek alaşımlı kütük ve çubuk üretmektedir.

Genellikle inşaat sektörüne hitabeden ticari çelik üreticilerinden farklıolarak Asil Çelik, başta otomotiv sanayiine ve makina imalat sanayiine olmak üzere, tarım sanayi, savunma sanayi, makina yedek parça sanayine hitap etmektedir. Otomotiv sanayiinin kullandığı dingil, kam mili,

aks, piyon dişli ve muhtelif dövme parçalar, dişliler, yaylar Asil Çelik ürünleri kullanılarak imal edilmektedir.

Çeliksan:

Tesis, çelikhane, haddehane ve dövmehane olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Çelikhanesi 60.000 ton/yıl kapasitelidir. Hammadde olarak hurda kullanan tesis, elektrik ark ocağı ile ingot döküm tekniğiyle döküm yapmaktadır. Çelikhane kapasitesi dikkate alınarak, haddehane ve dövmehane kapasitelerinin her birinin 30.000 ton/yıl olduğu kabul edilmiştir. Tesiste yuvarlak dövme tesisleri, soğuk işlem tesisleri, kimyasal ve fiziksel test laboratuarları vardır.

Tesis tamamen vasıflı çelik üretmektedir. Alaşımsız, az alaşımlı ve yüksek alaşımlı vasıflı çeliklerin tümü üretilmektedir. Ayrıca, silah yapımına yönelik çok özel çelikler üretilmektedir.

Çemtaş:

Tesiste elektrik ark ocağında ergitilen hurda, sürekli döküm yöntemiyle kütük olarak şekillendirilmektedir. Kapasitesi 150.000 ton/yıl olan tesis, hammadde olarak hurda kullanmaktadır. Kimyasal ve fiziksel test labaratuarlarına sahiptir.

Tesis, yaylık ve imalat çeliklerinin yanısıra, alaşımsız ve alaşımlı çelik üretmektedir.

Tablo 32: Vasıflı Çelik Sektöründe Önemli Kuruluşlar

Kuruluşun Adı	Yeri	Mülkiyeti	Üretim Konusu	Kapasitesi	İstihdam
Asil Çelik	Bursa	Özel	Vasıflı kütük, çubuk	250 bin ton	814
Çeliksan	Kırıkkale	Kamu	Vasıflı kütük, çubuk	60 bin ton	770
Çemtaş	Bursa	Özel	Vasıflı kütük, çubuk	150 bin ton	338

Kaynak: Demir Çelik Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT 2000

Kapasite Durumu:

Vasıflı çelik sektörünün 460 bin tonluk üretim kapasitesi 1995'ten sonra dalgalanmalar göstermiştir. 1997'de en yüksek düzeye ulaşan kapasite kullanım oranları bu tarihten sonra Dünya ekonomik krizine bağlı olarak düşme eğilimine girmiştir.

Grafik 7:

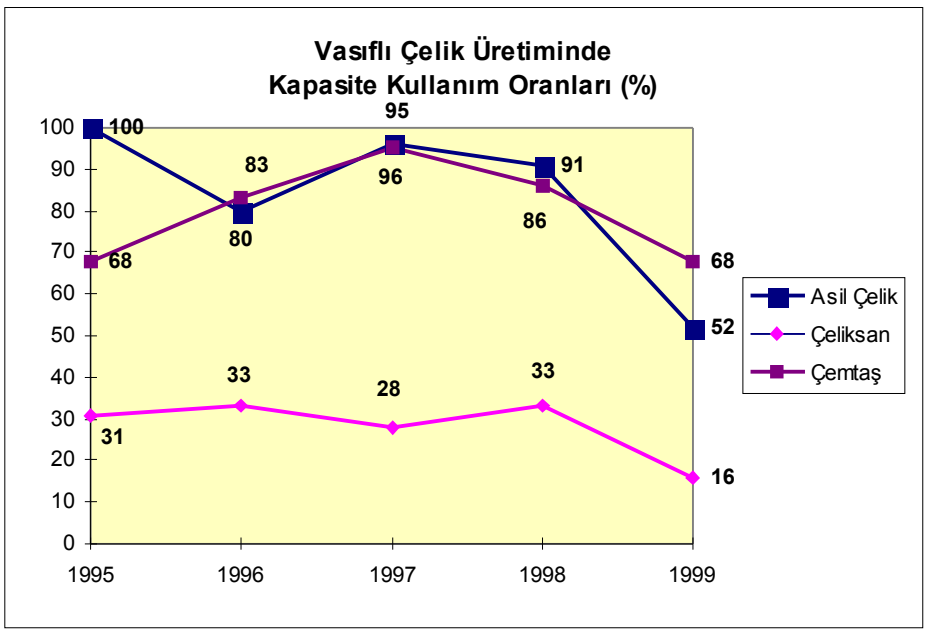

Kaynak: Demir Çelik Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT 2000

İthalat:

1995-1999 arasında talepte ve üretimde yaşanan daralmaya rağmen ithalat artarak devam etmiş ve sektör olumsuz yönde etkilenmiştir. Bunun bir nedeni de yeni kurulan otomotiv sanayi tesislerinin düşük yerli katkı oranları ile çalışmalarına izin verilmesidir. 1995-1999 arasında BDT ülkelerinden yapılan ithalat azalırken, AB ülkelerinden artmıştır.

Tablo 33: Vasıflı Çelik Sektörü Ürün İthalatı (Ton)

1995	1996	1997	1998	2001	2002
352541	257559	293305	295534	177.626	258.367

Kaynak: Demir Çelik Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT 2000, Demir Çelik Üreticileri Derneği Bülteni 2003

Tablo 34: Vasıflı Çelik Sektörü Ürün İthalatı (1000 ABD Doları)

1995	1996	1997	1998	2001	2002
382359	367293	361632	353253	181.171	242.601

Kaynak: Demir Çelik Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT 2000, Demir Çelik Üreticileri Derneği Bülteni 2003

Hammadde ithalatı da, yurt içi üretim miktarlarına ve yurtiçi talebe göre dalgalanma gösterir. 1998 yılında gidi ithalatı, miktar yönünden artış gösterirken, değer yönünden azalmaktadır, çünkü girdi fiyatları düşmüştür. Ancak, hammadde fiyatlarındaki düşüş, nihai ürün fiyatlarındaki önemli düşüşü karşılayamamıştır.

İhracat:

Vasıflı çelik sektörünün ihracatı 1977 yılında artmasına karşılık, izleyen yıllarda düşmüştür. İhracat 2000'li yıllarda tekrar artarak 2001'de 97.770 tona, 2002'de ise 120.474 tona yükselmiştir. Dolar bazında ise 2002'de 47.273'e ulaşmıştır.

Tablo 35: Vasıflı Çelik Sektörü Ürün İhracatı (ton)

	1995	1996	1997	1998	1999
Asil Çelik	75616	45150	84606	62543	54100
Çemtaş	15098	11046	5777	5268	20444
Toplam	90714	56196	90383	67811	74544

Kaynak: Demir Çelik Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT 2000

Tablo 36: Vasıflı Çelik Sektörü Ürün İhracatı (1000 ABD Doları)

	1995	1996	1997	1998	1999
Asil Çelik	39591	24215	36582	29238	20442
Çemtaş	6627	5306	2600	2031	6126
Toplam	46218	29521	39182	31539	26568

Kaynak: Demir Çelik Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT 2000

Vasıflı çelik sektörü 1994 krizinden sonra iç piyasada talebin ani biçimde daralması nedeniyle ihracata yönelmişti.1995 yılında iç piyasada talebin canlanması üzerine tekrar iç piyasaya dönülmüştür. Bu süre içinde piyasa fiyatları, 1998 Dünya krizine kadar yükselmiş, izleyen yıllarda hızla düşmüştür. 2001 krizinde iç pazarın daralması nedeniyle tekrar ihracata dönülmüşştür.

5. Türk Demir-Çelik Sektöründe Özelleştirmeler

Özelleştirme, Kamu İktisadi Teşebbüslerinin mülkiyetinin, yönetiminin veya gelirlerinin tümüyle ya da kısmen özel kişilere devredilmesi veya kamuya özgü etkinlik alanlarının özel sermayeye açılmasıdır. Demir-çelik sektörü özelleştirme kapsamına alınan belli başlı sektörlerin başında gelmektedir. İlk olarak Türkiye'nin en büyük tekellerinden biri olan Erdemir'in %50 hissesinin özelleştirilmesi gündeme gelmiş, ardından Kardemir özelleştirilmiş ve son olarak da daha verimli hale getirildikten sonra İsdemir'in özelleştirilmesi kararına varılmıştır. Demir-çelik sektörünün özelleştirilmesi yalnızca varolan KİT'lerin özel kesime devredilmesi değildir. Özelleştirme dünya ekonomilerindeki yapısal dönüşümün bir parçasıdır ve az gelişmiş ülkeler açısından sanayisizleşme anlamına gelmektedir. Demir-çelik sektörünün özelleştirilmesi herşeyden önce bu sektörde yeni özel tekeller yaratılarak sektörün girdi verdiği diğer sektörlerin de gelişimi engellenecektir.

Demir-çelik sektörü açısından özelleştirme gerekçelerine göz atmak bizi ilginç sonuçlara ulaştırmaktadır.

Kamu işletmelerinin sürekli zarar ettiği ve devlete yükolduğu iddiası haklı bir gerekçe değildir. Erdemir, kuruluşundan bugüne kadar hiç zarar etmemiştir. Tesis kendi öz kaynakları ile sürekli olarak büyümeyi ve teknolojisini yenilemeyi başarmıştır. Erdemir'in özel kesime satışı, kar eden kamu kuruluşu fikrini yok etmeyi amaçlamaktadır. Diğer taraftan ihaleye katılacak şirketler Erdemir personelinin yüksek ücret alması, işçi sayısının yüksek olması ve sendikanın çok güçlü olması gibi şikayetleri dile getirmektedir. Bu da özelleştirmenin öncelikle çalışanların haklarını budayacağının bir göstergesidir.

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB) tarafından 1994 yılında hazırlanan bir rapora göre[18] sermayenin sahip olduğu bütün araçlarla, özellikle medya tarafından desteklenen, propagandası yapılan ve yoğun beyin yıkama ile bir fetiş haline getirilen özelleştirme arasında kamu mülkiyetinin yerli ve yabancı sermayeye devredilmesinin amaçlandığı vurgulandı. Erdemir'in durunun irdelendiği raporda "özelleştirmede amaç, o kuruluşa yeni kaynaklar yaratmak ve mülkiyeti tabana yaymak ise, Erdemir'in özelleştirildiği" vurgulandı. "Satılabilecek hisse senedi oranı yüzde 50'ye yaklaştığına göre, küçük bir miktar dışında Erdemir'de özelleştirme bitmiştir. Bundan sonra, ancak "mülkiyet devri" sözkonusudur ki, bu iktisadi değil siyasi, hatta ideolojik bir tercihtir. Zaten planlanan, %25-30 dolayında bir hisse ile birlikte Erdemir'in yönetimini de blok olarak satmaktır. Raporda şu görüşler savunuldu:

Ülkenin en büyük, cevhere dayalı tek yassı çelik üreticisinin satılması, bir devlet tekelinin devri anlamını taşır. Bu da, anayasa açısından olanaksızdır. Çünkü, anayasa, devlete hem özel tekel ve kartellerin önlenmesi görevini vermiş, hem de özelleştirmenin-devletleştirmeyi düzenleyen 47. maddeye, tersine işlem kuramını uygulayarak-ancak gerçek karşılığı üzerinden yapılabileceğini, gerçek karşılığın hesaplanma usul ve yöntemlerinin de yasa ile belirlenmesi gerektiğini hükme bağlamıştır.

Bir diğer iddia da KİT'lerin satışı ile bütçeye kaynak aktarılacağıdır. Ancak bugüne kadar yapılan özelleştirmeler, satılan kurumlardan elde edilen gelirlerin özelleştirme harcamalarını bile karşılamadığını göstermektedir.

Kısaca dünya ekonomisinin krizden çıkmak için dayattığı çözümlerin başında gelen özelleştirme, Türkiye'nin de yeni uluslararası işbölümünü çerçevesinde yerini alabilmesi için, uluslararası sermayenin oluşturduğu politikalardan biridir.

1994 yılı 5 Nisan Kararlarıyla Karabük Demir Çelik İşletmelerinin özelleştirilmesi kararı alınmıştır. O dönemde Karabük ve yöre halkının sendika ile birlikte büyük mücadelesi sonunda, hükümete "çalışanlara ve yöre halkına devredin biz çalıştıralım" teklifi yapılmıştır. Bu teklif dönem hükümeti tarafından uygun bulunmuş ve işletme KARDEMİR AŞ adı altında 1995 yılında 1 TL sembolik bedelle devredilmiştir.

[18] Ereğli Demir-Çelik'in satışı ideolojik, Cumhuriyet 26.11.1994

Özelleştirme sonrası uzun yıllardır yapılması planlanan ve gelişen teknolojilere uyum sağlayabilmek içinde yapılması zorunlu olan modernizasyon çalışmalarına başlanmıştır. Bu çerçevede çelikhane modernizasyonu başta olmak üzere, kireç ve oksijen fabrikaları modernizasyonu başlamış ve 183 milyon dolarlık yatırım programı çerçevesinde Siemens-Martin ocakları yerine Sürekli Döküm yöntemine geçilmiştir.

Kardemir üretim maliyetlerini aşağıya çekmeye çalışırken, Rusya, Ukranya, Çin ve Romanya'nın yaşadığı ekonomik krizden çok etkilendi. 1977 yılı sonlarında fiyatlarda önemli bir indirim yapılırken, tüm dünyada satış fiyatları %30 dolayında geriledi.

Karabük Demir Çelik fabrikaları sürekli zarar eden bir durumda iken bütün borçları ve faiz giderleri silinerek yöre halkına, sanayicilerine ve işçi sendikasına devredilmişti. Bunu izleyen dönemde de kara geçtiği söylenmişti. Devir öncesi Kardemir'in ortalama yıllık cirosu 216 milyon dolar, personel gideri 125 milyon dolardır. Devir sonrası ise 210 milyon dolarlık yıllık ciro ve 45 milyon dolarlık personel gideri gerçekleşmiştir. Kar diye söylenen, çalışanların ücretinin üçte bir seviyesine düşmesinden oluşan farktır. Nitekim izleyen yıllarda Kardemir yeniden borçlu duruma düşmüştür.

Entegre Demir Çelik sektöründe yüksek olan maliyetler, satış fiyatlarına yansımadığı için KARDEMİR zararına satış yapmaya başladı. Ayrıca tüm dünyada entegre tesislere verilen devlet desteğinden mahrum kalan KARDEMİR'in sıkıntıları izleyen yıllarda daha da arttı.

2002 yılında yaklaşık 165 milyon dolar borcu olan ve mali açıdan zor günler yaşayan KARDEMİR aldığı bir kredi ile üretimini sürdürmeye çalışmaktadır.

Asil Çelik, otomotiv ve makine imalat sanayinin ihtiyaç duyacağı kaliteli ve alaşımlı çelikleri imal etmek üzere 1974 yılında kurulmuştur. Şirket hisseleri Aralık 1980'da Askeri Yönetim döneminde devlet tarafından devralınmıştır. Ancak Asil Çelik 18.08.1998 tarihinde özelleştirilme kapsamına alınmış ve 2000 yılında özelleştirilerek Parsan A.Ş'ye devredilmiştir. Asil çelik kapasitesi itibariyle, Türkiye'de en büyük, ürün çeşitleri itibariyle ise tek tesisdir. Asil çelik özelleştirildikten sonra emekliliği gelen işçiler emekli edilmiş, yerlerine ise kadrolu değil, taşeron işçileri kadrolu işçilerin aldıkları ücretin çok altında ücretlerle çalıştırılmaya başlamışlardır.

6. Sermaye-Emek İlişkileri

Sermaye ile emek arasındaki bölüşüm ilişkilerine ve mücadeleye yönelik değerlendirmeler genellikle iş uyuşmazlıkları ve bunun kaynağını oluşturan ücretler gözönüne alınarak yapılmaktadır. Oysa ücretler, özellikle reel ücretler emek ile sermaye arasındaki mücadelenin boyutunu ve sermaye karşısındaki göreli durumunu göstermekten çok, emeğin "ekonomik durumunun mutlak bir göstergesi" dir. Bu mücadelenin ve bölüşümün boyutunu ortaya koyabilmek için emek ile sermaye arasındaki bu ilişkiyi temsil eden en uygun gösterge "katma değer içinde ücretin payı"dır. Diğer önemli bir kriter ise ücretlerle kar oranı arasındaki ilişkiyi ifade eden mark-up oranıdır.[19] Bölüşüm ilişkisinin ve mücadelenin boyutunu ortaya koymak için yararlanılması gereken göstergelerden biri de grevlerdir.

Türkiye işçi sınıfı 1960 askeri darbesine kadar gerek işçi hakları ve sınıf çıkarlarını savunmak gerekse demokratikleşme açısından önemli bir güç olamamıştı. 1961 Anayasası ve 1963'te çıkarılan 274 ve 275 sayılı yasalar işçi hareketinin canlanmasına yol açtı.

1963-1971 döneminde metal işkolunda gerçekleştirilen grev sayısı 21'dir. Bu sayı emek ile sermaye arasındaki asıl bölüşüm ilişkilerinin ve mücadelesinin yaşandığı metal ana sanayinde büyük boyutlarda çatışmacı bir mücadelenin yaşanmadığını göstermektedir. DİSK'in daha etkin ve güçlü olmaya başladığı 1972-1980 döneminde ise, özellikle son yıllarda mücadele sertleşerek sürmüştür. Bu dönemde yapılan grevlerin %20'si kamu kesiminde, %80'i özel kesimde meydana gelmiştir. Özel kesimde grevde işçi başına grevde kaybolan ortalama süre 83 gün

[19] Yüksel Akkaya, S.1

iken, kamu kesiminde bu süre 49 olmuştur. Dünyadaki grevler ile karşılaştırıldığında bu sürenin ortalamanın oldukça üzerinde olduğu görülmektedir. Bunun temel nedenlerinden bir sermayenin direnişi ikenbir diğeri de işletmelerin stoklarını eritmek ve bu sürede işçilere ücret ödememe isteğidir. 1963-1980 arasında metal işkolunda yapılan grevler ülkede yapılan tüm grevlerin %28'ini oluşturuyordu. İşkolu, grevlerde kaybedilen işgünü bakımından birinci sırada yer almaktaydı. [20]

Öte yandan emek ile sermaye arasındaki bölüşüm ilişkilerinin, mücadelesinin gerçek anlamda yaşandığı ve sertleştiği anlarda devlet sermaye lehine mücadeleye müdahale etmiş, bu sürecin taraflar arasında çözülmesine izin vermemiştir. Bu duruma en iyi örneklerden bir 1973 yılında gerçekleştirilmek istenen Erdemir grevinin devlet tarafından ertelenmesidir. 1974 yılında eylemler oldukça sertleşti, bu yıl gerçekleşen İskenderun Demir Çelik direnişi bu eylemlerden bir tanesidir.

12 Eylül 1980 darbesinden sonra sendikal faaliyetler yasaklandı. 1984 yılına değin işçi hareketi suskun kaldı. Ancak metal ana sanayinde 1989'da işçi eylemleri ve grevler yayıldı. MESS grevleri ile Metaş ve Ereğli Demir Çelik direnişleri kamuoyunda yankı bulmuş eylemler arasında yer alır.

Bölüşüm ilişkilerine işçi ücretleri açısından baktığımızda 1963-1980 döneminde reel ücretlerin sürekli arttığı, 1980-1990 arasında düştüğü, 1990-1992 arasında tekrar artıktan sonra 1992'den itibaren yeniden düştüğü görülmektedir. Bu durum işçilerin durumlarında ekonomik açıdan bir iyileşme olduğunu göstermekte, ancak bölüşüm ilişkilerinin işçi sınıfı lehine değişip değişmediğini göstermemektedir. Karlılık oranı açısından baktığımızda metal ana sanayinde mark-up oranlarının sürekli imalat sanayinin üzerindedir. Grevlerin yoğunlaştığı yıllarda zaman zaman ücretlerin katma değer içindeki payı düşmektedir. Bu süreçte reel ücretlerin düşmüş olması bu duruma neden olmaktadır. Başka bir deyişle, metal ana sanayinde grevlere dayalı bir bölüşüm mücadelesi her zaman işçiler lehine işlememiştir. Ücretlerin yükseldiği dönemlerde ise üretkenlikte büyük artışlar yaşanması, bu sektörde ücretlerin görece yüksekliği bölüşüm ilişkilerinin emek lehine seyrettiğini ifade etmemektedir.[21]

7. Devletin Sermaye Birikimindeki Rolü

Türkiye'de demir-çelik sektörünün kurulmasında ve gelişmesinde devlet bizzat üretici olarak önemli görevler (üretimin yapılmasında, özel sermaye birikiminin oluşturulmasında, koruma oranlarının saptanmasında, yurtiçi üretim paylarının saptanmasında) üstlenmiştir. Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllardan 1980'lere kadar bu politika, yassı ve uzun ürünlerin ülke içinde üretimini kamu eliyle yapmış ve bunun yurt içinde satılmasını teşvik etmiştir. Böylece sektörde birikim kamu kaynakları ile yaratılmıştır. 1980'lerden itibaren ise devletin rolü bu sermayenin dünya pazarlarına da açılarak rekabet güçlerini artırmalarına yönelik bir sermaye birikim tarzını teşvik etme yönünde gerçekleşmiştir.

1980'li yıllarda verilen çok çeşitli teşviklerle özel sektörün üretici konuma gelmesi sağlanmıştır. 1980-1990 arasında Marmara ve Ege Bölgesinde aldıkları teşviklerle kurulan bir çok tesis iç pazar ve dış pazara yönelik olarak üretim yapmaktadır.

Türkiye'de demir-çelik sanayinin temelleri 1930'larda Karabük Demir Çelik tesislerinin kurulması ile atılmıştır. Ancak 1960'larda Erdemir'in üretime geçmesi metal sanayinde bir dönüm noktası oluşturmuştur. Erdemir tamamiyle yabancı kredi ile kurulmuş, bu krediyi alarak borçlanan ise devlet olmuştur. Erdemir'in kuruluşu ile birlikte hem özel kesimde de tekel oluşumu hızlanmış, hem de demir-çeliği hammadde olarak kullanan sanayilerin gelişimi sağlanmıştır. Demir-çeliği girdi olarak kullanan sanayilerin temel özelliği tam bir ithal ikamesi sanayi şeklinde ve dış

[20] Sendikacılık Ansiklopedisi, Cilt 2 S.386
[21] Yüksel Akkaya, S.10

rekabete karşı tamamen korunmuş olarak gelişmiştir. 1980 yılına kadar bu sanayiler ithal ikamesi yoluyla iç pazara yönelik, orta ve büyük ölçekli çok sayıda firmadan oluşan bir yapı içinde faaliyet göstermiştir.

1960-1980 arasında demir-çelik üretimi ve ithalatı aracılığıyla düzenlenmiştir. 1960 ve 1970'lerde demir-çeliği hammadde olarak kullanan sanayilerin gelişmesi ile birlikte artan talebe paralel olarak kamu yatırımları aracılığıyla üretim kapasitesi artırılmıştır.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde 1961 yılında Ereğli Demir Çelik tesislerinin temelleri atılıp, 1965'te tesis faaliyete geçtikten sonra yalnız az miktarda özel boyutlu ve kaliteli mamul ithal edilmesi kararı alınmıştır.

İkinci plan döneminde 1968-1972 döneminde üçüncü Entegre Demir Çelik tesislerinin kurulması ve Ereğli Demir Çelik tesislerinin genişletilmesi kararı verildi. İkinci plan döneminde yassı madde mamullerine talep çok hızlı gelişmiştir.

Üçüncü plan döneminde yassı hadde üretimi için gerekli ham çelik üretiminin %19, uzun hadde üretimi için gerekli ham çelik üretiminin %36 artması hedef alınmıştır. Böylece ithalata dayalı uzun hadde ürünleri talebi yurt içi üretimle karşılanacaktır. Bu dönemde demir-çelik sektörünün yatırım uygulamaları ve üretimi plan hedeflerinin gerisinde kalmıştır. Uzun üründe üretim hedefleri aşılmış, yassı üründe ise arz-talep dengesinde büyük bir açık meydana gelmiştir. Özel sektör vasıflı çelik üretimine yönlendirilememiştir.

Beş Yıllık Kalkınma Planlarıyla yön verilen sektörün Dördüncü Plandaki en büyük sorunu, 1980 yılından itibaren iç piyasa imkanlarının daralmasıyla talep yetersizliğinin ve kapasite eksikliğinin ortaya çıkmasıdır. Bu dönemde inşaat ve yatırım malları sektöründeki gelişmeler sonucu, toplam demir-çelik ürünleri yurt içi talebi yılda ortalama %14.5 artırdı. Bu dönemde elektrik ark ocakları ile entegre kontinü haddehaneler dışında yeni haddehane kurulmasına izin verilmemiştir.

1984 yılında iç pazara dönük yatırımların teşvik edilmeyeceği vurgulanmış, Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında ise fiyat, kalite ve teknoloji yönünden yurtiçi talebi ülke olanaklarıyla karşılayıp ihracat yönelme hedeflenmiştir. Bu dönemde üretim yaklaşık %9.4 oranında artırılmıştır. Özellikle yarı mamul ithalatı artırılarak boş hadde kapasitesi değerlendirilmiştir. Bu dönemde temel politika dış rekabete açık, dünyadaki gelişmelere uyum sağlayabilecek, uygun fiyat, kalite ve miktarda üretim yapabilen bir sektör yaratmak olmuştur.

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planında (1990-1994) ise sektör ihracatının artması hedeflenmiştir. Ayrıca teknolojik gelişmeleri yakından takip ederek üretim yapısını sürekli olarak yenileyen, üretimi mümkün olan en düşük maliyetlerde gerçekleştiren, toplam talebi kalite ve miktar yönünden karşılayabilen bir demir-çelik sanayinin gelişmesi hedef alınmıştır. Uzun üründe rehabilitasyon ve modernizasyon yatırımlarına öncelik verilecek, uzuna yönelik yeni ark ocaklı tesisler teşvik edilmeyecektir.

1980 kararları ile getirilen fiyat ve faiz oranları serbestliği, ihracat dışında pek çok alandan kaldırılan teşvikler, gerçekçi para kurunun izlenmesi ve para arzı kısıtlamaları gibi önlenmeler, iç talebin daralmasına yol açmıştır. [22]1980'li yıllarda verilen teşviklerle plan hedeflerine rağmen ortaya çarpık bir yapılaşma çıkmıştır. Böylece yassı üretimde açık, uzun üretimde fazlalık oluşmuştur. Dolayısıyla yassı üründe ithalat, uzun üründe ihracat zorunlu hale gelmiştir. Tüm plan dönemlerinde hedeflenen, ark ocaklı tesislerin özel çelik üretimine yönlendirilmesinin özendirilmesi gerçekleşmemiştir. Dünyadakinin tersine bu çarpık yapı, yatırım teşvikleri ile gerçekleşmiştir. Çünkü sektörde teşviksiz hiçbir yatırım yoktur.

1980 Askeri Yönetim döneminde devlet özel sermayeye doğrudan kaynak aktarmıştır. Asil Çelik bir özel sektör kuruluşu iken kamulaştırmıştır.

[22] Tanyılmaz, Erten, S. 47

1990'lı yıllarda ise kamuya ait ve herbiri kendi alanında tekel olan kuruluşların özel sektöre yeni kar alanları açmak için özelleştirilmeleri gündeme gelmiştir. Bu çerçevede Kardemir ve Asil Çelik özelleştirilirken, İsdemir ve Erdemir özelleştirme idaresine devredilmiştir.

8. Genel Değerlendirme

Sektörde yaşanan özelleştirmelerin ve rekabetin bir sonucu olarak insan sermayesinin değersizleşmesi (istihdamın azaltılması ücretlerin aşağıya çekilmesi) sözkonusudur. Sermayenin değersizleşmesi ise kapasite kullanım oranının düşmesi ile kendini gösterir. İnsan sermayesinin özelleştirme ile birlikte değersizleştirmesine en son örnek Asil Çelik şirketinin özelleştirmesinden sonra gözlenmiştir. İşyerinde emekliliği gelen işçilerin emekliye ayrılması ile birlikte yerlerine daha düşük ücretli taşeron işleri alınmış ve bu işçilerin sayıları günden güne artmaktadır. Başka bir deyişle istihdam azaltılmazken ücretler genel düzeyi önemli ölçüde aşağıya çekilmekte ve işçiler arasında ayrımcılık yapılmaktadır. Dolayısıyla sektörde yaşanan özelleştirmelerin toplumsal maliyeti çalışma koşullarının bozulması ile ortaya çıkmaktadır.

Çeşitli Sınıf ve Kesimlerden Aktörlerin Sektörün Geleceğine İlişkin Önerileri

Sektörün geleceğinin belirlenmesinde temel aktör devlet ve sermayedir. Sektördeki en yetkili ve etkin kurumlar, sektörde faaliyet gösteren kamu kuruluşları ve bu kuruluşların özelleştirilmesini sağlayarak sermaye kesimine yeni kar alanları yaratacak olan Özelleştirme İdaresi Kuruludur. Sermaye kuruluşlarının temsilcisi Demir Çelik Üreticileri Derneğidir. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın Demir Çelik Sektörüne ait Özel İhtisas Komisyonu Raporu özel ve kamu kesiminden şirket yöneticileri ve Demir Çelik Üretici Derneği'nin katılımı ile oluşturulmuştur. Sözkonusu Rapora göre sektörün başarısının önündeki engeller kamu politikaları yani siyaset olarak konulmuştur. Oysa dünyanın en büyük demir çelik üreticisi Çin'de devlet önemli bir rol oynamaktadır.

Devlet Planlama Teşkilatı Özel İhtisas Komisyonu Raporu ve Demir Çelik Sanayicileri sektörün gelişimi için aşağıdaki önerileri getirmektedir:

- Çelik üretimindeki %83 oranındaki uzun üretimine karşılık %15 oranında yassı ürün üretilmesi şeklinde kendini gösteren üretim çarpıklığının VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde, gelişmiş ülkelerdeki oranlarla dengeli hale getirilmesi için gereken teşvik önlemleri alınmalıdır.
- Sektörde özellikle dikkate alınması gereken uzun/yassı dengesinin kurulmasını teminen, yeni yatırımların teşvikinde, aşağıdaki önceliklere uyulmasına özen gösterilmelidir:
- Yassı ürün üretimine yönelik yatırımlar, en geniş şekilde teşvik edilmelidir
- Uzun ürüne yönelik yatırım teşvikleri ise, yeni yatırımlar için değil, sadece modernizasyon ve rehabilitasyon için verilmelidir. Verimlilik artırıcı, maliyet düşürücü kaliteyi yükseltici çalışmalar desteklenmelidir.
- Entegre tesislerdeki sıvı çelik kapasitesi, ERDEMİR'in slab açığını kapatacak şekilde yönlendirilmeli ve gerekli yatırımların gerçekleştirilebilmesi için, en geniş biçimde destek sağlanmalıdır.
- Türkiye bir taraftan 5 milyon ton civarındaki uzun ürün üretim fazlasını ihraç etmeye çalışırken, diğer taraftan da 3 milyon ton yassı ürün ithal etmektedir. Halen 2 milyon ton uzun ürün üretmekte olan İSDEMİR'in yassı ürüne dönüştürülmek kaydı ile, süratle özelleştirilmesi, yalnızca uzun ürün piyasasını rahatlatmakla kalmayacak, aynı zamanda önemli ölçüde ithal ikamesi de sağlayacak ve yılda 100 milyon doları aşan zararın Devlet bütçesinden karşılanması gereğini ortadan kaldıracaktır. Bu sebepledir ki, İSDEMİR yassı ürün üretimine yönlendirilmek kaydı ile, süretle özelleştirilmelidir.

- Türk Demir-Çelik sektörünün, 1996 yılında, Türkiye ile AKÇT arasında imzalanan, İkili Serbest Ticaret Anlaşması ile Ortak Gümrük Tarifesi uygulamasına girdiği hususu da dikkate alınarak, teşvik ve korumalar, uluslararası formlara uygun hale getirilmelidir. Bu maksatla, AKÇT tarafından uygulanan
    - Ar-Ge
    - Çevre koruma,
    - Fabrika kapama,
    - İşçi çıkarma, ile ilgili sübvansiyonlara ek olarak;
    - Özelleştirme,
    - Yeniden yapılanma,
    - Alt yapı yatırımları,
    - Sosyal güvenlik ve kıdem tazminatı yükünün kaldırılmasına ilişkin işlemlere uygulanacak faizsiz kaynak tahsisi gibi hususlarda da gerekli tedbirler alınmalıdır.

Görüldüğü gibi kamunun ağırlığı bir taraftan özelleştirmelerle en alt düzeye çekilmesi diğer yandan birtakım kurumsal düzenlemelerle kamu desteğinin artırılması istenmektedir.

- Demir-çelik sektöründe ülkede uzun ürünler bazında üretim fazlası mevcutken mamul ve yarı mamul ithalatı adeta teşvik edilmekte ve denetim olmayan mal girişi sektörü olumsuz yönde etkilemektedir. Özellikle son yıllarda, ülkeye eski Doğu Bloku Ülkelerinden ve Sovyetler Birliği'nden ayrılan Bağımsız Devlet Topluluğu'na üye ülkelerden gelen dampingli ve kalitesi düşük demir-çelik ürünleri, iç piyasa dengesini bozmakta ve haksız rekabete yol açmaktadır. Bu durum denetim altına alınmalıdır.
- Kalkınmakta olan ülkelerde, katma değeri düşük çelik mamulleri üretimindeki kapasite artışları, ihracatımızda ciddi sorunlar yaratmaktadır. Bu nedenle, rakibimiz olan ülkelerde uygulandığı gibi, katma değeri yüksek ürünlerin ve mikro alaşımlı çelik profillerin üretimi teşvik edilmelidir.
- İhracatın arttırılabilmesi maksadıyla, araştırma, geliştirme, verimlilik ve kalite kontrolüne gereken önem verilerek, bu konuda altyapı hazırlayıcı çalışmalar yapılmalıdır.

Haksız rekabetin önlenmesi ve ithalatı önleme ihracatı teşvik için yine kamu desteği talep edilmektedir.

- Özellikle 1. derecede deprem bölgelerinde, çelik konstrüksiyon yapı inşaat teknikleri uygulanmasını teminen çok yönlü tedbirler alınmalı, profil üretimine geçilmesini mümkün kılacak teşvik mekanizmaları geliştirilmelidir.
- Sektörün kişi başına çelik tüketiminin gelişmiş ülkeler seviyesine yükseltilmesi maksadıyla, altyapı yatırımlarını ve inşaat sektörünü geliştirecek tedbirler alınmalıdır.
- Yassı çelik üretimi ve vasıflı çelik üretimi, en yaygın şekilde teşvik edilmeli ve özellikle yassı çelikte, iç talep yeterince karşılanana kadar destek sürmelidir.
- Sektörel bütünlük, dış pazarda etkinlik, dünyadaki çelik üretici birlikleri ile diyalog için, Demir-Çelik Birliği, bu plan dönemi başında kurulmalıdır.
- Sektörün ihracat potansiyelinin ve rekabet gücünün arttırılabilmesi için, üretimi pahalılaştıran tüm unsurlar ortadan kaldırılmalıdır. Bu maksatla;
    - kömür
    - cevher
    - elektrik enerjisi
    - fuel-oil
    - doğal gaz ve

- taşıma gibi temel maliyet kalemleri üzerindeki, maliyet arttırıcı tüm vergiler kaldırılmalıdır.

Geniş çaplı bir vergi indirimi talep edilmektedir.

- Sektörün en temel girdilerinden olan elektrik enerjisi üzerindeki %30'a varan TRT payı, Belediye vergisi gibi fon ve kesintiler kaldırılmalı fiyat indekslerinden kopuk fiyat artışlarına kesinlikle izin verilmemelidir.
- Başta Ege Bölgesi olmak üzere, halen doğal gazın itmemiş olduğu yörelerde 6 numaralı fueloil kullanımı Çevre Bakanlığı tarafından yasaklanmakta, 4 nolu fueloil (kalorifer yakıtı) kullanımı ise maliyetleri önemli ölçüde arttırmaktadır. Diğer taraftan, belediye sınırları içindeki sanayii kuruluşlarının, doğal gazı belediyelerden %15 daha pahalı almaları haksız rekabete yol açmaktadır.
- Başta Avrupa Birliği ve Ortadoğu ülkeleri olmak üzere, Demir-çelik sektörünün yeni pazar arayışlarının, tarife dışı engeller ve anti damping soruşturmalı ile, sınırlandırılmasının önüne geçilmesini teminen, her aşamada, çok yönlü devlet desteği sağlanmalıdır.
- Dahilde İşleme Rejimi çerçevesinde, ihraç edilmek üzere ithal edilen hammaddeler için KDV ertelemesine gidilirken, Türk demir çelik sektörünün ihraç edilmek üzere yurtiçinde teslim ettiği hammadde girdilerinin, KDV ertelemesinden yararlanamaması, haksız rekabete yol açmaktadır.
- Tekstil ve konfeksiyon sektöründe olduğu gibi, ihracat kaydıyla yurtiçinde yapılan teslimlerde, KDV ertelemesine gidilmelidir.
- Sektörün, kamu kuruluşu statüsünde olan kuruluşlarının, ithal ettikleri malzemeyi, %10 pahalı olsa dahi, Türk gemileri ile taşıtma mükellefiyetleri, esasen var olan zarı daha da arttırmakta ve piyasa mekanizmasının işleyişini çarpıtarak haksız rekabete yol açmaktadır.
- Demir-çelik sektöründe önemli bir yeri olan Devlet Demiryolları'nın yapısal sorunlarından kaynaklanan zararların, sektöre ödetilmesine son verilmelidir. Karabük ile Ereğli arasındaki hammadde alışverişini sağlayacak demiryolu bağlantısı mutlaka kurulmalıdır.
- İnşaatlarda kullanılan demir-çelik ürünlerinin niteliğinin taşıdığı önem, 17 Ağustos ve 12 Kasım depremlerinde bir kez daha ortaya çıkmıştır. Türkiye'deki deprem riskinin daha uzun süre devam edeceği hususu da dikkate alınarak, risk faktörünün asgariye indirilmesini teminen, kalıcı tedbirler alınmalıdır.
- Eximbank kredileri için istenen ve özel durumlarda %120'ye kadar ulaşan teminat mektupları, ihracatçı sektörler aleyhine, bankalar sistemine kaynak aktaran ve rekabet gücünü zayıflatan bir mahiyet arz etmektedir.
- Sabit Kur uygulamasının ihracatçı sektörler üzerindeki menfi tesirleri de dikkate alınarak, ihracatın önündeki bürokratik engeller kaldırılmalı, her aşamada pratik ihracatı engellemeyen yaklaşımlar benimsenmelidir.

Sendikal Politikalar ve Talepler

Sektörde yaşanan gelişmeler uluslararası firmaların uluslararasılaşma stratejileri ve ulusal devletlerin sanayileşme politikalarının karşılıklı birbirini etkilemelerinin bir sonucu ortaya çıkmaktadır. Dünya çapında yaşanan kriz işletmeleri üretkenliklerini ve kar hadlerini artırma çabalarına girmelerine neden olmaktadır.Sermaye yeniden yapılanırken dolaysız emek maliyetini düşürmek için yabancı ülkelerde yatırım yapmaya, birleşmeye ve şirket satın almaya yönelmektedir.

Çevre ülkelerin toplumsal koşulları (yüksek işsizlik oranları, düşük ücret düzeyleri, uzun çalışma saatleri v.b) işletmelere gelişmiş ülkeler ve bunların çevresinde gelişmekte olan ülke işçilerinin birbirleri ile rekabet etme olanağını sunmaktadır.

Demir-çelik sektörünün gelişmiş ülkelerin refah artışlarına olan katkısı dikkate alındığında, gelişmekte olan ülkeler için de sanayileşme ve kalkınmayı hızlandıran, dışa bağımlılığı azaltan, istihdamı artıran, teknolojik altyapının tamamlanmasından sonra ihracat olanaklarını artıran bir sektör olduğu belirtilmektedir. Bu tablo günümüzde Türkiye'de demir-çelik sektörünün gelişimi içersinde doğrulanmakta mıdır?

Türkiye'de demir-çelik sektörü 1980 yıllarına kadar kamu kesiminin önderliğinde gelişmiş, istihdam yaratmış, 1980'lerden itibaren ihracatçı konuma geçmiştir. 1980'lere kadar ihracatla ilgilenmemelerinin nedeni iç pazarda talebin yeterli olmasıdır. 1980'lerde verilen yanlış teşviklerle uzun ürün üretiminin dengesiz bir biçimde büyümesi sektörde arz fazlasını doğurmuştur. Aynı şekilde elektrik ark ocaklı tesislerin sayısının çok artmasına neden olarak entegre tesis/elektrik ark ocaklı tesis dengesinin, entegre tesisler aleyhine bozulmasına neden olmuş ve hurdada dışa bağımlılığı artırmıştır. Oysa dünyadaki eğilim entegre tesisler lehinedir.

Artan rekabet ve dış pazarlara açılma zorunluluğu firmaların teknolojilerini yenilemeye zorlamaktadır. Ancak bu seferde iç pazarın arz ve talep dengelerini dikkate almadan aşırı üretim kapasiteleri oluşturulmuştur. Böylece sektörde kapasite kullanım oranı düşmekte ve ithalat artmaktadır. İthalat artışında özellikle BDT ülkelerinden gelen düşük kaliteli ucuz çelik haksız rekabette yaratmakta, bu konuda bir kısıtlama getirilmemektedir. Bütün bunların sorumlusu olarak yanlış firma politikaları ile devlet politikaları gösterilmektedir. Devletin boş kapasiteleri nasıl dolduracağını düşünmesi gerektiği belirtilmektedir. Dolayısıyla çözüm devlette aranmaktadır.

Bu yaklaşım, aşırı kapasite olgusuna rağmen neden yeni firma kurulduğu ve kapasitelerini artırdıkları, iç pazara üretim yapan firmaların neden birden dış pazarlara yöneltildiği, ileri teknolojilerin hangi koşullarda ülkeye sokulduğu, üreticilerin bu kadar yüksek kapasiteleri sözkonusu iken neden ithalata yöneldikleri soruları yanıtsız kalmaktadır. Sektörün gelişimi yalnızca devletin hatalarında ve yetersizliklerinde aranmaktadır.

Türkiye'nin istihdam sorununu çözebilmesinin, rekabet düzeyinin daha da artırılması ve özelleştirmelerle mümkün olduğu ileri sürülmektedir. Oysa rekabeti artırma, karlılığı yükseltme, üretim maliyetlerini düşürebilme çabaları istihdamı azaltıcı rol oynamaktadır. Aynı şekilde özelleştirme de istihdam azaltmayı beraberinde getirmektedir. İstihdamın azalmasının nedeni giderek daha çok yatırımın rasyonalizasyon önlemlerine gitmesini gerektirmektedir.

Rekabet koşullarının bir sonucu olarak ithalat artışlarının toplumsal maliyeti büyüktür. Yapılan ithalate denk sayıda işçi işini kaybedecektir.

Öte yandan korumacılığa dönük uygulamaların da günümüz dünyasında ciddi sınırları bulunmaktadır. Örneğin 2001 yılında ABD ekonomisinde başlayan kriz sonucunda, ABD çelik üreticilerini koruyabilmek için ithal ürünlerine gümrük ve kota koydu. Bu uygulama üzerine, Avrupa Birliği ve bazı uzak doğu ülkeleri Dünya Ticaret Örgütü'ne (WTO) başvurarak Uluslararası Tahkim Kurulu'na şikayette bulundu. Dava sonucu, ABD bugüne kadarelde ettiği kazanımların bir kısmını geri ödemekle yükümlü olmuştur.

Birçok Avrupa sendikasının çözüm önerileri "sosyal diyalog" ve "toplumsal uzlaşma" arayışı içindedir. Daha iyi istihdam koşulları, daha iyi ücret - sosyal koşullar ve şirketlerin rekabet edebilirliğini sağlayan değişim kaçınılmaz bir olgudur. Bu nedenle değişimin teşvik edilmesi tüm sosyal tarafların çıkarınadır.

Ancak sendikaların sosyal diyaloga dayalı işbirliği anlayışlarının sınırları sermayenin hareketlilik derecesi tarafından çizilmektedir. İhracata dayalı büyüme stratejilerinin sınırlarını bir yandan uluslararası sermayenin hareketliliği diğer yandan ulusal sermayelerin çıkarları doğrultusunda alınan korumacılık önlemlerinin (piyasaya giriş engelleri, kotalar, gümrükler) çelişkili birlikteliği ihracata dayalı büyüme stratejisinin sınırlarını çizmektedir. Sendikaların gösterdikleri tüm uluslararası işbirliği çabalarına karşın gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere ve özellikle de Çin'e yatırım akışı devam etmektedir.

Uluslararası sermayenin küreselleşmesi sürecinde dünya işçileri arasındaki hertürlü eşitsizlik kullanılmaktadır. Uluslararası sermaye özellikle ucuz işgücünün bulunduğu Çin'e yönelmekte ve her ulustan işçinin arasında rekabet yaratmaktadır.

Sermayenin bu hareketliliği ve toplu işten çıkarmalara karşı sendikaların da yerel eylemliliklerin yanısıra uluslararası sendikal hareketle birlikte ortak eylemlere ve işbirliğine olan ihtiyaç artmıştır. Sendika yönetimleri üretimi kaydırma tehdidi ve ucuz işgücüne dayanan rekabet karşısında yeni stratejiler geliştirmek zorundadırlar. Sendikalar üretkenlik artışını, istihdamı güvence altına alan tedbirlerle uyumlaştırmak ve toplu iş sözleşmelerinde istihdam güvencesinin bir parçası olarak çalışma sürelerinin kısaltılmasını gündeme getirmelidirler.

Çalışanların uluslararası dayanışması, sermayenin uluslararası rekabetinin yerine konmak durumundadır. Sermayenin uluslararasılaşması karşısında işçi sınıfının kendi eylem ve örgütlerini gerçekleştirmesi, uluslararası toplu sözleşmeler ve ücret pazarlığının hayata geçirilmesidir.

Sendikal politikaların oluşturulmasında, tamamen emekçilerin çıkarları ve ihtiyaçları doğrultusunda temel talepler şunlar olmalıdır:

- Uluslararası Ticaret ortamında yaşanan korumacı değişiklikler karşısında, diğer devletlerin yaptığı gibi Türkiye de hak arayışı içine girmeli ve örneğin DTÖ Uyuşmazlıkların Halli sistemine başvurarak karşı ambargo ya da tazminat talep etmelidir. Bu tip davalardan elde edilecek tazminat gelirleri, yalnızca ilgili sektörün gelişimi için ve yatırım amaçlı kullanılmalıdır.
- Örgütsüz ve ucuz emeğe dayalı ekonomi politikalarından vazgeçilmelidir. Tüm çalışanlara ve emeklilere insanca yaşayacak bir gelir sağlanmalıdır.
- Ücretler azaltılmadan çalışma süreleri kısaltılmalıdır.
- Özelleştirmeler durdurulmalı, ekonominin stratejik kesimleri ve temel sanayiler kamulaştırılmalıdır.
- Yatırımlar ve istihdam ülke emekçilerinin çıkarları gözetilerek yapılmalıdır.
- Spekülatif faaliyetlere son vermek ve yatırımları üretken iktisadi faaliyetlere yönlendirmek amacıyla finans ve bankacılık kesimi vergilendirilmeli ve kamu denetimi artırılmalıdır.
- Gelişmiş teknolojilerin az gelişmiş ülkelere düşük maliyetlerle transferi sağlanmalıdır.
- İhracata yönelik sanayileşme modeli yerine iç pazarı genişletecek yeni bir ekonomi modeli oluşturulmalıdır.
- Yüksek oranlı bir servet vergisi konularak, ekonomik büyümeyi sağlayabilmek için kaynak yaratılmalıdır.
- İşçi emekçilerin de söz sahibi olduğu ekonomik demokratik merkezi planlama oluşturulmalıdır.
- Herkese sendikalaşma ve örgütlenme hakkı verilmelidir.
- Ekonomik nedenli işten atmalara muhalefet ve veto hakkı tanınmalıdır.
- Taşeronlaşma durdurulmalıdır.
- Tam zamanlı ve toplu sözleşme ile belirlenmiş çalışma hakkı bütün çalışanları kapsamalıdır.
- Yaştan ve cinsiyetten bağımsız olarak eşdeğer işe eşit ücret ilkesi sağlanmalıdır.
- Mali ve ticari sırlara son verilmeli, defterler açılmalıdır.

EK: **ALMANYA'DA DÖKÜM SANAYİ:**
(GİESSEREİ-INDÜSTRİE 2001 KURZREPORT- IG METALL)

Metal sanayi içinde dökümhanelerin payı oldukça küçüktür. Dökümün metal sanayi hasılatı içindeki payı yalnızca %1'dir. Buna karşılık istihdamın payı %2'dir. Dolayısıyla dökümün metal sanayinin geneline göre emek yoğun bir sektör olduğu söylenebilir. Döküm sanayi tedarikçi bir sektör olduğu için ekonomik önemi çok büyüktür. Yatırım malları sektörü içinde döküm sanayi ürünlerinden kullanmayan hemen hemen hiçbir alan yoktur.

Döküm ürünleri alıcıları arasında demir yolu inşaat sanayi, makina imalat, inşaat sanayi, elektronik sanayi, gemi yapım sanayi, vergisiz sanayi -serbest bölgeler- (benzin ve gaz tedariki gibi). Alıcılar arasında %45'lik payı ile demiryolu inşaat sanayi ilk sırada yer alır.

1976-1996 arasında sektör %55'in üzerinde küçüldü. Buna karşılık 1990'ların ortasından beri istihdam edilenlerin sayısı değişmedi. 1996'da bu sektörde çalışan sayısı 67.270 iken, 2000'de ortalama 67.737 kişi idi. 1995-2000 arasında hasılat %26.1 yükselirken, üretim %19 yükseldi.

Hasılat:

Döküm sanayinde 1995-2000 yılları arasında hasılat %26.1 yükseldi. 2001'in ilk dört ayında ise önceki yılın aynı dönemine göre %16.5 arttı.

1995	11.9 Milyar DM	
1996	11.7	" "
1997	12.6	" "
1998	14.2 Milyar DM	
1999	13.7	" "
2000	14.6	" "

Özellikle hafif metal döküm sanayi çok hızlı gelişmiştir. Bu sektörde hasılat yaklaşık üçte bir oranında artmıştır (%36.6). Bunun nedeni otomobil endüstrisindeki gelişimdir. Demiryolu döküm sanayi %26.8, demirden başka olan maden dökümü %10.5 artarken, çelik döküm sanayinde hasılat %3.7 gerilemiştir.

Metal sanayi ile karşılaştırıldığında hasılat dinamiği dökümde daha zayıftır. Bunun en önemli nedeni iç pazara bağımlılıktır. Dökümde hasılatın büyük bölümü (%80) iç pazardan sağlanırken yalnızca %20'si ihracattan karşılanır. Bununla birlikte ihracat artmaktadır. 1995-2000 arasında iç pazarda hasılat %20 artmışken, ihracat hasılatı %37 artmıştır. Özellikle çelik dökümünde ihracat hasılatı %30 artmıştır.

İstihdam:

2000 yılında döküm sanayinde yaklaşık 68.000 kişi çalışıyordu. Oysa 1991'de bu sektörde 132.000 kişi istihdam edilmekteydi. İstihdamdaki bu hızlı daralmanın nedeni bir yandan doğu Almanya'daki uyum süreci diğer yandan da 1993 ekonomik kriziydi. 1995-2000 arasında istihdamda önemli bir değişim olmadı.

İstihdam bin kişi

1993	93
1994	83
1995	68
1996	67
1997	66
1998	68
1999	68
2000	68

Bununla birlikte döküme alt sektörler itibarıyla bakıldığında farklı gelişmeler olduğu görülür:

Yüksek hasılat yaratan demiryolu dökümhanelerinde istihdam 1995 yılında 29.000 iken 2000 yılında %5.4 yükselerek 31.000'e ulaştı. Hafif metal dökümhanelerinde istihdam pek değişmedi ve %+ 0.4 değişimler 23.000 düzeyini korudu.Demirden başka olan maden dökümü alanında çalışan sayısı 1995-2000 arasında 464 kişi azalırken yüzde kayıp %7'ye ulaştı.

Çelik dökümhanelerinde istihdam kaybı sözkonusu beş yıllık sürede %29'a ulaşmış ve 2.504 kişi işini kaybetmiştir (hasılat kaybı %36.6).

Verimlilik:

90'lı yıllardan beri döküm sanayiinde verimlilik yükseliyor. Gerek hasılatın %25.7 yükselmesi gerekse üretimin %18.4 artması istihdamı olumlu etkiledi. Bunun sonucunda yüksek bir verimlilik artışı gerçekleşti. Döküm sanayiinde maliyet düşürme çabaları ücretin payının da azalmasına neden oluyor. Hasılat içinde ücretin payı 1995'te %33.8 iken 2000'de %29.4'e düştü.

KAYNAKÇA

- International Iron and Steel Instute, http://www.worldsteel.org, Mayıs 2002
- http://www.worldsteel.org, Şubat 2003
- Demir Çelik Sektörü Raporu, TMMOB Metalurji Mühendisleri Odası, Aralık 1999
- Kardemir Belirsizliğine son verilmelidir, TMMOB, Metalurji Mühendisleri Odası, 27.07.2002
- Çelik Ticareti, Propesed EU steel saafeguard measures, Avrupa Birliği Komisyonu, 26.03.2002, http://www.europa.eu.int
- Erdemir ilk çeyrekte kara geçti, Dünya Gazetesi, 22.04.2002
- Erdemir Kardemir'i istemiyor, Dünya Gazetesi, 11.04.2002
- AB ile demir çelik gerginliği, Dünya Gazetesi, 18.04.2002
- Fusionsfieber kühlen!, http:// www. kritischeaktionaere.org, 6.06.2002
- Kritische Aktioaere fordern "Gesellschaft für Arbetsplatzerhalt", http:// www. kritischeaktionaere.org, 6.06.2002
- Demir Çelik Üreticileri Derneği, dergileri ve yıllık raporları
- Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Demir Çelik Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT, 2000
- ABD'nin koruma tedbirleri, diğer ülkeleri hareketlendirdi, Yatırım Finansman ve Dış Ticaret Dergisi, 01.04.2002
- Nora Şeni, Emperyalist Sistemde Kontrol Sanayi ve Ereğli Demir Çelik, Birikim Yay. 1978
- Melih Ayhan, Neşe M. Güven Keskin, Globalleşme, geleceğin pazar yapısı ve dünya çelik sektöründe stratejik gelişmeler; I. Demir Çelik Sempozyumu; Bildiriler Kitabı 1
- Muhammet Yakar, Serdar Baycık, Çağdaş müşteri hizmetleri ve pazarlama teknikleri, I. Demir Çelik Sempozyumu, 1,s.31
- Melih Ayhan, Ali Doğan Dünya Çelik Ürünleri Arz ve Talep Tahminleri, 2000-2010, Bildiriler Kitabı I, TMMOB Makina Mühendisleri Odası
- Michael Weir, BHP kayıtlarından alınmış, www.worldstell.org, 2002
- Untersuchung IMB/ Universitaeten Nottingham&Cardiff, Cenova, IMF, 2001
- Kurtar Tanyılmaz, Ayşe Nur Erten, Otomotiv Sanayi, Birleşik Metal İş, 2001
- Kurtar Tanyılmaz, Elektronik Sektörü ., Birleşik Metal İş, 2002
- Türkiye Ekonomisi İstatistik ve Yorumlar, 2002 Mayıs-Haziran DİE
- ABD, Erdemir'e Teknoloji Satışını Engelledi 14.08.2002 Hürriyet
- ABD, Erdemir'e kredi vermiyor 17.08.2002 Milliyet
- T.C Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, 05.09.2002
- Giesserei-Indüstrie 2001 Kurzreport- IG Metall, 2001
- Çelik savaşında bir cephe de DTÖ'de açıldı, Ticaret Gazetesi, 30.08.2002
- Türkiye'de çelik savaşının kapsama alanında, Ticaret Gazetesi, 5.04.2002
- Küresel çelik krizi ile ilgili olarak EMF tarafından hazırlanan durum raporu, Birleşik Metal İş Sendikası
- Yüksel Akkaya, Türkiye'de imalat sanayiinde emek ile sermaye arasında bölüşüm sorunu, ODTÜ Ekonomi Kongresi, 11-14 Eylül, 2002
- MESS Grevleri, 1964-1980, Sendikacılık Ansiklopedisi, Cilt 2 S.386
- ILO, Çelik Sanayii İş Gücünün Geleceği, 1997
- Hami Kartay, Altı Planlı Dönemde Demir-çelik sektörü durum-değerlendirme-öneri, Metalurji Dergisi, Ocak-Şubat, 1998
- Etem Kırca, Demir-Çelik, Metalurji Dergisi, Ocak-Şubat, 1998
- Ereğli Demir-Çelik'in satışı ideolojik, Cumhuriyet 26.11.1994
- Erdemir, 1998 Faaliyet Raporu
- Tarifrunde 2002, Ökonomische Rahmenbedingungen in der Eisen-und Stahlindustrie, IG Metall, Mai 2002
- Last Minute US Steel Concessions Persuade EU to Hold Fire, 19 July, 2002; EU Trade in Goods; WTO Dispute Settlement Body Web Sitesi.